

11615
2539

WWW.MNILIB.RS

*Légation Royaume de Serbie
à Paris*

IK

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА
КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ГОДИНА XXI

СВЕСКА ЗА АВГУСТ

УРЕДНИК

ПЕТАР Ј. ПЕТРОВИЋ

БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ И ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1900.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Службени део

	СТРАНА
1. Укази Његовог Величанства Краља: Краљевска Влада, Одликовање, Министарство просвете и црквених послова (постављена), Државна Архива (постављена), Народно Позориште (постављена, пензионисање) Државна Штампарија (постављена), Средње школе (постављена, унапређења, премештаји)	129
2. Претписи министра просвете и црквених послова: Министарство просвете и црквених послова (разређења), Народно Позориште (разређење), Државна Штампарија (постављена), Средње школе (постављена)	132
3. Правила о полагању учитељског испита из латинског с грчким, немачког и француског језика за средње школе	132

Радња Главнога Просветнога Савета

4. Записници редовних састанака: Записник 770. састанка: Резерват С. Антоновића о „Земљи“; Записник 771. састанка; Записник 772. састанка	134
---	-----

Школски летопис

5. Извештаји о стручним и средњим школама: <i>Годишњи извештај д-ра Боке Ј. Николића школ. лекара у Гимназији Краља Александра I. у одељењу код Вазнесењске Цркве</i>	140
6. Наше Више Женске Школе у 1899.—1900. школској години, од Ж.	150

Наука и настава

7. Ручни рад у Србији као васпитно средство, од <i>Ј. М.</i>	162
8. Елементи педагошке психологије, од <i>H. de Kauffa</i> , српски приредио др. Ст. М. Окиновић	170
9. Упоредна анатомија кичмењака по <i>Gegenbauer-у</i> и др. написао <i>Dr. Војислав Ж. Борђевић</i> , ванредни професор Вел. Школе	178

Оцене и прикази

10. Статистика наставе у Краљевини Србији за 1894./94. школску годину, од Ж.	191
--	-----

Хроника

11. Српско Геолошко Друштво: LXXVII, LXXVIII збор	203
---	-----

Ковчезић

12. На чистом зраку, превео проф. <i>Ч. Петровић</i>	211
13. Енглески и амерички колеџи, превео <i>Т. Петковић</i>	217
14. Берлинске средње школе, од <i>д-ра Луја Адамовића</i>	223
15. Подаци за историју признане богословије, од <i>Старосрбијанца</i>	227

Белешке

16. Гласови о школама	232
17. Просветни записи	239
18. Нове књиге и листови:	
<i>Књиге</i>	247
19. Уметност	253
20. Разно	254
21. Покојници	255

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
№ и Бр. 2599

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXI

АВГУСТ 1900.

БРОЈ 8.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

ЊРАЉЕВСКА ВЛАДА

Његово Величанство Краљ, уважавајући оставке, које су Му поднели :

председник Министарског Савета, министар иностраних дела,
др. Владан Ђорђевић ;
министар финансија, *Вукашин Петровић* ;
министар просвете и црквених послова, *Андра Ђорђевић* ;
министар правде, *Ђорђе Стевановић* ;
министар војни, почасни ађутант Његовог Величанства Краља,
ђенерал Јован Атанацковић ;
министар унутрашњих дела, *Ђорђе Генчић* ;
министар народне привреде, *Живан Живановић* ;
министар грађевина, почасни ађутант Његовог Величанства
Краља, инжињереки потпуковник *Боривоје Нешић*,

Изволео је, Својим превисоким указом од 12. јула ове године, разрешити их од досадашње дужности и ставити их на расположење, а поставити :

за председника Министарског Савета и министра иностраних дела : *Алексу С. Јовановићу*, председника Апелационог Суда ;

за министра унутрашњих дела : *Лазу Поцковића*, члана Касационог Суда ;

за министра правде : *Настаса Антоновића*, инспектора министарства унутрашњих дела ;

за министра финансија : *д-ра Мику Поцковића*, бившег начелника министарства народне привреде ;

за министра војног: Свога почасног ађутанта, ђенералштабног потпуковника *Милоша Васића*;
 за министра грађевина: инжењерског потпуковника *Андреју Јовановића*, задржавајући му чин и ранг у војсци;
 за министра народне привреде: *Душана Спасића*, начелника министарства народне привреде; и
 за министра просвете и црквених послова: *Павла Маринковића*, јавног правозаступника.

ОДЛИКОВАЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, одликован је:

орденом св. Саве I редом: *Стеван Тодоровић*, академијски сликар, 25. јуна ове године.

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА
ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у министарству просвете и црквених послова: за референта друге класе за црквене послове: *Љубислав Панчић*, судија јагодинског првостепеног суда, 6. јула ове године, и за референта друге класе за црквене послове: *Стеван Веселиновић*, пређашњи професор, 13. јула ове године.

ДРЖАВНА АРХИВА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

у Државној Архиви: за писара прве класе: *Радоје Домановић*, пређ. предавач, 22. јула ове године.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

у Народној Позоришту: за драматурга друге класе: *Бранислав Ђ. Нушић*, секретар треће класе министарства иностраних дела, 18. јула ове године.

ПЕНСИОНОВАЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, стављен је, на основу § 70. закона о чиновницима грађанског реда, у стање покоја с пенсијом, која му припада према годинама службе:

др. Никола Ј. Петровић, управник прве класе Народног Позоришта, 14. јула ове године.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

у **Државној Штампарији**: за шефа коректора: *Коста Петровић*, професор Гимназије Вука Стеф. Караџића, по потреби службе, 3. јула ове године.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у **Гимназији Краља Александра I**: за професора: *Јаша Продановић*, пређ. професор, 16. јула ове године;

у **Гимназији Вука Стеф. Караџића**: за професора: *Коста Петровић*, шеф коректора Државне Штампарије, по потреби службе, 22. јула ове године.

у **Гимназији Кнеза Милоша Великога**: за професора: *Милош Марковић*, пређ. професор, 16. јула ове године, и за супленте: *Михајло Стојанчевић*, *Владимир Р. Петковић* и *Милан Аранђеловић*, испитани професорски кандидати, 3. јула ове године;

у **Гимназији Доситија Обрадовића**: за суплента: *Милоје Ракић*, испитани професорски кандидат, 3. јула ове године;

у **Гимназији Кнеза Михајла**: за суплента: *Љубомир Јовановић*, испитани професорски кандидат, 3. јула ове године, и

у **Гимназији Господара Јована Обреновића**: за професора: *Михајло Поповић*, професор у пенсији, 16. јула ове године.

УНАПРЕЂЕЊА

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, унапређени су:

у **Гимназији Кнеза Милоша Великога**: за професора: *Стеван Нешић*, супленат исте школе, 3. јула ове године, и

у **Гимназији Доситија Обрадовића**: за професора: *Милан Томић*, супленат исте школе, 3. јула ове године.

ПРЕМЕСТАЈИ

Указом Његовог Величанства Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, премештени су:

у **Гимназију Краља Александра I**: за вишег учитеља треће класе: *Ђорђе Крстић*, виши учитељ исте класе Гимназије Вука Стеф. Караџића, по потреби службе, 3. јула ове године, и

у **Гимназију Вука Стеф. Караџића**: за вишег учитеља треће класе: *Живко Југовић*, виши учитељ исте класе Гимназије Краља Александра I, и за суплента: *Тодор Радивојевић*, супленат Гимназије Краља Александра I, — обојица по потреби службе, 3. јула ове године.

WWW.UNILIB.RS
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

РАЗРЕШЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова разрешени су:
Тодор Цетковић, референт прве класе за црквене послове, 14. јула ове године, због промене положаја, и *Љубисав Пајтвић*, референт друге класе за црквене послове, 15. јула ове године, због промене положаја.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

РАЗРЕШЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова разрешен је:
Драгомир Јанковић, драматург Народнога Позоришта друге класе, због промене положаја, 19. јула ове године.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова постављен је:
у Државној Штампарији: за вршиоца дужности шефа коректора, с годишњом платом од 3000 динара: *Јанко Веселиновић*, књижевник, 22. јула ове године.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова постављен је:
у гимназији Краља Александра I: за професорског приправника: *Јован Скерлић*, пређ. професорски приправник, 18. јула ове године.

На основу члана 63. закона о средњим школама у Краљевини Србији, потписани министар просвете и црквених послова прописује ова

ПРАВИЛА

о

ПОЛАГАЊУ УЧИТЕЉСКОГ ИСПИТА ИЗ ЛАТИНСКОГ С ГРЧКИМ, НЕМАЧКОГ И ФРАНЦУСКОГ ЈЕЗИКА ЗА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Члан 1.

Учитељски испит из латинског с грчким, немачког и француског језика могу полагаати она лица, која су у Србији или на страни свршила средњу школу и положила испит зрелости и провела најмање четири године на Великој Школи или коме универзитету или на ком практичном курсу за изучавање језика или на практичном раду у којој средњој, државној или приватној школи.

Члан 2.

Ради полагања учитељског испита кандидат се пријављује писменом молбом министарству просвете и црквених послова.

Уза своју пријаву, у којој кандидат назначује из кога језика жели полагати учитељски испит, кандидат је дужан још поднети:

- а.) сведочанство о положеном испиту зрелости;
- б.) сведочанство о времену пробављеном после испита зрелости; и
- в.) кратак опис свога живота.

Ако би кандидат имао књижевних радова по својој струци, прилаже и њих уз пријаву.

Члан 3.

Председника и чланове испитнога одбора, пред којима кандидат полаже учитељски испит, поставља министар просвете и црквених послова из круга оних лица, која су представници дотичних предмета у комисији за полагање професорских испита. У испитном одбору мора бити најмање три члана.

Члан 4.

Према добивеним документима испитни одбор одлучује, хоће ли се кандидат пустити на испит или не и саставља распоред испита.

Ако се кандидат не пусти на испит, испитни ће одбор у своме извештају министарству изнети разлоге са којих се то чини.

Члан 5.

Учитељски се испит може полагати у времену од 1. октобра до 1. маја.

Члан 6.

Учитељски се испит полаже из једне од ових група:

- а.) из латинског језика с грчким и њихових литература;
- б.) из немачког језика с литературом; и
- в.) из француског језика с литературом.

Члан 7.

Испит је двојак: општи и стручни, који се полажу један за другим.

Члан 8.

На *општем испиту* тражи се од кандидата:

а.) да добро зна све делове описне српске граматике и главне моменте српске књижевности, нарочито пак, да добро познаје она дела, која се у школи читају;

б.) да је познат с начелима опште педагогије и да зна методiku свога предмета и српскога језика.

Члан 9.

Који кандидат не би испунио захтеве овога испита, одбија се од даљег полагања најмање за шест месеца.

Члан 10.

Стручни испит има два тела: писмени и усмени.

Члан 11.

На писменом испиту:

а.) из модерних језика кандидат ради састав по једном питању, које избере између три, што му се буду задала. Састав ради на језику који полаже.

б.) из латинског језика с грчким кандидат добива један текст да преведе са српскога на латински и други с грчкога на српски.

Писмени задатак кандидат ради под непосредним надзором једнога члана испитног одбора. Израда задатка не сме трајати дуже од пет часова, а за време рада кандидат се не сме удаљавати нити посао прекидати.

Члан 12.

При изради овога задатка кандидат се мора ослањати само на своје знање и памћење, нити се сме служити књигама, речницима или другим помоћним средствима.

Члан 13.

На усменом испиту тражи се од кандидата:

I. Из латинског језика с грчким :

а.) да темељно зна све делове латинске и грчке граматике;

б.) да лако и без помоћних књига преводи, и да уме свестрано тумачити она дела римских и грчких класика, која се према наставном плану у школи читају;

в.) да зна главније моменте из политичке и књижевне историје римског и грчког народа и да има потребна знања из митологије, старина и метрике.

II. Из немачког или француског језика :

а.) да може правилно и без помоћних књига превести на српски, и обрнуто, дате му текстове и да их уме граматички протумачити;

б.) да темељно познаје све делове описне граматике и да зна правила и облике новије метрике дотичнога језика;

в.) да зна најглавније појаве и имена из историје немачке — одн. француске — књижевности, а нарочито мора добро познавати она дела која се у школи читају;

г.) да може водити краћу и простију конверзацију на језику, који полаже.

Члан 14.

Усмени испит траје најмање три часа, а може се ради одмора за кратко време прекинути.

Члан 15.

По свршеном усменом испиту кандидат држи једно предавање (лекцију) у разреду а по теми, коју испитни одбор одреди.

Члан 16.

Сви чланови испитног одбора дужни су присуствовати:

а.) на писменом испиту за време давања писменог задатка;

б.) на усменом испиту; и

в.) на предавању.

Члан 17.

По свршеном испиту испитни одбор одлучује о томе, да ли је кандидат положио учитељски испит или није. О овоме одбор доноси писмену образложену одлуку.

Члан 18.

Кандидат је испит положио, ако му то призна одбор већином гласова са гласом испитача стручнога предмета.

Одлука о испиту саопштава се одмах кандидату.

Члан 19.

Ако кандидат не би положио учитељски испит, може га поновити тек после годину дана. По трећи пут се учитељски испит не може полагати.

Члан 20.

Одлуку о испиту заједно са извештајем о току целог испита председник подноси министру просвете и црквених послова. Кандидату, који испит положи, министар издаје диплому.

Ова правила ступају у живот од 1. октобра 1900. године.

ПБр. 6416.

1. јула 1900. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,

Андра Борђевић с. р.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

770. САСТАНАК

23. маја 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК: д-р В. Бакић; ПОТПРЕСЕДНИК: Ст. Ловчевић;
РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р Светолик Радовановић, д-р Мих. Петровић, архи-
мандрит Кирило, Михаило Марковић, Срет. Ј. Стојковић, Лука Лазаревић,
М. Влајић.

За пословођу: М. И. Шеварлић.

I

Прочитани су и примљени записници 766., 767., 768. и 769. састанка.

II

Саслушан је реферат г. архимандрита Кирила, редовног члана Са-
вета, о квалификацији г-ђе Цветане М. Поповића, свршене ученице пе-
троградских виших женских курсева, која је молила за место класне
учитељице у нашој Вишој Женској Школи.

На основу тога реферата Савет је одлучио: да г-ђа Цветана По-
повићка према поднесеним документима има прописну квалификацију за
класну учитељицу виших женских школа, али да претходно докаже да
може држати предавања на српском језику.

III

Прочитан је наставни програм из Географије за II, III, IV и V
разред средњих школа.

Савет је овај наставни програм примио, но с тим, да комисија у
неколико скрати предложени Програм за III и IV разред, истичући том
приликом оно, што је у настави тога предмета најглавније.

IV

Прочитан је реферат г. Саве Антоновића, професора, о „Земљи“
од Видала де Ла Блаша и Камена д' Алмеиде, у преводу г. Тодора Радиво-
јевића, сунлента Гимназије Краља Александра I, који је молио за одо-
брење, да се ово дело може употребити као привремени уџбеник у V
разреду средњих школа.

Реферат г. Антоновића гласи:

Главном Просветном Савету

Писмом својим од 22. марта т. г. СБр. 16., упутио ми је Глав. Просвет-Савет на преглед и оцену дело „Земља“ од П. Камена д' Алмеида, које је превео и за наше школе наменио г. Т. Радивојевић, сулденат.

Писцу овога реферата познато је ово дело још пре шест година, и од тога времена доживело је ово и треће, исправљено и местимце и допуњено издање. Цело дело подељено је на дванаест глава, у којима је изложен сав материјал за физичку географију.

У првој глави, на једном листу, говори се о земљи као небесном телу, њеном кретању, годиш. временима и земљописној дужини и ширини. У осталим главама до 10. говори се о свима важијим физичким појавима, који се дешавају у утроби наше земље, на површини њеној (копну), мору и ваздуху; а у 11. и 12. глави говори се о распрострањању биљног и животињ. света, и утицају биља на човека; за тим о човеку, расама људским, њиховом распрострањену, антрополошким особинама, језику, образованости и начину привреде. Као што се из овога краткога садржаја види, распоред грађе удешен је тако, да му се ништа не може замерити. Што се пак тиче израде појединих партија, могу рећи, без претеривања, да је мало уџбеника, који би се и у том погледу могли сравнити с овим делом. Поред тога ово се дело одликује лакоћом и јасношћу у излагању у толикој мери, да ће и наставнику и ученику изучавање овога предмета ићи без по муке.

Пошто преводилац није у преводу изнео слике, које се у оригиналу налазе, то сам мишљења да му се то нарочито напомене. О самом преводу могу рећи да је потпуно тачан.

По свему, што сам казао о овом делу, моје је мишљење, да се може употребити за уџбеник у V р. гим.

19. априла 1900. г.
у Београду.

Захваљујући Савету на поверењу,
С. Антоновић,
професор

Савет је одлучио: да се превод дела „Земља“ од Видала де Ла Блаша и Камена д' Алмеида може употребити као привремени уџбеник у нашим средњим школама. Г. Антоновићу на име хонорара одређено је 20 дин.

Тиме је овај састанак завршен.

771. САСТАНАК

31. маја 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК: Д-р В. Бакић; ПОТПРЕДСЕДНИК: Ст. Ловчевић; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: Д-р Светозар Радовановић, Мих. Марковић, Ср. Ј. Стојковић, Лука Лазаревић, Милоје Влајић, и ПРОФЕСОРИ: Сава Антоновић и Д-р Милив. Н. Јовановић.

За пословођу: Миладин И. Шеварлић.

I

Прочитан је и примљен записник 770. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 30. овога месеца, ПБр. 4857, којим је спроведена Савету на оцену молба г. г. Алексе М. Станојевића, професора у пензији, и Михаила М. Станојевића, учитеља, који су молили за одобрење, да се може поклањати ученицима I и II разреда основних школа њихова књига „Мала Бачка Градина“.

Пошто је ова књига позната неким члановима Савета, то је одлучено: да се иста може поклањати ученицима првог и другог разреда основних школа.

III

Прочитан је наставни програм из Географије за VI разред средњих школа.

По саслушању мишљења појединих чланова Савета одлучено је: да се овај наставни програм прими по предлогу у начелу, али да се у неколико измени по примедбама учињеним у Савету.

IV

Прочитан је наставни програм из Философске Пропедевтике за VIII разред средњих школа.

Савет је овај наставни програм у начелу усвојио с тим, да га комисија измени по примедбама учињеним у Савету.

Тиме је овај састанак закључен.

772. САСТАНАК

2. јуна 1900. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК д-р Војислав Бакић; ПОТИПРЕДСЕДНИК Стеван Ловчевић; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р Светозар Радовановић, архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Срета Ј. Стојковић, Ј. Миодраговић, М. Влајић, и ПРОФЕСОРИ: Борђе М. Станојевић, Милан Дукић и Максим Триковић.

Пословоба: Петар. Ј. Петровић.

I

Прочитан је и примљен записник 771. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 25. маја ове године, ПБр. 4689, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Димитрија Ј. Путниковића, в. учитеља грађанске школе, који је молио за одобрење, да се његове књиге под насловом: „Шаљиве Приче“ и „Слепо Просјаче“, могу поклањати ученицима основних школа о годишњем испиту, као и да их могу куповати ученици тих школа.

Пошто су ове књиге познате неким члановима Савета, то је одлучено: да се може одобрити, да ове књиге купују ученици основних школа за своју лектуру, као и да се могу поклањати о годишњем испиту ученицима I и II разреда основних школа.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

III

Прочитан је наставни програм из Физике за III разред средњих школа.

Савет је овај програм усвојио по предлогу комисије.

IV.

За тим је прочитан наставни програм из Физике за VII и VIII разред средњих школа.

Савет је и овај програм примио по предлогу, но с тим, да се у њему учине неке мале измене, на које су се сагласили и чланови комисије, који су овај програм израдили.

Тиме је овај састанак завршен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈИ О СТРУЧНИМ И СРЕДЊИМ ШКОЛАМА

Годишњи извештај школ. лекара у Гимназији Краља Александра I,
у одељењу код вазнесенске цркве

Господину директору Гимназије Краља Александра I

Према *правилнику за школске лекаре*, част ми је поднети Вам извештај о целокупном своме раду у школској 1899.1900. год. у гимназији Краља Александра I, у одељењу код вазнесенске цркве.

1. Зграде, намештаји и прибори

На *већој згради*, у којој је I, II, III и IV разред, кров је местимице покварен и прокишњава. Тако на пр. на малом ходнику, који води професорским нужницима, цела једна страна прокисла је, те би ту требало, поред оправке крова, и одук изменити или поправити; у ходнику на доњем спрату, који је бетонран, она страна, што одговара степеницама са уласка, сва је влажна, те се осећа јак задах од тога. И ту би требало степенице преправити као и она друга места, на која вода улази у ходник и влажи га.

Дрвене степенице, што воде на доњи спрат, отковане су на два места и искварене, те би и њих требало оправити. Мале степенице од цигала, које из дворишта воде у велику зграду, местимице су разрушене, те би их требало поправити и олепити.

Врата у горњем ходнику, на која се излази у доњи спрат, спала су, а опруге попустиле, те је услед тога, што се добро не затварају, велика промаја у ходнику, а то је незгодно за ученике, који се за време одмора између часова баве у ходнику. Ходник је опеком патосан. Исто тако стоји и с доњим главним вратима, на која се са улице улази у двориште, као и са вратима на ученичким нужницима, доле у дворишту.

Прозори су у горњем ходнику само спољни и затварају се махом веома рђаво, јер су иструнули.

Учионица I разреда је сува, доста пространа, али сувише *мрачна* тако, да би се проширењем и преправком прозора, који се и не затварају добро, могло добити више светлости, те би се и проветравала и просунчавала боље, но што је то сада могућно. Врата, под и пећ су добри.

Учионица II разреда је сува, пространа и видна, али су вентилатори рђаво намештени, те се од њих не могу ни завесе добро дизати. Прозори се не затварају, а врата, под и пећ су добри.

Учионица III разреда није довољно видна, сува је и пространа. Прозори су рђави. Исто тако и вентилација. Пећ је намештена сувише близу ученика. Врата и под су добри.

Учионица IV разреда је сува и пространа, није довољно видна. Има вентилаторе, али рђаве. Крило на једном прозору је иструлело, те се не затвара добро. Врата, под и пећ су добри.

Тако звана „Соба за језике“, која се не употребљава више, мрачна је, не може се довољно просунчати ни проветрити. Пећ, врата и под су добри.

У школској згради у дворишту, у т. зв. „прквеној згради“, у којој су V, VI, VII и VIII разред, ходник, даском патосан, на два места прокишњава, јер је кров откривен.

Учионица V разреда је сува, видна, пространа. Прозори су рђави, јер су иструлели; врата на једном крилу треба поправити. Исто тако и браву. Пећ је добра. Под је приличан.

Учионица VI разреда је сува, сувише мала, није довољно видна, а не може се како треба ни проветрити ни просунчати, прозори се не затварају добро. Врата су добра, брава рђава. Пећ је добра, али сувише близу ученика. Под је приличан.

Учионица VII разреда је сува и видна, али сувише мала. Врата се рђаво затварају. Спољни прозори су прилично иструлели. Под је рђав, те га треба новим заменити или преправити.

Учионица VIII разреда је видна, али сувише мала. Прозори и под су добри. Брава су на вратима рђава.

Учионице су све малене и добро се греју, као и ходници.

Нарочитих дворница за цртање, певање и гимнастику нема, но се прво двоје врши по разредима, а гимнастика се никако и не ради. Од гимнастичких справа има неке искварене дрвенарије по тавану, али је она већим делом неупотребљива. Сем тога у природњачком кабинету има кугала и рингли, а гимнастика се раније радила у ходнику на горњем спрату велике зграде. Свакако би требало имати нарочиту дворницу за гимнастику и набавити потребне справе, а од онога што је заостало, употребити што се може.

Природњачки кабинет је смештен у једној соби на доњем спрату велике зграде. Соба је сува, али мала и није видна, нити се довољно проветрава.

Професорски нужници на горњем спрату велике зграде бетонисани су и одведени у јаму за нечистоћу (*Senkgrube*) у дворишту, одржавају се прилично чисто, али од неколико година нису прањени.

Бацки нужници у дворишту такође су бетонисани и одведени су у јаму за нечистоћу, али се не одржавају довољно чисто. Олуци од писоара су поломљени и попадали, те је услед отуда какве повреде услед пада и т. сл. Да би они нису прањени од неколико година. Све би то требало поправити и довести у ред.

Јама за нечистоћу (Senkgrube) у дворишту покривена је тако слабом и иструнулим даскама, да ученицима прети опасност, да при игрању за време одмора не претрпе отуда какве повреде услед пада и т. сл. Да би се то отклонило, намештен је преко тога други један већи капак од

дасака, али би, свакако, *што пре* требало све ово преправити и довести у ред.

Двориште је пространо, али није свуда калдрмисано, а и где је калдрмисано, калдрма је већ тако рђава, да је треба претрести и изменити. Остали некалдрмисани простор мора се што пре калдрмисати, јер се, после кише, све блато уноси у учионице. Око дворишта је, сем велике и мале зграде, црквени парк, те је у том погледу двориште врло подесно за ученике при одмору између часова, када је време лено.

Бубриште је поред шупе за дрва у дворишту и одржава се доста чисто.

Чесма је одведена од варошког водовода и у дворишту је. Водомер је у собици, која школском служитељу (фамулузу) зимп служи као кухиња а лети као соба за спавање. Ова је собица мало влажна.

Собе школског сужитеља су местимице влажне. Пећи немају. Врата су покварена, а зид је у једној од њих на једном месту разривен.

Скалмије су све у рђавом стању и не одговарају хигијенским прописима.

Столови су добри.

Вешалице за хаљине су свуда у добром стању.

Отирача за обућу има свега два: на главном улазу у велику зграду са улице и то од длаке, и на улазу у малу зграду пред ходником од гвоздених жица. Иначе их ни пред једном учионицом нема, те сам за време епидемије скрлета (*Scarlatina*), која је ове године у вароши владала, писмено известио г. директора и тражио да се свуда наместе, јер пре тога нису биле намештене ни на она два главна улаза за учионице. Ово је у хигијенском погледу велика грешка, те је треба *што пре* отклонити тиме, што ће се наместити отирачи за обућу пред све учионице, а сем онога од гвоздених жица још један, од длаке, за ходник.

Пљуваоница има свуда, и по ходницима и по учионицама, али се свуда пуне пепелом или песком, што ни мало не одговара хигијенским прописима. С тога пљуваонице треба заменити или порцеланским или металним и пунити их водом, јер се на тај начин могу одржавати чисто и чешће празнити.

Умиваоница и *пешкира* има неколико, али их нема свуда по учионицама.

Табле су свуда отрвене и треба их премазати.

Сунђера има довољно и у добром су стању.

Земљишне карте су старе, неке већ и поцепане, те би их требало заменити новим и са тога разлога, и у погледу очигледне наставе.

Слике су у добром стању и још употребљиве.

II. Прегледна таблица о телесним и конституционалним особинама свих ђака

У почетку и на свршетку школске 1899./900. год. прегледао сам све ученике и резултати тих прегледа забележени су нарочитим штампаним формулама: „*подаци о телу и здрављу*“, за свакога од њих посебице. Ја их у прилогу шиљем, с учтивом молбом, да се по азбучном реду (како су већ) намештени, укорице и да им се на корице стави наслов: *Подаци о телесним и конституционалним особинама ученика у Гимназији Краља Александра I (код вазнесенске цркве) за 1899./900.*

школску годину“, како би доцније, удружени са онима из других година, могли послужити као статистички материјал.

Прегледна таблица болести и других телесних недостатака по разредима, нађених за време прегледа у почетку и на свршетку школске 1899./900. год. израђена према тим подацима, изгледала би овако :

РАЗРЕД И ОДЕЉЕЊЕ	СКРОФУЛОЗА	РАХИТИС	АНЕМИЈА	БОЛЕСТИ ОРГАНА ЗА ДИСАЊЕ	ПЕРВНЕ БОЛЕСТИ	БОЛЕСТИ ЗГЛОВОВА	КОЖНЕ БОЛЕСТИ	ОЧНЕ БОЛЕСТИ	УШНЕ БОЛЕСТИ	ВЕНЕРИЧНЕ БОЛЕСТИ	БОЛЕСТИ СРЦА	ПОВРЕДЕ	ПОЛНЕ ЗАБЛУДЕ	АНОМАЛИЈЕ					С в е г а	
														РУКУ	НОГУ	ГРУДИ	ОЧИЈУ (ВИДА)	ГЛАС (ГЛАСА, ПР- ТОВОРА)		
I ₃ .	1	—	9	1	1	1	1	2	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	19	
II ₃ .	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	16	
III ₃ .	—	—	16	1	—	—	—	3	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	22	
IV ₃ .	7	1	6	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	21	
V ₂ .	1	1	3	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	3	—	12	
VI ₂ .	1	1	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2	—	—	1	3	13	
VII ₂ .	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	3	10	
VIII ₂ .	—	—	1	2	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	2	—	8	
СВЕГА	11	3	53	8	1	2	2	7	3	1	1	1	3	3	3	3	5	11	3	121

У аномалије вида (кратковидости и т. д.), урачунати су у овој табlici само тежи случајеви, а њих има свакако, више. Исто то важи и за полне заблуде.

По годинама ученика уређена таблица о болестима и другим телесним недостацима изгледала би овако :

ГОДИНЕ УЧЕНИКА	СКРОФУЛОЗА	РАХИТИС	АНЕМИЈА	БОЛЕСТИ ОРГАНА ЗА ДИСАЊЕ	ПЕРВНЕ БОЛЕСТИ	БОЛЕСТИ ЗГЛОВОВА	КОЖНЕ БОЛЕСТИ	ОЧНЕ БОЛЕСТИ	УШНЕ БОЛЕСТИ	ВЕНЕРИЧНЕ БОЛЕСТИ	БОЛЕСТИ СРЦА	ПОВРЕДЕ	ПОЛНЕ ЗАБЛУДЕ	АНОМАЛИЈЕ					С в е г а	
														РУКУ	НОГУ	ГРУДИ	ОЧИЈУ (ВИДА)	ГЛАС (ГЛАСА, ПР- ТОВОРА)		
11	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
12	—	—	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	9
13	1	—	13	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	18
14	4	—	15	1	—	—	—	2	1	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	25
15	4	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	10
16	—	2	9	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	17
17	1	1	3	1	—	—	—	1	1	—	—	—	1	—	1	1	3	1	—	15
18	1	—	3	—	—	1	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	13
19	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	5
20	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	4
21	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2
СВЕГА	11	3	53	8	1	2	2	7	3	1	1	1	3	3	3	3	5	11	3	121

Таблица о висини, тежини и мишићној снази изгледала би за ову школску 1899./1900. годину овако:

РАЗРЕД И ОДЕЉЕЊЕ	ГОДИНЕ УЧЕНИКА	ВИСИНА У СМ.		ТЕЖИНА У КГР.		МИШИЋНА СНАГА У КГР.	
		У ПОЧЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	НА СВР- ШЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	У ПОЧЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	НА СВР- ШЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	У ПОЧЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	НА СВР- ШЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ
I ₃	11	140	141	32,200	33,700	55	55
I ₃	12	138	140	30,60	33	50	50
I ₃	13	141	143	36	39	45	55
I ₃	14	145	147	32,40	34,600	40	50
Maximum		155	157,5	44	47,5	70	80
Minimum		132	133	26	27,5	35	35
Просечно		143,5	145,25	35	37,5	50,25	57,5
II ₃	12	143	143	32,30	32	40	48
II ₃	13	156	157	41,15	43,650	55	58
II ₃	14	155	157	38,5	44,200	65	75
II ₃	15	149	151	44,45	48	90	80
Maximum		163	168	47,700	54,200	90	120
Minimum		139	139	29,100	29,400	30	40
Просечно		151	153,5	38,400	41,800	60	80
III ₃	13	150	153	36,5	38	41	56
III ₃	14	155	156	46,300	55	70	80
III ₃	15	162	165	46,75	50,250	98	105
III ₃	16	162	164,5	48	48,200	80	80
III ₃	17	154	158	41,95	45,750	81	100
Maximum		175	177	58,400	60	125	120
Minimum		135	137	29,950	30,800	34	35
Просечно		155	157	44,175	45,400	79,5	77,5
IV ₃	14	149	155	35,8	40	70	80
IV ₃	15	151	155	36,7	40,200	60	60
IV ₃	16	158	165	46	53	85	100
IV ₃	18	163	165	42	43,700	70	85
Maximum		180	180	71,700	73,5	135	160
Minimum		142	145,5	32,850	34	30	45
Просечно		161	162,75	52,275	53,75	82,75	102,5
V ₂	16	172	174	61,7	62,200	130	135
V ₂	17	165	168	52,55	51,200	100	100
V ₂	18	160,5	163	48,15	47,500	70	65
Maximum		176,5	180	69,500	67	180	180
Minimum		143,5	149	37,550	40,200	40	50
Просечно		160	164,5	53,75	53,800	110	115

РАЗРЕД И ОДЕЉЕЊЕ	ГОДИНЕ УЧЕНИКА	ВИСИНА У СМ.		ТЕЖИНА У КГР.		МИШИЋНА СНАГА У КГР.	
		У ПОЧЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	НА СРП- ШЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	У ПОЧЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	НА СРП- ШЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	У ПОЧЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	НА СРП- ШЕТКУ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ
VI ₂	16	167	169	52,200	57	90	90
VI ₂	17	165	167	46	50,400	88	95
VI ₂	18	175	175	56,650	57,400	142	125
VI ₂	19	170	171	57	57	147	150
VI ₂	20	184	184	65,650	72,500	149	110
VI ₂	21	171	171	65,250	66	125	125
Maximum		193	193	70	66	180	160
Minimum		155	156	39,400	43,350	81	80
Просечно		174	174,5	54,700	54,675	130,5	120
VII ₂	16	170	170	49,100	53	120	125
VII ₂	17	177,5	178	58,600	60,300	145	160
VII ₂	18	165	165	51,700	52	130	120
VII ₂	19	158	158	54,300	55,500	120	120
VII ₂	20	170	170	57,500	53,300	122	130
VII ₂	21	175	175	51,750	53	125	130
Maximum		180	182	85	90,300	170	170
Minimum		153	153	49,100	50,200	85	80
Просечно		166,5	167,5	67,50	70,250	127,5	125
VIII ₂	18	173	173	60	64,200	110	120
VIII ₂	19	178	179	60,600	60,500	125	135
VIII ₂	20	165	166	57,500	57,600	120	115
VIII ₂	21	176	177	63	67,750	120	130
VIII ₂	22	170	170	59	60	145	135
VIII ₂	23	189,5	189,5	72,200	71,300	195	175
Maximum		189,5	189,5	78,000	80,500	195	175
Minimum		161	162	53,500	54,100	110	105
Просечно		175,25	175,5	66,200	67,300	152,5	140

Таблица о конституцији ученика по *разредима* у овој 1899./900. школској години изгледала би овако:

РАЗРЕД И ОДЕЉЕЊЕ	ПРЕГЛЕДАНО СВЕГА УЧЕНИКА	К О Н С Т И Т У Ц И Ј А		
		ДОБРА	СРЕДЉА	ЛОША
I ₃	43	4	29	10
II ₃	40	10	21	9
III ₃	49	16	23	10

РАЗРЕД И ОДЕЉЕЊЕ	ПРЕГЛЕДАНО СВЕГА УЧЕНИКА	К О Н С Т И Т У Ц И Ј А		
		ДОБРА	СРЕДЊА	ЛОША
IV ₃	40	8	16	16
V ₂	43	7	18	18
VI ₂	39	4	22	13
VII ₂	39	6	23	10
VIII ₂	16	5	7	4
	309	60	159	90

Таблица о конституцији ученика по годинама, у овој 1899./900. школској год. изгледала би овако:

ГОДИНЕ УЧЕНИКА	ПРЕГЛЕДАНО СВЕГА УЧЕНИКА	К О Н С Т И Т У Ц И Ј А			СВЕГА
		ДОБРА	СРЕДЊА	ЛОША	
11	5	—	4	1	5
12	27	2	19	6	27
13	38	5	20	13	38
14	40	8	18	14	40
15	34	16	13	5	34
16	45	9	20	16	45
17	40	6	18	16	40
18	34	4	23	7	34
19	16	3	9	4	16
20	18	3	10	5	18
21	9	3	4	2	9
22	2	—	2	—	2
23	1	1	—	—	1
	309	60	160	89	309

Прегледна таблица о исквареним (кариозним) и здравим зубима код ученика у школској 1899./900. години изгледала би овако:

	Школска година 1899./900.								СВЕГА
	I ₃	II ₃	III ₃	IV ₃	V ₂	VI ₂	VII ₂	VIII ₂	
Број прегледаних ученика	43	38	51	40	45	40	38	17	312
Број ученика са поквареним (кариозним) зубима	34	30	33	30	29	30	32	15	233
% ученика са кариозним зубима	10,8	9,8	10,5	9,8	8,9	9,8	10,4	4,9	74,9
Број ученика са здравим зубима	9	8	18	10	16	10	6	2	79
% ученика са здравим зубима	2,9	2,6	5,9	3,3	5,2	3,2	2,0	0,7	25,8

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Прегледна таблица о искривљеној и здравој ртењачи код ученика у школској 1899.900. год. изгледала би овако:

	Школека година 1899/900								СВЕГА
	I ₃	II ₃	III ₃	IV ₃	V ₂	VI ₂	VII ₂	VIII ₂	
Број прегледаних ученика	43	37	50	40	45	40	38	17	310
Број ученика са аномалијом ртењаче	10	16	14	11	22	26	18	6	123
% ученика са аномалијом ртењаче	3,0	4,9	4,6	3,6	6,5	8,5	5,9	2,0	39
Број ученика с нормалном ртењачом	33	21	36	29	23	14	20	11	187
% ученика с нормалном ртењачом	10,8	6,8	11,7	9,5	7,5	4,6	6,3	3,6	61

Колико је ученика свега прегледано у почетку и на свршетку 1899.900. школске год., као и кретање њихово, видеће се из ове таблице:

РАЗРЕД И ОДЕЉЕЊЕ	ПРЕГЛЕДАНО У ПОЧЕТКУ ГОДИНЕ	ПРЕГЛЕДАНО НА СВРШЕТКУ ГОДИНЕ	ПРИДОШЛО У ТОКУ ГОДИНЕ	ОСЛОВЕЊЕНО ОД ШКОЛЕ ЗБОГ СЛАБОСТИ	ОТИШЛО У ДРУГЕ ШКОЛЕ	НАПУСТИЛО ЗБОГ СЛАБОСТИ	ПОСЛУЖЕНО ЗБОГ НЕУСПЕХА И ВЛАДАЊА	НАПУСТИЛО ШКОЛУ
I ₃	42	38	2	1	1	1	1	2
II ₃	36	34	2	—	1	—	3	—
III ₃	49	48	2	—	1	—	1	1
IV ₃	40	36	—	—	3	—	1	—
V ₂	41	38	2	—	1	—	1	4
VI ₂	39	38	—	—	1	—	—	1
VII ₂	39	35	1	—	1	—	2	1
VIII ₂	16	15	—	1	1	—	—	—
СВЕГА	302	282	9	2	10	1	9	9

III Прегледна таблица важнијих обољевања

У школској 1899.900. год. јавило ми се за лекарску помоћ у моме стану 148 ученика, на што је утрошено 227 *бесилатних* ординација, а ученика, који су ми тражили лекарску помоћ у своме стану, било је свега 9, на што је утрошено 16 ординација, као што се из овога прегледа види:

РАЗРЕД И ОДЕЉЕЊЕ	Ординације у стану код лекара		Ординације у стану код ученика	
	БРОЈ БОЛЕСНИХ УЧЕНИКА	БРОЈ УЧИЊЕНИХ ОРДИНАЦИЈА	БРОЈ БОЛЕСНИХ УЧЕНИКА	БРОЈ УЧИЊЕНИХ ОРДИНАЦИЈА
I ₃	12	26	2	2
II ₃	12	21	2	2
III ₃	11	13	—	—
IV ₃	7	9	1	1

РАЗРЕД И ОДЕЉЕЊЕ	Ординације у стану код лекара		Ординације у стану код ученика	
	БРОЈ БОЛЕСНИХ УЧЕНИКА	БРОЈ УЧИБЕНИХ ОРДИНАЦИЈА	БРОЈ БОЛЕСНИХ УЧЕНИКА	БРОЈ УЧИБЕНИХ ОРДИНАЦИЈА
V ₂	39	57	1	5
VI ₂	27	31	—	—
VII ₂	25	49	2	2
VIII ₂	15	21	1	4
СВЕГА	148	227	9	16

Прегледна таблица по болестима ученика, којима је с моје стране указана лекарска помоћ у школској 1899./900. год., изгледала би овако :

Разред и одељење	Influenza	Malaria	Scarlatina	Varicella	Erysipelas	Rheum. articul.	Scrophulosis	Rachitis	Болести органа за дисање	Болести органа за варење	Кожне болести	Cephalalgia	Anaemia	Rheum. muscul.	Очне болести	Вегетичне болести	Angina pectoris	Alopecia areata	Gonitis	Ungus incarnatus	Повреде	Simulatio	Свеча
I ₃	—	—	—	1	—	—	1	1	7	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	14
II ₃	—	2	1	—	—	—	—	—	5	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	14
III ₃	—	1	—	—	—	—	—	—	4	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	11
IV ₃	—	3	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	8
V ₂	13	—	—	—	—	1	—	—	10	6	1	4	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	40
VI ₂	3	2	—	—	—	—	1	—	5	5	3	1	1	1	—	—	—	1	—	1	—	—	27
VII ₂	2	2	—	—	1	—	—	—	4	5	2	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	27
VIII ₂	—	1	—	—	—	—	—	—	3	5	—	1	—	2	1	—	—	1	—	—	1	—	16
СВЕГА	24	13	1	1	1	1	2	1	39	26	10	12	2	6	4	3	1	1	1	1	6	1	157

Прегледна таблица по годинама ученика, којима је с моје стране указана лекарска помоћ у школској 1899./900. години, изгледала би овако :

Године ученика	Influenza	Malaria	Scarlatina	Varicella	Erysipelas	Rheum. articul.	Scrophulosis	Rachitis	Болести органа за дисање	Болести органа за варење	Кожне болести	Cephalalgia	Anaemia	Rheum. muscul.	Очне болести	Вегетичне болести	Angina pectoris	Alopecia areata	Gonitis	Ungus incarnatus	Повреде	Simulatio	Свеча
11	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
13	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	15
14	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	7
15	—	3	—	—	—	—	—	—	3	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
16	7	4	—	—	—	—	—	—	2	4	—	3	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	24
17	7	—	—	—	—	—	—	—	6	6	4	2	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	29
18	4	3	—	—	—	—	—	—	2	4	—	1	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	19
19	3	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	13
20	2	1	—	—	—	—	—	—	3	7	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	17
21	1	1	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	12
22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
СВЕГА	24	13	1	1	1	1	2	1	39	26	10	12	2	6	4	3	1	1	1	1	6	1	157

Од наставника сам лечио само двојицу.

IV Број одржаних ревизија

21. децембра 1899. год. извршио сам ревизију у I_3 разреду и то за време саме наставе. Том приликом пробавио сам у њему 1 сахат. Затим сам прегледао тројицу ученика из тога разреда, које сам позвао у професорску канцеларију и на то утрошио још $1\frac{1}{2}$ сата времена. Како сам том приликом приметно, да је под по учионицама и ходницима прљав, а епидемија скрлети (*Scarlatina*) је владала у вароши, то сам писмено замолио г. директора за наредбу, да се под чешће пере, бар једанпут у недељи дана. Истога дана прегледао сам у професорској канцеларији још двојицу ђака из VI разреда.

18. јануара 1900 год. обишао сам школу због тога, што је једној ученици из V разреда боловала код куће мала сестра од скрлети, па сам јој наредио, да не одлази у стан док се не изврши у њему дезинфекција, а од почетка болести она је и иначе била одвојена од куће. Прегледао сам све ученике из тога разреда, који су се тужили на болове у грлу, како се не би скрлет епидемично јавно у школи.

Од тога дана па све до краја фебруара одлазио сам последневно у школу, извештавао се о адресама ученика који болују код кућа и контролисао, да ко год од њих не болује од скрлети. Често сам прегледао ученике у групама из појединих разреда, који би се тужили на болове у грлу или на друге симптоме, који су карактеристични за скрлет. Само је један ученик из II_3 разреда боловао од скрлети и оздравно. Њега сам прописано време задржао од школе. Сем тога због болести скрлети у породици није могао долазити у школу ни један ученик из V_2 разреда, коме су од тога две мале сестре умрле. Тек пошто је извршена дезинфекција и прошло прописано време, допуштено је томе ученику да може ићи опет у школу. Сваког дана утрошио сам за време обилажења школе по $1-1\frac{1}{2}$ сат времена.

29. марта 1900. год. обишао сам школу и прегледао цео V_2 разред због једног сумњивог случаја на скрлет. Од тога дана одлазио сам две недеље последневно опет у школу и извештавао се о болесној деци, а оне са сумњивим знацима сам и прегледао. И овом приликом утрошио сам сваког дана за време обилажења школе по $1-1\frac{1}{2}$ сат времена.

У априлу сам у два маха обишао школу, известио се о здрављу ученика и кад нисам нашао ништа сумњиво, нисам се дуже од $\frac{1}{4}$ часа ни задржавао.

У октобру 1899. год. и у мају 1900. год. вршио сам преглед свију ученика.

V Особите примедбе, наредбе или забране, које су од школског лекара потекле

Ја сам у погледу ове тачке већ у току овога извештаја напоменуо какве сам мере предузимао. А сем тога, чешће сам издавао ситније наредбе и т. сл., за време обилажења школе.

VI Колико је ђака морало стајати под лекарским надзором и колико је родитеља или старатеља морало бити нарочито извештено

Сем поменуте двојице ученика, из II_3 и V_2 разреда, који су због скрлети били под лекарским надзором, стављено је још њих четворо под надзор, од којих је за двојицу писано родитељима, а другој двојници сам сам препоручио што је потребно било. Двојица су прва била из I_3 разреда, а од друге двојице један из II_3 а један из VII_2 разреда. Неки су извештаји саопштавани и усмено родитељима.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Од похађања школе ослободио сам једног из I₃ разреда због плућног катара за целу школску годину, а једнога предложио за шестонедељно одсуство на селу, опет због плућног катара. Он је био из VII₂ разреда. Сем ове двојице, 28. фебруара 1900. год., ослобођен је од похађања школе због хроничног катара плућа и један ученик из V₂ разреда, који је доцније (13. априла 1900. год.) умро. То је био једини смртни случај у гимназији, где сам школски лекар, за ову годину.

Из IV₃ разреда ослободио сам једног ученика од цртања због болести очију. Из VII₂ ослободио сам једног ученика од цркве због болести ногу, и најзад из VIII₂ разреда ослободио сам једног ученика од певања.

VII Из којих је одељака хигијене и којом приликом лекар наставницима или ђацима давао поуке

Нарочита каква предавања нисам држао ни једнима ни другима, али сам приликом прегледа ученика у почетку и на свршетку школске године давао поуке и упућивао их, према потреби, на негу и чишћење зуба, прање хладном водом итд. итд. Сем тога у том циљу израдио сам и неколико чланака: „Из школске хигијене“, који су у току ове године почели излазити у „Просветном Гласнику“.

Приликом прегледа ученика констатовано сам, да су сви поново каламбени (ревакцинирани) сем тројице (1 из I₃, 1 из II₃ и 1 из III₃ разреда), над којима сам извршио ревакцинацију у мају месецу ове год. Ученици I₃ разреда гимназије сви су у основној школи ревакцинирани, о чему сам се лично уверио, али ми нису могли сви (бар 1/3) о томе донети уверења, јер су их морали тражити од кућа по унутрашњости.

Најзад, да поменем, да сам 22. марта 1900. год. обишао и „Бачку Трпезу“ у Бранковој улици, и то око ручка, и нашао сам све у најбољем реду и чистоћи. Судови за кување, трпезарија и све остало посве је у добром стању. Јела су укусна и добро зготовљена. Том приликом уверио сам се, да ђака из „Гимназије Краља Александра I“ има најмање на храни за „Бачком Трпезом“. Свега их је било 16.

У овој школској години владала је у доста великом степену „*Influenza*“ код ученика, а и у вароши. Код ученика је била посве благог карактера и није трајала дуго. Из раније поднетих таблица види се, у којим се разредима највише јављала.

Спроводећи Вам, господине директоре, годишњи извештај о гимназији, у којој сам школски лекар, користим се овом приликом да Вас уверим о своме особитом поштовању и уважању.

Београд,

30. маја 1900 год.

Др. Ђока Ј. Николић,
школски лекар.

НАШЕ ВИШЕ ЖЕНСКЕ ШКОЛЕ У 1899.-1900. ШКОЛСКОЈ ГОДИНИ

Све до 1863. године у Србији није било нарочитих државних школа и завода за образовање женскиња, већ су родитељи, који су желели да им женска деца науче још што сем онога што су основној школи могла нау-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

морали за своју децу плаћати нарочите наставнице, или су децу давали у приватне школе или заводе, у којима је предаван женски ручни рад а којекако и немачки и француски језик. 1863. године донети су закони о устројству свих јавних школа у Србији, па је тада донет и *Закон устројства Више Женске Школе у Београду*, по коме је Виша Женска Школа установљена „поради образовања женске младежи у знањима вишим него што се у основним школама учи, а нарочито поради припреме одраслијих девојака за учитељке основних школа женских“. Овај је закон после неколико пута мењан и допуњаван, па је готово увек у неколико мењан и задатак Више Женске Школе: по закону о уређењу Више Женске Школе од 19. јануара 1879. године „задатак је Више Женске Школе, да даје више образовање женскињу и да спрема учитељке за наше школе“; изменама у закону од 1896. године укинута је учитељски испит у Вишој Женској Школи, те је тако и задатак ове школе у толико измењен, што је она престала спремати и наставнице за народне школе.

Учење у Вишој Женској Школи у почетку је трајало само *три* године; 20. априла 1866. године трајање учења у овој школи повишено је на *четири* године, 28. фебруара 1875. године на *пет* година и 31. октобра 1886. године на *шест* година, и тако је и сада.

Београдска Виша Женска Школа је од свога заснивања, с незнатним прекидима за време ратова, непрестано радила и све више напредовала и у настави и бројем ученица, одељења и наставница, тако да се услед велике навале ученица осетила потреба за отварањем још које више женске школе, те је 15. новембра 1891. године отворена Виша Женска Школа у Крагујевцу, и сада обе ове школе, и у Београду и у Крагујевцу, раде. 1894. године било је огледа, да се отвори још која средња школа за женскиње, и тада беху основане више женске школе и у овим градовима: Нишу, Шапцу, Пожаревцу и Пироту, али се нису могле одржати, него су у брзо по оснивању биле укинуте, те су тако и даље остале у Србији само две више женске школе: у Београду и Крагујевцу.

У последњој, 1899.—1900. школској години било је у овим двома школама свега ученица: у почетку школске године 673 (у Београду 512 и у Крагујевцу 161) и на крају школске године 636 (у Београду 485 и у Крагујевцу 151).

Ученица је било у обема школама:

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
У почетку школске године:							
а) нових	130	132	86	96	106	111	661
б) поноваца	5	6	—	1	—	—	12
Свега у почетку школске године	135	138	86	97	106	111	673
Приновљено у току године	2	3	3	—	3	1	12
Свега уписано	137	141	89	97	109	112	685
Напустило школу у току године	7	12	9	10	8	3	49
Остало на крају школске године	130	129	80	87	101	109	636

И ТО:

WWW.UNILIB.RS

а) у Вишој Женској Школи у Београду:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
У почетку школске године:							
а) нових	105	100	63	75	86	72	501
б) поноваца	5	5	—	1	—	—	11
Свега у почетку школске године .	110	105	63	76	86	72	512
Приновљено у току године	1	2	1	—	3	1	8
Свега уписано	111	107	64	76	89	73	520
Напустило школу у току године .	4	7	8	7	7	2	35
Остало на крају школске године .	107	100	56	69	82	71	485

б) у Вишој Женској Школи у Крагујевцу:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
У почетку школске године:							
а) нових	25	32	23	21	20	39	160
б) поноваца	—	1	—	—	—	—	1
Свега у почетку школске године .	25	33	23	21	20	39	161
Приновљено у току године	1	1	2	—	—	—	4
Свега уписано	26	34	25	21	20	39	165
Напустило школу у току године .	3	5	1	3	1	1	14
Остало на крају школске године .	23	29	24	18	19	38	151

По годинама старости било је ученица:

а) у обема школама:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
од 10 година	10	—	—	—	—	—	10
" 11 "	43	—	—	—	—	—	43
" 12 "	62	33	—	—	—	—	95
" 13 "	20	74	30	—	—	—	124
" 14 "	2	28	36	22	—	—	88
" 15 "	—	5	18	44	16	1	84
" 16 "	—	1	5	23	51	22	102
" 17 "	—	—	—	7	32	49	88
" 18 "	—	—	—	1	9	25	35
" 19 "	—	—	—	—	1	12	13
" 20 "	—	—	—	—	—	3	3
" преко 20 година	—	—	—	—	—	—	—
Свега	137	141	89	97	109	112	685

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

б) у Вишој Женској Школи у Београду:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
од 10 година	—	—	—	—	—	—	—
" 11 "	29	—	—	—	—	—	29
" 12 "	60	24	—	—	—	—	84
" 13 "	20	57	20	—	—	—	97
" 14 "	2	22	26	20	—	—	70
" 15 "	—	13	13	32	14	1	63
" 16 "	—	1	5	17	44	15	82
" 17 "	—	—	—	6	22	33	61
" 18 "	—	—	—	1	8	16	25
" 19 "	—	—	—	—	1	6	7
" 20 "	—	—	—	—	—	2	2
" преко 20 година	—	—	—	—	—	—	—
Свега	111	107	64	76	89	73	520

в) у Вишој Женској Школи у Крагујевцу:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
од 10 година	10	—	—	—	—	—	10
" 11 "	14	—	—	—	—	—	14
" 12 "	2	9	—	—	—	—	11
" 13 "	—	17	10	—	—	—	27
" 14 "	—	6	10	2	—	—	18
" 15 "	—	2	5	12	2	—	21
" 16 "	—	—	—	6	7	7	20
" 17 "	—	—	—	1	10	16	27
" 18 "	—	—	—	—	1	9	10
" 19 "	—	—	—	—	—	6	6
" 20 "	—	—	—	—	—	1	1
" преко 20 година	—	—	—	—	—	—	—
Свега	26	34	25	21	20	39	165

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИБЛИОТЕКА

Ученица је било од родитеља:

а) у обема школама:

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Чиовника	74	76	35	40	39	38	302
Свештеника	3	6	3	4	6	6	28
Наставника	7	17	16	8	4	8	60
Трговаца	31	18	19	21	26	35	150
Занатлија	15	16	9	21	22	19	102
Земљорадника	—	2	1	—	4	2	9
Служитеља и надничара	7	6	6	3	8	4	34
Свега	137	141	89	97	109	112	685

б) у Вишој Женској Школи у Београду:

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Чиовника	58	59	26	33	32	26	234
Свештеника	1	4	2	4	5	4	20
Наставника	4	14	7	7	3	7	42
Трговаца	29	14	15	13	19	23	113
Занатлија	12	9	7	16	19	8	71
Земљорадника	—	1	1	—	4	1	7
Служитеља и надничара	7	6	6	3	7	4	33
Свега	111	107	64	76	89	73	520

б) у Вишој Женској Школи у Крагујевцу:

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Чиовника	16	17	9	7	7	12	68
Свештеника	2	2	1	—	1	2	8
Наставника	3	3	9	1	1	1	18
Трговаца	2	4	4	8	7	12	37
Занатлија	3	7	2	5	3	11	31
Земљорадника	—	1	—	—	—	1	2
Служитеља и надничара	—	—	—	—	1	—	1
Свега	26	34	25	21	20	39	165

По месту рођења било је ученица:

а) у *обема школама:*

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Рођених:							
у Србији	129	134	86	94	101	102	646
„ Црној Гори	—	—	—	—	—	2	2
„ Босни и Херцеговини	—	—	1	—	2	—	3
„ Старој Србији и Мађедонији	1	1	1	—	1	2	6
„ Аустро-Угарској	4	4	1	1	4	6	20
„ осталим земљама	3	2	—	2	1	—	8
Свега	137	141	89	97	109	112	685

б) у *Вишој Женској Школи у Београду:*

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Рођених:							
у Београду	70	51	36	40	47	30	274
„ Србији	34	50	25	33	35	35	212
„ Црној Гори	—	—	—	—	—	1	1
„ Босни и Херцеговини	—	—	1	—	2	—	3
„ Старој Србији и Мађедонији	1	1	1	—	1	2	6
„ Срему, Банату и Бачкој	3	2	1	—	3	5	14
„ Славонији и Далмацији	—	1	—	1	—	—	2
„ осталим земљама	3	2	—	2	1	—	8
Свега	111	107	64	76	89	73	620

б) у *Вишој Женској Школи у Крагујевцу:*

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Рођених:							
у Крагујевцу	7	8	9	14	6	8	52
„ округу крагујевачком	3	5	3	2	1	2	16
„ Србији (без окр. крагујевачког)	15	20	13	5	12	27	92
„ Босни и Херцеговини	—	—	—	—	—	—	—
„ Аустро-Угарској	1	1	—	—	1	1	4
„ Црној Гори	—	—	—	—	—	1	1
Свега	26	34	25	21	20	39	165

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

По народности било је ученица:

а) у обема школама:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Српкиња	127	136	85	93	108	110	659
Чехиња	—	1	—	—	—	1	2
Немица	1	1	—	3	—	1	5
Францускиња	—	—	—	—	1	—	1
Талијанака	1	1	—	—	—	—	2
Јеврејака	8	2	4	1	—	—	15
Свега	137	141	89	97	109	112	685

б) у Вишој Женској Школи у Београду:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Српкиња	101	102	60	72	88	72	495
Чехиња	—	1	—	—	—	1	2
Немица	1	1	—	3	—	—	5
Францускиња	—	—	—	—	1	—	1
Талијанака	1	1	—	—	—	—	2
Јеврејака	8	2	4	1	—	—	15
Свега	111	107	64	76	89	73	520

в) у Вишој Женској Школи у Крагујевцу:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Српкиња	26	34	25	21	20	38	164
Немица	—	—	—	—	—	1	1
Свега	26	34	25	21	20	39	165

По вери било је ученица:

а) у обема школама:

	РАЗРЕДИ						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Православних	127	136	85	93	108	110	559
Католикиња	2	3	—	2	1	2	10
Протестанткиња	—	—	—	1	—	—	1
Мојсијеве вере	8	2	4	1	—	—	15
Свега	137	141	89	97	109	112	685

б) у Вишој Женској Школи у Београду :

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Православних	102	102	60	72	88	71	495
Католикиња	1	3	—	2	1	2	9
Протестанткиња	—	—	—	1	—	—	1
Мојсијеве вере	8	2	4	1	—	—	15
Свега	111	107	64	76	89	73	520

в) у Вишој Женској Школи у Крагујевцу :

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Православних	25	34	25	21	20	39	164
Католикиња	1	—	—	—	—	—	1
Свега	26	34	25	21	20	39	165

По успеху је било ученица :

а) у обема школама :

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Одличних	26	19	20	20	23	31	139
Врло добрих	37	34	20	18	29	41	179
Добрих	42	42	22	31	35	33	205
С недовољним успехом	14	24	17	12	13	4	84
Слабих	11	10	1	6	1	—	29
Свега	130	129	80	87	101	109	636

б) у Вишој Женској Школи у Београду :

	Р А З Р Е Д И						СВЕГА
	I	II	III	IV	V	VI	
Одличних	21	15	14	16	19	22	107
Врло добрих	37	33	17	18	26	36	167
Добрих	27	27	13	21	25	9	122
С недовољним успехом	11	17	11	9	11	4	63
Слабих	11	8	1	5	1	—	27
Свега	107	100	56	69	82	71	485

в) у Вишој Женској Школи у Крагујевцу:

	Р А З Р Е Д И						Свега
	I	II	III	IV	V	VI	
Одличних	5	4	6	4	4	9	32
Врло добрих	—	1	3	—	3	5	12
Добрих	15	15	9	10	10	24	83
С недовољним успехом	3	7	6	3	2	—	21
Слабих	—	2	—	1	—	—	3
Свега	23	29	24	18	19	38	151

У опште по успеху било је ученица:

Одличних	21·86%
Врло добрих	28·14%
Добрих	32·23%
С недовољним успехом	13·21%
Слабих	4·56%

По успеху било је на крају школске године од сто ученица, у обома школама:

	Р А З Р Е Д И						У опште
	I	II	III	IV	V	VI	
Одличних	20 ^{·00}	14 ^{·73}	25 ^{·00}	22 ^{·99}	22 ^{·77}	28 ^{·44}	21 ^{·86}
Врло добрих	28 ^{·46}	26 ^{·36}	25 ^{·00}	20 ^{·69}	28 ^{·71}	37 ^{·61}	28 ^{·14}
Добрих	32 ^{·31}	32 ^{·56}	27 ^{·50}	35 ^{·63}	34 ^{·68}	30 ^{·28}	32 ^{·23}
С недовољним успе- хом	10 ^{·77}	18 ^{·16}	21 ^{·25}	13 ^{·79}	12 ^{·87}	3 ^{·67}	13 ^{·21}
Слабих	8 ^{·46}	7 ^{·75}	1 ^{·25}	6 ^{·90}	0 ^{·99}	—	4 ^{·56}

Одличних је ученица било највише у шестом разреду — 28·44%, а најмање у другом разреду — 14·73%; врло добрих је било највише опет у шестом разреду — 37·61%, а најмање у четвртом разреду — 20·69%; добрих је било највише у четвртом — 35·63%, а најмање у трећем разреду — 27·50%; разредни испит остало је да полаже сразмерно највише ученица трећег разреда — 21·25%, а најмање ученица шестога разреда — 3·67%; слабих ученица било је највише у другом разреду — 7·75%, а најмање у шестом разреду, у коме није остала ни једна ученица да понавља разред.

Какав је био успех ученица у свакој школи посебнице у минулој школској години најбоље се види из ових прегледа:

У минулој школској години било је на крају године од сто ученица:

а) у Вишој Женској Школи у Београду:

	РАЗРЕДИ						У ОШТИТЕ
	I	II	III	IV	V	VI	
Одличних	19 [·] 63	15 [·] 00	25 [·] 00	23 [·] 19	23 [·] 17	30 [·] 98	22 [·] 06
Врло добрих	34 [·] 58	33 [·] 00	30 [·] 36	26 [·] 09	31 [·] 71	50 [·] 71	34 [·] 43
Добрих	25 [·] 23	27 [·] 00	23 [·] 21	30 [·] 44	30 [·] 49	12 [·] 68	25 [·] 16
С недовољним успе- хом	10 [·] 28	17 [·] 00	19 [·] 64	13 [·] 04	13 [·] 41	5 [·] 63	12 [·] 09
Слабих	10 [·] 28	8 [·] 00	1 [·] 79	7 [·] 24	1 [·] 22	—	5 [·] 36

б) у Вишој Женској Школи у Крагујевцу:

	РАЗРЕДИ						УКУПНО
	I	II	III	IV	V	VI	
Одличних	21 [·] 74	13 [·] 79	25 [·] 00	22 [·] 22	21 [·] 06	23 [·] 68	22 [·] 19
Врло добрих	—	3 [·] 45	12 [·] 50	—	15 [·] 79	13 [·] 16	7 [·] 95
Добрих	65 [·] 22	51 [·] 72	37 [·] 50	55 [·] 55	52 [·] 63	63 [·] 16	54 [·] 97
С недовољним успе- хом	13 [·] 04	24 [·] 14	25 [·] 00	16 [·] 67	10 [·] 52	—	13 [·] 91
Слабих	—	6 [·] 00	—	5 [·] 56	—	—	1 [·] 98

Кад упоредимо ове прегледе, у којима је представљен успех у једној и другој школи посебице, с прегледом, у коме је општи успех у обема школама, видимо, да је просечни успех у Вишој Женској Школи у Београду нешто бољи но у Вишој Женској Школи у Крагујевцу, тако у београдској Вишој Женској Школи је више одличних ученица од просечнога броја одличних ученица за 1[·]20%, врло добрих је више за 6[·]29%, добрих мање за 7[·]07%.

Поређењем ових прегледа видимо: да је највише одличних ученица било у шестом разреду београдске Више Женске Школе — 30[·]98 (за 9[·]12% више од просечнога броја одличних ученица у обема школама), а најмање је било одличних ученица у другом разреду Више Женске Школе у Крагујевцу — 13[·]79 (за 8[·]07% мање од просечнога броја одличних ученица у обема школама.) Слабих ученица (које полажу разредни испит или понављају разред) било је највише у другом разреду Више Женске Школе у Крагујевцу — 31[·]04%, а најмање у шестом разреду исте школе — ни једна.

О стању здравља ученица Више Женске Школе у Крагујевцу за минулу школску годину немамо података. У Вишој Женској Школи у Београду стање ученичкога здравља у последњој школској години није било најповољније, јер су од 520 ученица боловале 194 ученице (37[·]31%). У току године боловале су ученице од ових болести:

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Мресе	3
Шарлаха	3
Диџтерије	1
Заушака	2
Инџауенсе	12
Малокрвности	23
Жлезда око врата	7
Blepharconjunctivitis scrophul.	4
Keratitis scrophul.	3
Othitis med. suppur.	2
Кашља	37
Јектике	2
Наступне грознице	2
Крволитења из носа	3
Обичне гушобоље	89
Запаљења трбушне опне	1
Свега	194

У обема вишим женским школама радило је у последњој школској години 54 наставника и наставница, и то:

управитеља	2
професора	5
класних учитељица	31
учитељица језика	3
учитељица вештина	3
учитељица женског ручног рада	4
учитеља вештина	3
хонорарних наставника	3
Свега	54

У Вишој Женској Школи у Београду радило је у последњој школској години 39 наставника:

управитељ	1
професора	3
класних учитељица	24
учитељица језика	2
учитељица вештина	3
учитељица женског ручног рада	2
учитеља вештина	2
хонорарних наставника	2
Свега	39

У Вишој Женској Школи у Крагујевцу радило је у тој школској години 15 наставника:

управитељ	1
професора	2
класних учитељица	6
учитељица језика	2
учитељица женског ручног рада	2
учитеља вештина	1
хонорарних наставника	1
Свега	15

WWW.UNIB.RS.

У Вишој Женској Школи у Београду 12·44, и у Вишој Женској Школи у Крагујевцу 10·06.

Сви наставници имали су укупно 617 часова недељно, и то у Вишој Женској Школи у Београду 444, и у Вишој Женској Школи у Крагујевцу 173. Један наставник (наставница) имао је просечно 11·43 часова недељно, и то: у Вишој Женској Школи у Београду 11·38, и у Вишој Женској Школи у Крагујевцу 11·53.

У току школске године школски је рад редовно текао и у једној и у другој школи; прекида у раду није било.

У обема школама наплаћено је у последњој школској години 12260 динара школарине: у Вишој Женској Школи у Београду 9400, а у Вишој Женској Школи у Крагујевцу 2860 динара. Од овога одобрено је да се утроши на ове школске потребе:

На научна средства	2000	динара
„ канцеларијске потребе	4400	„
„ награду школским лекарима	960	„
„ награду наставници свирања	600	„

Свега 7960 динара

Ова је сума на обе школе овако распоређена:

а) за Вишу Женску Школу у Београду:

На научна средства	1000	динара
„ канцеларијске потребе	3000	„
„ награду школских лекара	480	„
„ награду наставници свирања	600	„

Свега 5080 динара

б) за Вишу Женску Школу у Крагујевцу:

На научна средства	1000	динара
„ канцеларијске потребе	1400	„
„ награду школских лекара	480	„

Свега 2880 динара

Из партије, одређене на научна средства, попуњена су учила и научне збирке у школским кабинетима, а из партије, одређене на канцеларијске трошкове, снабдеване су школе готово свима осталим потребама, па су из те партије набављане и књиге и листови за школску и ученичку књижицу. У Вишој Женској Школи у Београду приновљено је за последњу школску годину доста књига и у школској и у ученичкој књижици, те у првој сада има 875 дела у 3053 свеске а у другој 267 дела у 405 свезака. У Вишој Женској Школи у Крагујевцу у последњој години није било знатнијих принова ни у једној ни у другој књижици.

Ж.

НАУКА И НАСТАВА

РУЧНИ РАД У СРБИЈИ КАО ВАСПИТНО СРЕДСТВО

У почетку овога века у данашњој Краљевини Србији не беше ни школа. Не беше их с тога, што не беше ни ње ни данашње слободе њене. Све беше у тами, мраку и ропству. Данашња генерација, која то време не памти, није кадра ни да га замисли. Са ослобођењем њеним почињу и школе у њој. Првим школама беше задатак: „читати, писати, рачунати и Богу се молити“. Из ових првих развијале су се друге, средње и више школе. Задатак и ових беше у почетку узан, па се после проширивао. С бројним растењем растао је, ширио се и разгранаво и задатак њихов. Поред писмености основној настави дошло је у задатак да спрема и за више школе и за живот. Отуда су ушли у њу још многи други предмети, који полажу основу овоме. А на крају овога века, после непуна пола века самосталног државног живота, ево нас већ и с *Руским Радом*.

Па да није ово рано? Да ли је ово потребно? Да ли није ово празна парада и „мода“, и има ли смисла и места ова новина?

То хоћемо разгледати у овим редовима.

I

Србија — природом богата а ненасељена и неурађена земља.

Сви путници странци диве се *лепоти* и *богатству* Србијину. Али то је *природна* лепота и *природно* богатство њено. Рука наша ништа није или је веома мало додала тој лепоти њеној и томе богатству. Напротив још, баш томе страноме свету, који је научио и на ону лепоту и оно богатство што га рука људска ствара, може изгледати, да смо ми лену своју земљу искварили и опљачкали. Наша су лепа брда почела да показују свој го костур и по врховима и по странама својим. Голо стење и камење с њих почело је одавно да претршава наше најродније равнице, а ми смо пустили и реке да теку и посе како хоће и брда да све више показују своја ребра. А то нити је лепо, нити доприноси богатству

WWW.UNILIB.RS

народноме. Наша је земља необрађена, а где је обрађујемо, то се чини на примитиван начин, тако, да нити се обради онако како се то ради напреднога света, нити донесе онога рода, који би могла да донесе. Наше њиве и ливаде, наши воћњаци и виногради сведоче, да их ради народ још веома мало упућен у рационалноме обрађивању земље. А наше куће и зграде око њих, наше препотонске заграде, наша стока, наши салати за обрађивање земље, наше покућанство, одело, храна, па и најмања стварчица у животу нашем, у колико она није донесена са стране, тврди, да је Србија веома мало културна земља, да је српски народ веома мало утекао од онога стања, када је све готово добивао од природе, и уживао га онако како му га је она давала. И вајни занати по градовима у најпримитивнијем су облику.

Међутим, Србија је толика по простору, да би у њој, према другим напредним земљама, могло живети још неколико пута по оволико становништва. Све би то, на оволикој површини, могло наћи и рада и зараде.

Ако су дакле наше политичке очи упрте у проширење граница Србије, онда исто тако наше просветне очи ваља да су упрте у овај напредак културни. Није доста само знати, но ваља и *радити*, и тај рад треба да буде *савршен, савремен*.

II

Рад — главни чинилац у култури и напретку.

Култура почиње од онога доба, кад је човек почео да *ствара* нешто и да *прерађује* природу и ствари у њој за извесне потребе своје. Кад је човек први пут начинио најобичније оружје за лов или одбрану од непријатеља, тада је почео да излази из животињскога стања и да улази у ново, људско, културно. Први огртач, да га сачува од непогоде; први подметач под ноге, да га сачува од врелине пешчане или убода; прва пећина или покривач над главом, да га сачува од сунчане врелине; прва бритва, нож или камена секира; први пањ или камен удешен за седење — све су то *почети* културе.

Од то доба векови су протицали и поједини народи су се надметали, који ће што више да измисли и што савршеније да изради оно што човеку треба за живот. И што је који народ више радио на овоме, то је управо више и напредовао. Сав је напредак дакле зависио од *рада*. И научни напредак зависио је у многоме од овога културнога напретка.

Исто тако и појединци су напредовали у прошлости, и напредују данас, у садашњини, само онолико, у колико *раде*, у колико је тај рад промишљенији и савршенији.

Без рада дакле нема ни културе ни напретка. Рад је главни чинилац у прогресу човечанском и животу човекову.

III

Рад по количини и каквоћи. Од кад почиње навика на рад.

Рад се цени по *количини и каквоћи*. Ко ради брже, израдиће више. А да се брже ради, то зависи од активности мишића и живаца и од извезбаности. Ко је тром, спор од природе и слабији, он ће мање урадити. Обрнуто, ко је пунији снаге, живљи и окретнији, он ће више и урадити. Још није свеједно, да ли човек узима неки посао први пут у руке или га је већ радио толико и толико пута. Као што мозак памти знање, и мишљење му иде све лакше, што је више мислио, исто тако и мишићи, са живцима за кретање и мозгом, брже и лакше врше своје радње што их више врше. Извезбаност је дакле више *стечена* особина а спорост или живост урођена, донесена рођењем.

Рад се још више цени по *кавоћи*. Један исти посао за једно исто време један може урадити много боље но други. А кад се оба изнесу на пијаци, на трг, на оцену и избор, онда ће рад првога имати и веће *цене* и боље *прође*. Одатле настаје *утакмица* и међу народима и међу појединцима, и у њој добива *онај који леише ради*. А у чему је та лепота и како се до ње долази?

Она је у *правилности* облика, у сразмери и хармонији. А до овога се долази само *мером* и то *тачним* мерењем. Тачност је дакле прва погодба или услов за лепоту. Где нема тачности ту нема ни лепоте. Зато је мерење и схватање геометријских облика од највеће важности.

Још се у израдама тражи *солидност, постојанство, практичност и чистота*. А за све ово треба не само више мишљења и штудије него више и вежбања. Отуда рад нити је чист механизам нити је само проста интелектуална радња.

Из овога видимо, да је рад или вештина у њему тесно везана за сам организам и за многе његове органе и радње њихове. Прво су *очи*, које мере и зналазе правилности и неправилности. Друго је *мозак*, који прима, размишља, доводи у везу с потребама животним, с разним узроцима и последицама, и пресуђује како да буде. Треће су *живци за кретање*, који те пресуде и наредбе односе мишићима на извршење. Четврто су *мишићи*, који се својим кретањем труде да изведу вољу и замисао *мождану* и за то време извесне покрете, и опет *очи*, које их контролишу. Зато за *правилан рад* не само што треба вежбања и извезбаности, него и *правилна упута* у самоме почетку и почетка из *раније*, од саме младости. Што се пре човек упуту у правилности, то ће мање лутати *тражећи* је и пре ће је наћи и навикавати се на њу; а што се више на њу навикне, то ће она више постати његова природа и тражиће је свуда и у свему. Зато се и каже, да овај уметнички развитак потпомаже естетички више но и један други.

Навике су јаче што су из млађег доба. Зато и с овом навиком на рад, и то на леп и правилан рад, ваља почети што је могућно раније. А то је могућно још онда, чим дете буде кадро да се служи својим рукама и да мери. Децу на ово гони и сама природа; само ми не треба да јој смећемо, него да јој помогнемо. Сеоска деца су у овом погледу у много повољнијем положају. Она се угледају на своје старије и одмах огледају да раде; и то им нико не брани. Време збиље у њих наступа много пре но у варошке деце. Место готових играчака она сама себи стварају играчке и ове веома брзо оставе и одају се истинском, озбиљном раду. Само што немају *ушуга*, те у томе не оду даље од својих простих родитеља.

IV

Наш народ према раду.

Познато је, да се израз „нажиравати“¹⁾ може пренети готово на цео наш народ. Причају за једну шаљиву појаву из доба, кад је грађена наша железница. Веле, да је било ту радника свакојаче народности па и Срба, а по највише Талијана. Кад је једном имало нешто да се подигне, настојник је викнуо: „Овамо те!“ и ни један Србин не дође. Кад је доцније требало да се *седне* на неку греду, да се тежином држи равнотежа, викне: „Ко ће?“ и дотрче све Срби....

Није овде много претеривања. Истина се мора признати, ако хоћемо озбиљно у очи да јој погледамо. Прави државници и истински пријатељи народни не смеју пустити да иде како иде. Они морају да личе на лекаре. Лекари пак имају дужност: да *чувају* здравље и да *лече*. Чува се оно што је добро; а што није добро, то се лечи.

И наш географски положај и наш историјски развитак такви су, да се у нашим живцима још крије много спорости и тромости, а ово не треба да остане, ако желимо да будемо културан народ и да одржавамо неку утакмицу у борби културној. А ово значи: ако желимо да *живимо*, ако желимо да буде нас и потомства нашега, да буде *српскога народа*... У противном, култура и борба културна је као оштра сабља, која немилосрдно сече оно што није за њу „И биће народа и биће среће“, али народа *нашег* бити неће....

V

Наше дужности према томе.

Горње речи страшно звоне и изгледају претеране. Али то нимало није. Ко зна историју свих народа, он има примера за ово. Колико и колико је народа било на земној кугли, па данас често ни трага нема од њих. Само су образованији оставили после себе или потомство своје или пеку културу и споменике њене. Остали су сви пропали: било што

¹⁾ Нажиравати.

www.unilib.rs у изумрли, било што су се поступно претапали и најпосле сасвим претопили у друге, јаче и културније народе.

Па, хоћемо ли ми оставити да „иде како иде“ и пустити да народ наш пропада? Хоћемо ли бити задовољни равнодушносту према овој? Можемо ли бити срећни овим немаром?

Не. То не би био живот. То не би било вршење *дужности* према себи и према народу своме. Живот је борба, и нама је дужност, да се боримо, а успех је, најпосле, у Божјој руци...

Ми смо деца ове земље. Ми смо просвећени синови њени. На нама је дужност да *управљамо* њоме. А та управа наша мора бити налик на дужности *лекарске*. Она мора бити *искрена* и *одана*. Ни једну бољку, ни једну грешку, ни једну ману она не сме да прећути и прикрије. Она мора све да их пронађе и лечи, а врлине да подиже. То је посао правних васпитача њених, а ми такви и морамо и треба да будемо.

VI

Умесност увођења Ручнога Рада.

Стара школа тражила је само учење на памет, без разумевања (механизам). Нова школа тражила је учење с разумевањем (рационализам), развијање разума и мишљења, чист интелектуализам. А кроз обе ове школе провлачило се учење *речи* (место самих ствари и појава) и *речима*. Најновија школа истакла је и друге захтеве. Она је увидела, да давање првенства разуму и претеривање у развијању његову може бити штетно и за *здравље* и за *срце* детиње. С тога је рада, да *сузбије* сувишан интелектуализам, а да *истакне јаче* развитак физички и морални с естетичким и религијским. Уз ово иде и најновија тежња целог образованог света: да се омладина за *рана навикава на рад* и *спрема за живот*, те тиме полаже основица *јачем* културном развоју. А знамо, да је свака навика јача што је старија. „Младо дрво можеш преврнути како хоћеш, а старо хоће да се преломи“, вели народна пословица. Навика, кад рано почне, постане друга природа. Зато и треба рано почети са сваком навиком. Право васпитање и састоји се у самим навикама. Не дати да дете чини оно што не ваља, те да се не навикава на то, а старати се да *чини* све оно што је добро, те да то заволи и да се на то навикне: ето, то је сав задатак правилног васпитања и домаћег и друштвеног. А рад није знање него навика. Знање је радња чисто мождана, душевна; а код рада су, као што видесмо, у послу и очи и живци и мишићи. А нагон за кретање и рад у деце је урођен, само га не ваља занемарити и пустити да закржљави, да се угаси на штету и здравља и телесне умешности и окретности.

Ето, с тога сви просвећени народи поклањају све већу пажњу овој васпитању, те, поред веће пажње вештинама у опште и поред увођења

дечјих игара и пливања у телесна вежбања, и Ручни Рад уводе све више и у мушке школе.

Зато је сасвим оправдано, што је и у нас законом о народним школама од 25. јула 1898. године овај предмет увршћен међу остале предмете, који се предају у народним школама. Ово је само један напредак и брзо одговараће сувременој потреби. А што он није још уведен свуда, као обавезан, то не чини ништа. Ми не морамо ни чекати да га сви уведу, па да то учинимо најпосле. Зашто бисмо ми морали да будемо баш последњи?...

VII

Начин увођења. Садашњи курсеви и негодовање.

Законом је уведен Ручни Рад у *обавезне* предмете народне школе. Отуда је настала последица, да се *сви* учитељи морају обучити овоме предмету. Нови наставници спремаће се од сад у учитељској школи и из овога предмета као и из осталих. Али за досадашње је ваљало створити прилике да га изуче. То су данашњи окружни учитељски курсеви.

Када је 1898. законом уведен Ручни Рад у мушке школе, тада је било само 60—70 учитеља у целој Србији, који знађаху овај предмет. Толико се беше спремило *добровољно* на дотадашња 2—3 курса, које беше приредило „Удружење за увођење Ручног Рада у мушке школе“. И да је и даље било остављено овоме Удружењу, да се оно стара о спреми наставника у овој вештини и да их позива, да се јављају овако добровољно, нема сумње, да би ствар ишла *глађе*, али и много *спорије*. Противника онда не би ни било, или би их било много мање. Али то не само што би ишло много спорије, него и само ово Удружење немађаше скоро никаквих средстава. Међутим, овај се предмет унесе као *обавезан*, јер је законодавац желео, да се он уведе не само по имену него и у истини, и то *што пре*. Зато је и сама држава морала да се побрине о овој спреми учитељској и да је *убрза*.

Зато одмах, 1899. године, она приреди четири курса: један виши, информационаи, у Београду, два нижа (у Јагодини и Алексинцу) и један средњи у Јагодини, а управу и старање о њима повери истоме Удружењу; и на свима овим курсевима обучило се једва око 60—70 учитеља. И ако би се сваке године спремало по оvolико, онда излази, да се сви учитељи у Краљевини не би обучили ни за десетак година. А да би то било на штету наставе и васпитања омладине, то се јасно види, ако је у онште ово корисна ствар.

Зато је онет министар просвете још на крају те године одлучио: да се идуће, дакле ове 1900. године приреде *окружни* курсеви, дакле, у *свакоме округу*, за учитеље његове, те *да се обуче сви* и да не морају ради тога ићи далеко. С тога је наредио окружним одборима, да у своје буџете ставе потребне суме за ово. Ови су то и учинили и сада се одр-

жавају ти курсеви. Наставнике за ове курсеве спремила је држава на свој трошак.

Тако ће се дакле још у току ове године обучити скоро сви или барем велика већина наставника. То је свакојако велики добитак и голем напредак.

Али сад се јавља нешто друго.

Неоспорно, за сваку вештину, па и науку, тражи се *наклоности* па и дара. И докле су на ове курсеве долазили добровољно поједини учитељи, они су већ носили у себи ту склоност или дар, што их је и гонило на овај посао. Али сада долази *маса*. Долазе сви и са склоношћу и без склоности, дара и воље за овај посао. Овима ће овај посао изгледати као намет, тешак, па, на крају, и без вредности. Сем тога ту ће бити и постарији и потежи људи, који нису навикли ни на какво физичко напрезање. Учиниће им се тешко и оно што није тешко. Јавиће се, дакле, неизбежно гуњање и противљење Ручноме Раду, нарочито од оних, који га не познају, који не знају ни *историју* ни *важност* његову.¹⁾

Но, која је то ствар, која је то новина била, особито која је тражила оvolико жртава и труда, а да јој не буде ни једнога противника? Зар и противу узвишене науке божанскога учитеља не беше у почетку противника? Зар јој цео тадањи свет не беше противник? Која се идеја у опште, која се установа јавила без противника? Не. Противника је увек било свему, и њих ће увек бити. Но на њих се не треба обзирати. Они само могу бити опасни и од штете, кад су у већини. Али праведна ствар ипак победи ма и у далекој будућности.

Богу хвала, Ручни Рад и у нас и на страни нема ни толико озбиљних противника ни толико јаких разлога против себе, да би то претило опасношћу увођењу његову.

Но ипак мора се признати, да је то негодовање најјаче данас, кад се тражи највише средстава за извођење његово и када су позвани на курсеве за обуку у њему и они, који немају појма о њему и важности његовој и које је већ и снага физичка прилично издала.²⁾

¹⁾ И ако је господин министар наредио, да се првенствено позивају на курсеве *млађи* учитељи, ипак их има на курсевима повиме и са преко 20 година службе (а неколико и са преко 30), и ти се људи веома тешко прилагођавају за њих новоме животу и занимању. Њима је тешко да изуче и онолико Ручнога Рада, колико би им било потребно да и сами могу приправљати најобичнија средства за наставу; а о раду у кући и градини да и не говоримо. Па, да не буде, на несрећу нашу, погодио овај неко, који је рекао, да *народ српски није за културу?!*

²⁾ Овакав један глас јавио се већ у *Трговинском Гласнику*, броју 134. Писац тога чланка истина вели, да *није противник* Ручнога Рада, али је, вели, противан овакоме *начину увођења*. А у 168. броју *Београдских Новина*, у једној белешци „Неће ићи на курс“, писац њен чак тврди, да „*овакав*“ Ручни Рад није за нас!... А каква јесте за нас, то нам ни до данас није казао, пити ће, но свој прилици, још дуго... То су само одушке овога негодовања.

Ипак, признати се мора, да је Ручни Рад у нас данас у најкризнијем времену.

VIII

Најближе последице, у вези с пољопривредом, и даље последице.

Но ако Ручни Рад преживи ову кризу, ако се срећно изведе увођење његово у школе наше и васпитање подмлатка нашега, онда је за на век осигуран останаk његов и онда ће бити *положен најјачи темељ за културни напредак народа нашега.*

Најближа последица овога биће та, што ће учитељи српски оставити многи говор, па поћи етазом и стопама првога учитеља и просветитеља народнога Св. Саве и учити народ како се *ради*, и што ће деце српске, а нарочито сиротније, бити мање на улици, а више *на послу* и у кући и у школи.

Познато је, да Ручни Рад јако интересује децу и да им служи као забава. Кретање је урођено деци и у њих је за то јак нагон, који они испољавају у *играма*. Ми нисмо непријатељи играма дечјим, но, још напротив, тражимо, да их буде *више* и да се оне добро *уреду*. Али тако исто тражимо, да се оно улично јурење, псовка и деморалисање замене и у школи и код куће паметном, пријатном и корисном забавом, какву даје Ручни Рад. Нагон за њега је већ урођен, и тај нагон ваља само јачати и њиме управљати. А то треба да чини школа.

У радове ручне иде и рад у градини школској по селима. Сеоска деца треба овде да виде све оно чему се тежи, те га и свака српска сеоска кућа има, и да виде како се то *ради*, па и сама, према снази својој, да се *вежбају* у томе. Тако ће најбоље положити *основу рационалнијем занимању* своје по свршетку основне школе.

Тако ће се Ручним Радом и по селима и по градовима развијати појмови о *правилности* и *тачности* и полагати основица *занатском* и *индустријском* напредовању Отаџбине наше, а радом у градини школској учити *савршенијем обрађивању земље* и производњи свега онога што роди на њој. А и једним и другим омладина ће се *навикавати на рад*, и то промишљен и користан рад, који води напретку. А овим ће се опет стварати генерација, која неће тражити за себе славе и поноса у празноме говору, него у корисноме раду, не у речима и фразеологији, него *у животу*, у *делима* својим.

Наши занати су веома неразвијени. Индустрије своје немамо готово никакве. Земљорадња је посве примитивна. Свему томе треба помоћи. А ко ће да помогне? Нико други него школа и опет школа. А која школа? Противници Ручнога Рада веле: занатске и пољопривредне. А ми велимо, да су занатске и пољопривредне школе само *виши курсеви*; а ако се хоће истински помоћи своје народу, онда се то мора и може учинити само преко *његових* школа, преко школа *народних*: основних, грађанских

и продужних. Јер овамо долази маса његова, омладина његова, у које треба да се буде таленти и полаже основа свему па и раду физичком. Из ње тек треба да се *одабира* оно, што ће ићи на више курсеве, у стручне, занатске и пољопривредне школе. На тај начин помоћи ће се и нашим неразвијеним занатима, јер ће им се припремати и давати бољи материјал, а и земљорадњи, што ће се омладина његова одмах навикавати на савршенији рад.

Несумњиво је, да би за овим настало јаче и благостање народно. Привреда би у опште постала јача а и прерађевине савршеније. Корисно занимање одвраћа и од беспослице, која је извор многим злу, те ће народ наш и морално добити. А та добит потребна му је исто тако као и материјална. Сем тога, онај који више има, он ће мање да узима туђе, а више да *даје*, те је и с те стране добит морална.

И, најпосле, кад други народи, много културнији, много напреднији, много образованији, у којих су и занати, и привреда, и индустрија, и трговина, и само васпитање и домаће и друштвено, и сâм развитак морални на много вишем ступњу него у нас, данас све више пажње поклањају овоме предмету, онда каквим би се оправданим разлогом могло тврдити, да он *није за нас*?... Не би ли баш ово сведочило о оној нашој народној особини, коју сви добро познајемо а нерадо је признајемо и казујемо?...

Ј. М.

ЕЛЕМЕНТИ ПЕДАГОШКЕ ПСИХОЛОГИЈЕ

H. DE RAAF-A

СРПСКИ ПРИРЕДИО

Д-р Стев. М. Окановић,

ПРОФЕСОР УЧИТЕЛСКЕ ШКОЛЕ У АЛЕКСИНЦУ

(НАСТАВАК)

(4)

18. Памћење

Памћење. Представе, које су једном постале, могу се поново вратити у свест из стања помрачености. Из ових чињеница, о којима једнако имамо искуства, дознајемо: 1. *трајање* представа у несвесном стању, 2. прелазак из стања помрачености у стање *јасности*, што смо назвали репродукцијом (в. 10. и 11. чланак!)

Кад овде говоримо о памћењу, то при томе мислимо на *трајање* и *репродукцију* представа, а не отприлике на какву општу моћ или снагу душину поред представа.

Ми говоримо о особинама памћења; под тим подразумевамо оно, на што се има обратити пажња у погледу *постајања, трајања и репро-*

дукије представа. Оно што називамо особином памћења, јесте у ствари особина представа. Овим се може разјаснити, што по неко има за *математичке* представе *добро* памћење, а за *историјске* пак *лоше* или обрнуто.

Лакоћа. Два лица су могла једно и исто само једанпут видети, чути или прочитати; али може бити, да се А доцније боље сећа онога, што су били приметили, него ли Б. Некоји ученици изговарају поново с лакошћу правилно какву изговорену реченицу, док други могу то исто да учине тек после неколико чувења.

Искуство нас, дакле, учи, да је сећајна снага представа неједнака код различних људи; другим речима, да извесна група представа или низ представа код једнога брже задобије потребну јасност, него ли код другога. Ако је за доцнију репродукцију довољан сам један опажај, то велимо, да је памћење лако, што у ствари значи, да представе *одмах* задобивају јасноћу, која је потребна за репродукцију њихну.

Верност. Неко може после испривног проучавања какве карте, исту и да нацрта и до појединости из памћења; други пак може какву беседу од речи до речи да понови; трећи пак може по читању какве књиге не само да каже потпуно садржину њену, већ чак да обележи и стране, на којима се налази ово или оно.

Ако се могу, као у овим случајевима, и саме онсејне групе или низови представа *потпуно* и *тачно* да репродукују, то тада велимо, да је памћење *верно*. Да би се то постигло, треба, као што се лако види, обратити пажњу 1. на *јасност* сваке поједине представе, 2. на *јачину* (чврстоћу) веза (асоцијација). Прво је од великог утицаја на последњу особину; у колико су јасније представе биле, када су се свезивале, у толико је обично и асоцијација чвршћа. А она се још и појачава, ако се представе обнављају с времена на време.

Трајашност. Дешава се, да је верна репродукција могућна само за кратко време тако, да се доцније не може више извршити; други људи пак могу оно, што су већ једном запамтили, вечно да очувају, они могу и после много година исту причу тачно поново да испричају и да какву песму, коју су били раније научили на изуст, од речи до речи да понове. У овим случајевима је памћење не само верно, већ и *трајашно*. Представе и после дугог помрачења задржавају своју сећајну снагу. Особито су трајашне представе важних догађаја из наше младости као и представе лица и ствари, које нас интересују у великој мери.

Услужност. Ако се при репродукцији представа не морамо дуго мислити, ако се н. пр. имена места и година из историје одмах сетимо, ако можемо брзо да одговоримо на постављена питања, — тада бива репродукција с лакошћу.

Тада говоримо о *услужности* памћења. Представе задобивају ову особину на основу честе репродукције; тиме се *јасност* њихова потпомаже

и појачава им се *асоцијација*. Код ученика имају највећу услужност оне представе, које се свакодневно употребљавају, н. пр. о врло познатим речима, изразима и бројевима.

Опсег. Ако се представе одржавају, то њихов број с дана на дан све већма расте. Већ дете од три године има врло велики број представа о облицима, бојама, мирисима, укусима ствари своје околине, о покретима и догађајима и њиховим именима.

Све представе, које се могу репродуковати, чине скупа *опсег* памћења. Овај је опсег различан код разних људи, пошто је у зависности од лакоће, верности и трајашности памћења; у колико је памћење лакше, верније и трајашније, у толико је већи и његов опсег. Опсег нашег памћења се поклапа с кругом нашег знања. Тачно узето, према томе, такозване особине памћења нису ништа друго до особине нашег знања; оне пак зависе од *јасности* појединих представа и од *помоћи* оних представа, с којима су у вези. Из тога следује, да се учитељ мора старати: 1. да поједине представе буду довољно јасне, 2. да представе буду разноструко повезане међу собом.

Вредност памћења. Лако је уочити вредност доброг памћења. Ми знамо само за оно, што имамо у своме памћењу; при нашем мишљењу, разговарању, писању, располажемо само с оним представама, које чине део нашег памћења. Када наше стечене представе ни у колико не би имале сећајне снаге, то би свака представа својим помрачењем потпуно одлазила у заборав и тада не би могло бити говора о каквој репродукцији и стапању представа, о познавању, аперцепцији, о образовању општих представа, о памћењу.

Понављање и примена. Шта се разуме под памћењем? А шта под особинама памћења? Ко има лако памћење? Чије је памћење верно? Кад велимо да је памћење трајашно? Кад је услужно? Шта се разуме под опсегом памћења? Од чега зависи опсег памћења? Шта има да се каже о вредности доброг памћења? Ко се мора дуго мислити, кад се нешто ушта? Ко мора једно и исто да чита, да би га запамтио? Зашто се често понавља наставна грађа? Од какве су вредности вежбања у примењивању?

19. Меморирање

Меморирање. Посматрамо ли какво лице, какву животињу, биљку, слику с великом пажњом; слушамо ли или читамо ли какву приповетку, која на својом занимљивом садржином у највећој мери интересује, то потом можемо све то боље у себи да представимо, него ли кад бисмо слабом пажњом то гледали, слушали или читали. Какву позоришну представу, коју смо гледали више пута, представићемо јасније у себи, него ли ону, коју смо свега једаред гледали.

Због вредности памћења пак паметно је, ако се употреби какво средство, помоћу кога би смо могли учинити, да представе постану трајна

својина душина тако, да с њима узмогне располагати по својој вољи. Такво се средство зове у опште *меморирање, утубљивање, учвршћивање*, а то значи: стеченим представама давати потребну сећајну снагу. То може бити тиме, што би се радило на томе, да представе буду 1. што је могућно *јасније* и 2. *разноструко међу собом повезане*. Између представа оне долазе до највеће јасности, које буде по какво чувство, н. пр. *заинтересованост, тежњу, страх, очекивање или захвалност*.

Такве представе, које потпуно заузму нашу свест и покрену нашу душевност, бивају обично тако јасне, да их никако не можемо заборавити и да својом властитом снагом једнако ступају у свест. — Јасност је даље последица *ионављања*, при коме се сваки нов опажај стапа са већ стеченом једнаком представом, чиме се појачава њена јасност. У колико чешће групе и низови представа бивају свесни, у толико је моћнија њихова међусобна веза; *асоцијација добива у својој снази у истом степену, у колико добивају представе у јасности*. — Оба узрока утичу заједнички, да бисмо чврсто утубили у нашем памћењу представе о лицима и стварима, које за нас имају вредности и с којима се свакодневно опходимо, о приповеткама, које смо чешће читали, о песмама, које смо чешће и радо певали.

Механичко учење. Низови речи н. пр. речи, имена лица и година из историје, имена градова, области и граница какве земље, и групе представа н. пр. о мани, уче се на изуст, т. ј. утубе се механички у памћењу дугим гледањем или читањем.

Честим понављањем се поједине представе свезују на основу првог и другог закона асоцијације тако, да је ученик на крају у стању да репродукује утубљене низове и групе у правилној свези и распореду. Такво се учење назива *механичко учење*. Обнавља ли се ово понављање једнако, као код бројања, таблице множења, буквице, имена свакодневних ствари и радња, то тиме представе постају све верније, трајашије и услужније. Није пак тако с низовима представа из историје и географије, које ређе ступају у свест. Последица је тога, да многи чланови таквих низова представа изгубе у јасности, те се с тога и побораве.

Разумно учење. Треба да утубимо какав опис или приповетку тако, да смо то у стању поновити. При прочитавању таквог чланка мислимо на његове делове и назимо на везу и ред тих делова. Тиме задобивамо *кратак преглед целине (диспозицију)*, који смо у стању задржати с мало мукe и који нам при понављању стварне садржине чланка чини добру услугу.

Ово меморирање називамо *разумним учењем*, јер се *мишљењем о садржини* постиже боља *уврћивост* целог чланка као и веће *разумевање*. Ако при решавању какве рачунске задаће или при доказивању каквог геометријског правила добро појмимо, како једно из другогa следује, тада нам памћење истог неће бити тешко. Ко хоће нешто да запамти

од речи до речи, мора, разуме се, поред разумног памћења, и ред речи више пута да понови, чиме се поједине представе речи механички вежу једна за другу.

Вештачко учење. Ако хоћемо да представа каквог слова лакше репродукује представу гласа његова, то се између обе те представе уноси каква *помоћна представа*. Тако н. пр. слово б може се представити у облику дуде и тада та представа буди представу покрета усница при избацивању дима, а њом се казује и глас б. Или се поред слова *ос* стави слика те животиње. Такође се и граматичка правила или ред речи казују у стиховима, да би се све то лакше запамтило.

Оваква оштроумна помоћна средства стварају од меморирања вештачко учење и олакшавају чување и обнављење представа.

Понављање и примена. Шта се зове меморирање? Како оно бива? Чиме добива представа у јасности? Покажи то на примерима! Кад учи когод механички на изузет? Изнеси примере механичког учења! Да ли се и у школи учи на изузет механички? Какве лоше стране има механичко утубљивање низова представа? Кад учи когод разумно? Шта је боље: механичко или разумно меморирање? Зашто? Што се не треба учити на изузет од речи до речи? А шта пак треба? Како бива вештачко меморирање? Покажи то на неколико примера? На што се управо помишља, када се говори о механичком, разумном или вештачком памћењу? Који начин памћења (меморирања) има највећу вредност?

20. Склоности

Склоности. Код већине деце се с временом појављују извесне појуде. Девојчице се играју радо с луткама, дечаки с војницима и коњима. Неки се ученици у свом слободном времену радо забављају читањем или цртањем, а други пак игром и свакојаким другим пословима. Код одраслих се може нешто слично опазити: један ужива много у лову, други радо походи народне светковине, трећи воли да путује итд.

Ове одређене појуде, које се једнако понављају, јесу последнице извесних стања душиних, које називамо *склоностима*. Та реч казује, да је човек овој или оној појуди *склон*, да му је, дакле, једна појуда *претежнија* од других.

Шта је таква склоност и како постаје?

Пошто је свака појуда последица представе, то и склоност мора да има основе у представама. Овај се закључак може разјаснити као што иде. Код детета постају често представе о војницима, њихову оружју и њиховим вежбањима, о коњима, псима и колима. При томе се представља и задовољство (осећање пријатности), које се јавља при занимању (игри) с тим предметима. Све се те представе међусобно свежу у нарочити круг представа. И колико год се пута тај круг представа појави у свести, увек буди појуду, а ова по њеном задовољењу изазива пријатно осећање. Честом репродукцијом добивају поједине представе у јасности и с тога и круг представа се ојачава. И отуда долази

то, што се представе властитом снагом једнако истичу у свести и изазивају пожуду.

Склоност има своје средиште у кругу представа необичне јасности и снаге, који при појави у свести изазива увек једну и исту пожуду.

Дар. Једно дете показује склоност к музици, друго к цртању, треће к математици, четврто к разним ручним пословима и т. д.

Од куда је та разликност човечјих склоности? Око, ухо и рука нису подједнако уметни органи код свију, т. ј. један човек види и чује тачније или изводи извесне покрете лакше, него ли други. Ко добро опажа удаљеност и облике и правилно их представља, показује тиме дара за цртање; ко разговетно разликује тонове и правилно их обнавља, има дара за музику.

Дар је нарочита способност, која помаже лако и добро представљање и извођење покрета.

Даровита деца уче без велике муке поменути уметности и у њима чине леп напредак; то, разуме се, изазива пријатност, чиме се опет објашњава, зашто деца гаје према тим својим занимањима тако јаку љубав и наклоност. *Склоности деце су, дакле, у зависности од нарочите обдарености њихове.*

Навика. Ако извесне радње као н. пр. устајање из постеље, купање, истање, ширење, вршимо у одређено време и редовно их понављамо, то нам оне на послетку постану навика.

Представе ових радња постају тим честим обнављањем и тиме произведеним осећањима пријатности тако јасне и јаке, да се на послетку и властитом снагом враћају у свест и гоне нас да пожуду задовољимо. Навика постаје тако „друга природа“. Навика ствара на послетку склоности, које нас онако исто гоне да пожуду задовољавамо, као што нас гоне склоности, које су постале из природног нагона или дара. Јасно је, да снага навике почива на памћењу; помоћу навике за дуже време може се оно исто постићи, што и даром за кратко време и с лакошћу.

Опхођење. Опхођењем, при коме човек једнако има добре и лоше примере пред очима, стварају се склоности за ред, чистоћу, уређен рад, добро владање и домаћу дружевност, али и за леност, нетачност, непристојно, грубо понашање, свађање и т. д. Примери привлаче!

Као и навика, тако и пример може да буде узрок склоности. О добрим или рђавим навикама, које владају у ономе кругу, у коме дете живи, постају у децјој души разговетне представе, које свакодневним понављањем задобивају такву јасност и снагу, да се лако јављају у свест и да лако изазивају пожуде.

Променљивост. Свако доба узраста има своје нарочите склоности. Склоности детињства (н. пр. за свакојаке игре) уступају место склоностима момаштва (н. пр. за студије, играње, куглање, билијар и т. д.);

а ове пак уступају позније своје место склоношћима људским и старачким. Свашта има своје време.

Како да се објасни ова појава? Ми знамо, да склоности имају корена у извесним круговима представа. Пошто се број кругова представа у животу постепено умножава, то се лако дешава, да се за понеке с временом изгуби заинтересованост. Кругови представа, који су у младости господарили нашом свешћу, помрачавају се оним, који су доцније образовани, и уступају место таквим круговима, који нас више интересују. С тога младић заборави на играчке и игре своје младости, кад му настава, књиге и спрема за какав позив испуне душу новим масама представа. Нове представе потискују старије у позадицу или сасвим из свести. На тај начин у току живота с променом кругова представа, који у нама господаре, наступа и непрекидна промена склоности.

Вредност склоности. Склоности ка корисном раду, учењу, изради ручних радова, забављању с уметношћу, имају *абсољутну* вредност, а склоности к разним играма и забавама пак само *релативну*.

Склоности прве врсте заслужују безусловно потпомагање, а код ових друге врсте треба да је васпитач веома обазрив. С тога он и одушевљава децу за покретне игре и гимнастичка вежбања као и за вежбања у ручном раду, али гледа да их одврати од игара у новац и прекомерне лектире оних књига, које су једино ради забаве; он их упућује, да уједине оно, што је корисно с оним, што је пријатно. При пропењивању склоности, треба гледати на њихову *корисност* или *штетност* по телесни и духовни развитак васпитаников као и друштвени живот. Тако н. пр. склоност ка музици има повољне утицаје, јер се бављењем њоме умножава знање, чисти укус, стварају уживања, која не штете ни тело ни дух, и оплемењавају и други људи.

Понављање и примена. Шта је то склоност? Дај примере склоности! Објасни њихов постанак! Од каквог су утицаја телесна снага и здравље на постанак склоности? Шта је дар? Какав је утицај дара на постанак склоности? Шта је навика? Покажи утицај опхођења на склоности! Од куда је то, што извесне склоности не могу трајно да владају човеком? Изнеси вредност склоности! Које се склоности не смеју потпомагати? Како се изазива у деце склоност к добротинству? А како ка штетњи? Како се кривцом родитеља може код деце да развије склоност к облапорности, лагању и кинђурењу? Како се васпитава ученик у школи у чистоћи, реду, марљивости? Како се боримо против склоности к тужавању и мучењу животиња?

21. Извежбаности

Извежбаност. Дobar свирач на виолини покреће при свирању прсте своје леве руке лако и сигурно преко жице; тако исто лако изводи његова десна рука покрете с гудалом, и ако и не гледа на то. Почетник пак прати покрете прстију очима, он лако грешни, мора се често размишљати и покреће прсте и гудало веома неспретно.

Каква разлика између обојих! Тамо изгледа као да рука има душу и сама зна свој пут, а овде при сваком покрету с муком иде. Први свирач има *извежбаност* у својој уметности, а други је пак тек мора задобити. Ова се *извежбаност* види у томе, што се може низ механичких покрета изводити с *тачношћу*, *лакошћу* и *окретношћу* и без појединачног представљања тих покрета. А ученик их пак мора представљати, те с тога код њега још и нема *извежбаности*.

Овде имамо сличну појаву као и код репродукције представа, које су механички повезане, н. пр. код низова речи и бројева, строфа у песми и т. д. Ако су такви низови на памет сигурно научени (механички), то бива њихова репродукција тако правилно и брзо, да се ученик не мора чак ни размисљати. Репродукција почиње с првим чланом низа представа и иде „као намазано“. Да пак и код *извежбаности* репродукција буде тако лака, зависи од асоцијације покрета.

Уметност. Уметности су: сликање, музика, играње, пливање, јахање, борење и т. д. У нашој народној школи се уче ове уметности (*извежбаности*): говорење, читање, певање, писање, цртање, рачунање, гимнастика, ручни радови. Свака уметничка *извежбаност* се састоји у тачном, лако и брзом извођењу покрета и условљена је јасном представом тих покрета. Задаћа уметности је у томе, што се 1. поједине представе доводе до што је могуће јаче јасности, и 2. што се учврсти у памети веза тих представа. С тога треба да дође прво јасно упознавање, па тек онда марљиво вежбање.

Представа и вежбање. Онај се вежба, који извесне покрете прво јасно представи у себи, а за тим их више пута изведе. Хоћемо да видимо, како бива вежбање у некојим уметностима, које се у школи уче.

а) *Говорење.* При говорењу бивају два низа представа: 1. низ гласова, и 2. низ покрета говорних органа. Вежбањем се та два низа тако свезују, да први низ лако може други низ репродуковати.

Низ гласова какве речи постаје код детета на тај начин, што му се артикулисано изговори та реч. Док дете слуша те гласове, пази и на уста онога, који говори, и на тај начин с представама гласова добива и представе о покретима уста. При вежбању, које за тим следује, представљају се гласови и изводе се покрети, који су с њима у вези. Ако је то извођење нетачно, то се прво представа освежи, па се по том вежбање толико пута понавља, док се не дође до циља. Дете чује при томе праве гласове и осећа у исто време покрете тако, да се обе представе у његовој свести свезују све чвршће једна за другу. Ако се исти покрети чешће један за другим изводе, то репродукција низова бива механички, а дете и не мора представљати положај и покрет говорних органа. Тада је говор речи прешао у једну механичку *извежбаност*.

б) *Читање.* При читању су у примени три низа представа: осим она већ именована два још и ред слова. Ученик прегледа при читању

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

кликне речи, он познаје поједина слова и сећа се њихових гласова. С почетка бива репродукција низа слова полагаано и несигурно; ну, честим понављањем бива и читање све боље и на послетку постане механичка извезбаност. Извезбан читалац је у стању да једним погледом прегледа читаве речи и низове речи и да их брзо изговори.

в) *Писање.* При лепом су писању у раду два међусобом свезана низа представа: 1. низ слова, и 2. низ покрета руке.

Поједине покрете руке, који се чине кад се хоће неко слово да напише, мора онај, који пише, прво да представи, па онда и да их изведе. У колико чешће чини те покрете руке, у толико му више постају бржи и лакши, и на послетку их изводи и без икаквог размишљања. Представљени гласови и слова производе правилне покрете без појединачног представљања тих покрета. Тим и писање постаје механичка извезбаност.

г) *Цртање.* Код цртања је мало друкчије. Вежбањем задобивамо извесну механичку извезбаност у представљању основних облика (праве и кружне линије, кругови, углови), јер се ти основни облици у цртању једнако повраћају, као што се при писању једнако повраћају поједини облици слова. Тела за цртање су пак тако многобројна и разнолика, да се цртање истих једнако мора руководити представама задобивеним чулом вида.

Понављање и примена. Шта је извезбаност? На чему се заснива? Кажи неколико уметности! У којим се уметностима вежбамо у школи! Какав је циљ наставе у уметностима? У чему се састоји вежбање? Како бива вежбање у говорењу? Које представе служе за то? Објасни вежбање у читању! Кад има когод механичку извезбаност у овој уметности? Које су нам представе потребне при писању? Кад онај, који пише, више не мора да представља поједине покрете пера? Може ли се механичка извезбаност задобити у цртању правилних фигура? А да ли и у цртању природних предмета? Објасни вежбање у певању по потама, у плетењу чарапе! Како задобивамо извезбаност у рачунању? Какву вредност имају извезбаности?

(НАСТАВИТЕ СЕ)

УПОРЕДНА АНАТОМИЈА КИЧМЕЊАКА

По Gegenbauer-у и др.

НАПИСАО

Др. ВОЈИСЛАВ Ж. ЂОРЂЕВИЋ,
 ванредни професор Вел. Школе.

(1.)

І. Увод у Упоредну Анатомију.

1) Положај и задатак Упоредне Анатомије.

Упоредна Анатомија, као што је познато, део је Морфологије или науке о облицима. Морфологија се дели на општу и посебну. а) *Општа*

се Морфологија бави испитивањем финије грађе животиња, т. ј. основним, елементарним облицима организама (ткивом, ћелијом) и зове се *Хистологија*; а б) *посебна* Морфологија или *Анатомија* може бити двојака, према методу испитивања: *описна* или *упоредна*. 1) *Описна Анатомија*, ако описује животиње, зове се *Зоотомија*, а ако описује човечје тело и његове делове — органе, т. ј. какав им је облик, положај једног према другом и састав, не изводећи из тога никаквих закључака, зове се *Антропотомија*. Антропотомија постоји у медицини као засебна наука (и може бити дескриптивна или топографска). Анатомија човека разликује се од Зоотомије само по предмету, који испитује; јер је човек само један део оне органске целине, што се зове животињски свет, иначе су обе, и Зоотомија и Антропотомија, истог метода. *Метод испитивања* у њима је *аналитичан*; јер аналишу тело и његове органе. 2) *Упоредна анатомија* испитује, у једној повећој групи организама, какав положај имају поједини органи један према другоме, какав им је облик, број, обим, структура и текстура и напоследку, какво им је развиће — генеза. Према томе Упор. Анатомија разликује се од Антропотомије и Зоотомије једино методом испитивања. У ње је метод испитивања *синтетичан*, који претпоставља анализу. Упор. Анатомија, дакле, *упоређује* органе и организме, тражећи и скупљајући, шта је у њима *једнолико* и *сродно*, а издвајајући што је *разнолико*.

Упоређујући тако органе у једној читавој групи животиња, Упор. Анатомија констатује, прво, овај факт, да су *органи променљиви*, да има међу органима развијених и неразвијенијих ступњева, и друго, да постоји веза — *сродство* — између животиња. Поједине животиње нису облици, који су сами за се постали, већ стоје у зависности према осталим члановима животињског света. Ми ћемо њихову грађу моћи само тако разумети, ако их будемо упоредили са њиховим ближим и даљим сродницима.

Што се тиче *једноликости органа*, она може бити двојака: са физиолошког или са анатомског гледишта. Али овде ваља нагласити, да се *Упор. Анатомија* не бави испитивањем једноликости органа са физиолошког гледишта, као што су н. пр. крила у тига и лептирима или шкрге у риба и плућа у сисара, дакле *испитивањем аналогije органи* већ *испитивањем хомологија органа*, т. ј. испитивањем органа, који, и ако не врше исту функцију и ако нису истог облика, ипак су истог порекла, као н. пр. крила у птица и предње ноге у сисара или плућа у сисара и мехур за пливање у риба. Антропотомија и Зоотомија дају Упор. Анатомији за овај њен рад материјала, а она се труди, да помоћу овог материјала *морфолошки објасни*: разан облик, грађу, порекло, развитак и природно сродство организама.

Али и ако испитивање аналогije органа не спада у задатак Упор. Анатомије, ипак не треба мислити, да физиолошке функције једног ор-

гана немају никакве вредности за хомологију органа. На против, *постоји*, као што ћемо доцније видети, *јака веза између функције органа и његове грађе*.

Да би могли лакше разумети *задатак Упор. Анатомије*, ми ћемо то изнети на једном примеру Vogt-а и Jung-а: „Упоредна Анатомија хоће не само да зна, на који начин постају предњи удови, које налазимо у већине кичмењака, већ и који је првобитни тип њихов и какве су промене њихови поједини делови претрпели, те да у једном случају добију облик пераја, у другом ногу, у трећем руку а у четвртном крила. Пу сем тога, Упор. Анатомија хоће да зна: у каквом односу стоје ови органи за кретање према осталим деловима тела, има ли какве разлике између предњих и задњих удова тела и ако има, могу ли се сви свести на један заједнички, основни тип. Напослетку, Упор. Анатомија хоће да зна: има ли разлога, зашто су у кичмењака органи за кретање ограничени на 4 уда, док их у зглавкара има далеко више“.

Пратећи тако развитак сваког органа, не само у животиња, које данас живе, већ и у оних, које су изумрле, Упор. Анатомија *осветљује* целокупну организацију животиња у разним периодама земљине историје — све до данашњег дана.

Средину и споу између Морфологије и Физиологије држи *Ембриологија*. Она има карактере и Морфологије и Физиологије. Она је морфолошка наука, докле описује облик и поједине делове организма, који се развија а прелази у физиологију, у колико испитује радње и животне појаве организма, који је у развоју. *Историја развоја* може се бавити само једном индивидуом, почев од тренутка кад је оплођена, на док се није развила или може испитивати читаво једно стабло животиња, почев од најнижих па до најсавршенијих животиња. У првом случају зове се *Онтогенија* а у другом *Филогенија*. У првом случају, ако би имали историју развоја човека, почев од његовог оплођења па све док није постало зрело, потпуно развијено дете, које је донесено на свет, онда би се Онтогенија звала *Антропогенија*.

Користећи се Онтогенијом и Филогенијом Упоредна Анатомија *показује* нам: у каквом се законитом односу или сродству налази животињски свет.

Пошто смо тако одредили положај и задатак Упор. Анатомије, да видимо:

2) *Како се развијала наша наука?*

Прве почетке Упор. Анатомије налазимо још у старом веку. У делима *Аристотеловим* која су, на жалост, само делимиче сачувана „*Historia animalium*“, „*De partibus*“, „*De generatione*“ (у IV столећу пре Христа), говори се и то са извесним планом, научно о животињском свету: о односу животиња према спољњем свету, о њиховом

развитку, њиховој грађи и животним појавама. Према томе Аристотело се може сматрати и као оснивалац Упоредне Анатомије. Његова су дела у којима је представљено све знање онога доба, у многome послужило за основ наше науке. Пратећи Вел. Александра на многим његовим завојевањима а наоружан богатим литерарним средствима, Аристотело је познао огроман број животиња (наравно за оно доба) и на балканском полуострву — Македонији и у Азији. Он је био први, који је нашу науку увео у ред индуктивних наука.

После Аристотела наступа прави застој у нашој науци. У старом веку још једино су се лекари, из школе Hippocrates-ове, бавили анатомијом животиња — сисара, не би ли по њиховој грађи добили слику организације човечјег тела и тако утврдили дијагнозу о човечјим болестима. Једно од најзнатнијих дела класичног доба, јесте човечја анатомија од Claudius-a Galenus-a (131—201 после Христа). Она се оснива поглавито на опажањима, која су задобивена на псима, мајмунима и т. д.; јер се тада осећала одвратност, да се људске лешине узимају за предмет научног испитивања. Овако је трајало кроз цео стари и средњи век све до новог века, када се почела понова штампати и изучавати дела Аристотелова. Прелазећи преко овог доба у коме се испитивање природе свело само на систематику, поменућемо, да су се тада науком бавили поглавито свештеници и калуђери по манастирима, те је била наука одвојена — скривена од осталог света. Па ипак је штампање ових старих, као и новијих књига, изазвало општење и измену мисли између појединих људи и разних земаља, као и тежњу, да се животињски свет директно посматра, не толико испитивања ради, већ да се потпомогне и одржи углед и ауторитет старих научара и новим искуством. Наравно, да је ово самостално посматрање природе било од користи; јер је стварало самосталне раденике, који се нису могли сложити са старим прецима или њиховим заступницима.

Тако већ *Vesalius*, творац модерне анатомије (1514—1564) устаје противу Galenus-a у својој књизи „О грађи човечјег тела“, кога опет брани *Eustachio* (умро 1574). Из поменутог дела видимо, да је Везал већ имао куражи, да људске лешине испитује и тако је у Галеновим списима доказао многобројне грешке, које су проистекле од туда, што су се многи нахођи на животињама, без икакве критике, просто пренели на човечје тело. Корегујући тако Галена, Везал је ступио у жестоку препирку са својим учитељем *Silvius*-ом, који је био енергичан бранилац Галеновог ауторитета а тако исто и са својим славним савремеником *Eustachius*-ом, који је много допринео за развијање Упоредне Анатомије. Наравно да се тада обраћала поглавита пажња на кичмењаке, пошто су они по својој грађи најближе стојали човеку. *Ambroise Paré* (1517—1590) реформатор хирургије, упоређује већ скелет сисара и тице са човечјим скелетом. *Riolan* (1577—1657) упоређује скелет човечји са мајмунским. *Volcher Coi-*

ter (1535—1600) описује феталну дубању и испитује развиће пилета. *Fabricius ab Aquapendente* (1537—1619) иде још и даље и покушава, да извесне функције (нпр. кретање животињског тела с места, глас, вид) прати кроз читав ред живот. облика. *Willis* испитује мозак у кичмењака и крвоток у животиња.

Харвејов проналазак крвотока био је од великог утицаја не само на Физиологију, већ и на Упор. Анатомију а нарочито његово „*omne vivum ex ovo*“ на историју развића. Овде вреди поменути још три човека, који су при крају XVII столећа живели, а то су: Талијанац *Marcello Malpighi* и Холандесци *Swammerdam* и *Leeuwenhook*. Први, својим „*Dissertatio de bombyce*“, прокрчио је пута за анатомију инсеката, обогатив веома наше знање открићем *Vasa Malpighi*, срца, првог система и трахеја у инсеката. Од Свамердамових списа помињемо, пре свега, „*Библију природе*“, у којој се са необичном тачношћу говори о грађи пчела, ефемера, пужева и т. д. На послетку Левенхук је пронашао микроскоп и поред осталог обратио пажњу на оне сићушне становнике слатких вода, — на тако зване „*инфузијоне животињице*“ и овим испитивањима учинио је читав преображај у нашем појимању о животињској организацији.

Ови проналасци на Физиологији као и усавршавање микроскопа, многобројна путовања и прикупљање збирака зоолошких као и испитивање зоотомско, напослетку оснивање природњачких академија, музеја, зоолошких вртова и часописа, све је то припремало нову еру у развићу Упор. Анатомије. Највећа пак заслуга свих горе поменутих људи била је у томе, што су напустили ученост, која се црпела из прашњивих књига, већ су се ослањали у својим испитивањима на своје рођене очи и свој суд.

При крају прошлог столећа биле су, већ готово све познате класе животињског света, испитане и донекде у ред доведене. *Linné* (1707—1778) својим најважнијим радом „*Systema Naturae*“ (1735), у коме је изнео научну терминологију — бинарну номенклатуру, припомогао је истина да се добије преглед познатих животиња чији је број енормно растао, али је нашој науци више шкодио; јер је својим једностраним радом одвраћао пажњу научног света од испитивања анатомије, физиологије и историје развића. И поред шаблонског прикупљања и одређивања огромног броја животињам, још не бејаше пронађен кључ за разумевање различности појединих делова једне класе, као ни сличности између појединих класа живот. света. Ну *Camper* (1722—1789) је већ поред анатомских описа многих животиња, испитао орган за слух и пронашао пнеуматичност костију у тица, као и везу ваздушних простора у костима са плаћима.

www.unis.rs Spallanzani (1729—1799) тачно је испитивао појаве плођења и репродукције. Он је (1775 год.) први експериментом доказао оплођење семеном.

Caspar Friedrich Wolff (1733—1794) био је оснивалац повије историје развића својом „*Theoria generationis*“ 1759. На основу својих посматрања, покушао је да докаже, да је јаја у кокошке у првоме тренутку без икакве организације и да у њему тек постепено поједини органи постају. У заметку бивају дакле обновљени сви делови тела — Epigenesis, противно еволуционој теорији.

John Hunter (1728—1793) делио је органе према њиховим радњама (на органе за одржање индивидуе, феце и органе, који држе везу са спољним светом), па је према томе уредио и свој зоолошки музеј.

Vicq d' Azyr (1748—1794) полазећи од идеје о јединству грађе у животиња, упоређивао је најпре органе разних животиња, па затим делове једне и исте животиње међу собом. Он је пронашао међувилницу у човека и кључњачу код зеца; испитивао је мишиће у сисара и тица, мозак у риба и т. д.

Сви досад поменути радови били су више или мање под утицајем Физиологије. Први који је „Зоологију хтео основати на темељу Упор. Анатомије и Физиологије и покушао упоредити животиње међу собом према њиховој грађи и различности њихових органа и функција“, био је, учитељ Кивијеров, *Karl Heinrich Kiehmeyer* (1765—1844). Готово у исто доба, али независно од Килмајера, почео је на исти начин у Паризу градити упоређења између организације разних животиња и изводити опште законе, *Etienne Geoffroy Saint-Hilaire* (1772—1844). Он је у прво доба радио заједно за Кивије-ом, али су се доцније, као што ћемо видети, одвојили; јер су у њиховим радовима избиле супротности.

Најзнаменитији раденик на Упор. Анатомији био је, без сумње, *George Cuvier* (1769—1832). Још као дечко одликовао се трудом и прилежњем као и наклоношћу ка природним наукама. Своје образовање добио је у Штутгарту код Килмајера, који га је задобио за изучавање Упор. Анатомије. Године 1788 бавио се као учитељ у Саен-у и овде, на мору, имао је прилике да се упозна са морском фауном а нарочито Cephalopoda-ма, те још тада дође на мисао, да Линеове прве подели. Доцније (1794) га позва у Париз Жофрота Сент Илер (који поред Lamarck-а имађаше II катедру зоологије на Музеју), да предаје Упор. Анатомију. Кивије дође али убрзо (1795) поквари своје односе с њим. Већ 1800 год. постаде професор природних наука на Collège de France а 1802 год. професор Упор. Анатомије у Jardin des Plantes. Као професор Упор. Анатомије израдио је масу радова, међу којима споменућемо само класично дело „le regne animal distribué d'après son organisation“ и „leçons d'anatomie comparée (1805), дело, које је по материјалу и изради било дотле једин-

ствено и којим је занста ударио темељ Упор. Анатомији. Умро је као веома угледан човек 1832 г.

Он не полази, као што је дотле био случај, од туда, да докаже функције једног (одређеног) органа, па да на његовом упрошћењу или компликацији покаже извесне функције, већ претпоставља да су ове већ познате и онда испитује, како се јављају разни органи у њиховој вези, као и модификацијама, што поступно иду једна за другом. Тако и. пр. Кивије описује органе за дисање у сисара, показује механизам удисања и издисања, облик ваздушних канала и т. д., па онда показује, како у инсеката дисање не бива локализованим органима, већ је везано за један систем, који се налази у целом телу; показује, како у Crustacea-а крв па извесним местима на површини тела улази у органе за дисање, док, на послетку, у најпростијих и најмањих животиња цела кожа дише. На овај начин Кивије долази до два закона: *Модификације не бивају само на једном органу већ га прате модификације и других органа.* Ако ли дисање бива нарочитим органом, онда мора бити развијен и крвни систем; нема ли крвног система, тада неће бити ни локализованог органа за дисање. Или, другим речима, као што је случај у инсеката, крв не треба да тражи ваздух, већ обратно, ваздух треба да тражи крв („le sang ne pouvant plus aller chercher l'air, il a fallu que l'air vint le chercher“).

Према овоме јасно је, да *модификације, које наступају на појединим органима, морају бити у корелацији.* „Сваки организам, вели Кивије, представља једну целину, у којој се поједини делови не могу мењати, а да не утичу на промену и осталих делова“. Из једног дакле дела може се закључити и на остале делове. Ово је, дакле, *закон корелације*, који се нарочито показао користан при реконструкцији фосилних животиња из појединих парчади. Овај се закон оснива на погодбама екзистенције, које кад се не би испуниле, животиња не би могла живети (*principe de condition d'existence au causes finales*).

Сви органи на телу зависе један од другог у погледу њиховог развитка, места и облика; али у једној групи животиња нису сви органи подједнако промењени. Пошто се пак показало, да важнији органи имају и сталнији облик, то је Кивије мислио, да постоји „*субординација карактера*“, („*principe de la subordination des caracteres*“), чиме је хтео да објасни не само извесна зотомска факта, већ и да резултате Упоред. Анатомије корисно употреби у систематици. Али је наскоро увидео, да је овај појам потчињености вештачки. Најпре је сматрао да су органи за плођење најважнији (1795) а доцније, да су сви органи потчињени првном, који је најважнији (1812).

У своме чувеном делу „*Sur un nouveau rapprochement a établir entre les classes qui composent le regne animal*“ (1812), Кивије је први увео природну класификацију животиња по њиховој организацији и по-

казало да је Упор. Анатомија главна основа за сваку природну класификацију животиња и да према томе спољни карактери не треба једино да руководе испитивача при оцењивању сличности и разлике између животиња, већ да је потребно тачно испитати целу организацију животиња. На основу својих испитивања, Кивије је држао, да у животињском царству има 4 гл. стабла (Embranchemants), у неку руку, 4 општа плана, по којима су животиње постале или су моделсане. Поједини одељци ових стабала, ма како се они звали, нису ништа друго до мале модификације, које су постале услед развића или придоласка нових делова, али који сам план ни у колико не ремете. Ово су та 4 стабла: I. *Vertebrata* (кичмењаци), II *Articulata* (зглавкари), III *Molusca* (мекушци) и IV *Radiata* (зракари).

Ова је подела дуго владала у науци на је, налазимо заступљену и у зоологији Панчићовој. Она се разликовала спољно од свију осталих система тиме, што је сисаре, тице, рендиле и рибе спајала у једну целину, којој је Lamarck дао име *кичмењака* и што су бескичмењаци били подељени у друга три дела исте вредности као и кичмењаци: мекушци, зглавкари и зракари. Овим је Упор. Анатомија узета првинуту помоћ за грађење природног система.

Противу Кивијерових погледа била је т. зв. *природнофилософска школа*, коју је у Француској заступао Geoffroy St. Hilaire и Lamarck а у Немачкој Oken и Schelling, Carus и Goethe.

Жофроа Сент Илер прихватио је Buffon-ову идеју, да постоји вајкадашњи — праплан, по коме су животиње саграђене и поређане у један непрекидан ред, са сталним прелазима. Он је се држао а важио је и код својих ученика, као основалац особите „анатомске философије“. Али његова је грешка у томе, што, место да утврђена факта доводи у ред, он поставља опште ставове, који треба да нам објасне факта, међутим сами ти ставови нису доказани. Његова се начела свде на ове теорије:

- 1) *Théorie des analogues*, (теорија аналогичје) по којој исти органи ако се разликују по облику и развиту, код свију животиња постоје;
- 2) *Théorie des connexions* (теорија веза) по којој исти делови увек се јављају у истом међусобном положају и
- 3) *Principe du balancement des organes* (закон равнотеже), по коме маса животињског тела остаје једнака, тако да се један орган не може ни повећати ни смањити, ако се други није смањило или увећао.

Ови ставови Жофроа Сент Илера били би врло корисни као идеје водиље, што су у осталом и постали у другим рукама, кад су се почели органи упоређивати са анатомског гледишта независно од њихових функција. Али они су се смели применути само с обзиром на историју развића. Што се тиче прве теорије, Жофроа Сент Илер је заиста на младим тицама показао, да им се лубања састоји из костију, које одговарају костима у лубањи сисара. Али Жофроа Сент Илер није пратио даље овај процес развића као

што ваља, већ са већ напред утврђеним мишљењем, да првобитни обртњи нису ништа друго до цев или колут, налази обртње и у Articulata (зглавкара). Тако су по њему инсекти кичмењаци, који су на леђа обрнути. Дакле грешка је његова поглавито у томе, што идеју о јединству плана хоће да распростре не само на кичмењаке, као што је у почетку урадио, већ и на зглавкоре и мекушце. У једном свом доцнијем раду (1822) покушава да докаже, да је тело инсеката и ракова саграђено по истом плану као и у кичмењака а доцније (1830) то је исто нашао да важи и за Cephalopoda.

То је изазвало у своје доба врло знамениту свађу између њега и Кивијера из које је после дуге научне борбе Кивијерово мишљење, на послетку, победило. Истина да је и оно имало својих махна и грешака, али су ове, са напретком Упор. Анатомије, Ембриологије и Хистологије, исправљене. Главна пак модификација Кивијеровог мишљења је у томе, што се данас целокупни животињски свет не дели на 4, већ на 7 (по Hertwig-у) или на 9 *стабала или кола*¹⁾ (по Claus-у), која пак нису апсолутно самостална, као што је мислио Кивије и без икаквог прелаза, већ са пуно прелаза и спона у разним правцима, као што нам то показује Упор. Анатомија, Ембриологија и Палеонтологија.

Уд осталих радника на пољу Упоредне Анатомије поменућемо још неколицину. *Xavier Bichat* (1781—1802), својим радовима на општој Анатомији и мембранама, дао је полазну тачку за испитивања, која су најзад показала, да је једнолика елементарна грађа у свију животиња.

Blumenbach, под утицајем Кивијеровог дела, издао је ручну књигу Упор. Анатомије (1824 у III изд.), у којој кичмењаци заузимају највеће место а наука о костима (*Osteologia*), о ширино је изнесена.

Döllinger, 1771—1841) у програму од 1814. год. износи вредност и значај Упор. Анатомије, наравно још као помоћне гране Медицине.

Fischer (1771—1853) је писао о мехуру за пливање у рибе и међувилници у човека.

Friedrich Tiedemann, (1781—1860) радио је анатомију срца у риба, анатомску монографију *Holothuria*, *Asteroidea* и *Echinoidea*.

Bojanus (1776—1827) писао монографију (анатомију) корњаче тако, како досада ни о једној животињи није писано.

Carl Gustav Carus први специјални учитељ Упоред. Анатомије у Немачкој, написао је Упор. Анатомију првог система, испитивао крвоток у сисара, развиће у шкољака и Анатомију у *Ascidia* (1818, 1834) и т. д.

Friedrich Meckel, прави рестауратор Упор. Анатомије у Немачкој, њак Кивијеров а доцније професор у Halle. Основао архив за Физиологију и Анатомију, у коме има многобројних његових радова, као и радова

¹⁾ *Protozoa*, *Coelenterata*, *Echinodermata*, *Vermes*, *Molluscoidea*, *Mollusea*, *Arthropoda*, *Tunicata* и *Vertebrata*.

мноштва ученика. Писао велику монографију о Ornithorynchida-ма, затим систем Упор. Анатомије (1821—1835).

Rudophi, учитељ *J. Müller*-а, радио је на Анатомији Helmintha, кичмењака и т. д.

Heinrich Weber био у почетку последник Карусов, радио је затим Упор. Анатомију симпатикуса и испитивао орган за слух (1817 и 1820).

Ducrotay de Blainville (рођ. 1777, умро?) професор Упор. Анатомије на Факултету 1822 а 1830 на Музеју за ниже животиње. Противник Киввијеров а после његове смрти и замењеник у Музеју. Израдио Упоредну Анатомију коже и чула (1822), затим Osteographia-у.

На историји развића помињемо као најглавније раденике *Ch. Heinrich Pander*-а (1794—1865) и *Carl Ernst v. Baer*-а (1792 рођен). Још је *Wolf* мислио, да се сви органи у телу заснивају од листастих клина, али су тек *Pander* и *Baer* ово научно доказали. Под упутством *Döllinger*-овим, *Pander* је у својој дисертацији (Hist. metamorphoseos quam ovum incubatum prioribus quinque diebus subit. Wirceburgi 1817) и у својим прилошцима ка историји развића пилета у јајету (1817) први доказао, да има три кличина листа, које је назвао, почев од спољне ка унутрашњој страни, *серозни лист*, затим *судовни слој* и напоследетку *слузокожни лист*. Али је тек *Baer*, који је такође био ученик *Делингер*ов и очевидац *Пандерових* испитивања, први клицине листове тачније одредио и научно доказао тако, да се он може сматрати као прави творац Упоредне Ембриологије. У своме делу (*Ueber Entwicklungsgeschichte der Thiere, Beobachtung und Reflexion* 1828—1837) *Baer* је изнео не само развиће пилета из јајета већ је ембриолошко испитивање пренео и на остале класе кичмењака. Сем тога он је први обратио пажњу и на хистолошко диферентовање ембрионалних клица. На теорији о клициним листовима радили су даље *Remak*, *Kölliker*, а *Kowalevsky*, *Naeckel* и *Huxley* пренели су ове радове у на бескичмењаке.

За даље развијање Упоредне Анатомије и ембриологије био је од врло велике важности доказ, да се сви организми и сви њихови ступњевни развића, састоје из истих елемената — ћелија. Наука о ћелији показала нам је, да за све организме, на били они биљке или животиње постоји један принцип организације. На овом пољу спомињемо као раденике *Dujardin*-а, *Max Schultze*-а и *Naeckel*-а.

Са јачим напредком историје развића и елементарне грађе животиња, нарочито услед открића *Schwann*-ових, и Упор. Анатомија почела је јаче напредовати. Сад се већ радило на томе, да се објасни правилност у грађи кичмењака. Ту спомињемо *Heinrich Rathke*-а, који је радио на анатомији многих риба, испитивао развиће органа за плођење, развиће артерија и вена, грудне кости, дубање и т. д.

У исто време кад и *Rathke*, радио је на Упор. Анатомији *Johannes Müller*, који је, поред *Кивија* и *Бера*, један од најзнаменитијих испи-

татача живе природе. Као год што је Физиологији дао нов облик, тако је и Морфологији — Упоредној Анатомији својим радовима дао место, које она заиста и заслужује. Родио се 1801 у Кобленцу, учио од 1819—22 медицину у Бону, где је постао доктор, затим се бавио у Берлину код Rudolphi-ја, хабилитирао 1824 у Бону за Физиологију и Упор. Анатомију, 1826 постао изванредни а 1830 редовни професор. По смрти Rudolphi-јевој 1833 постаде професор Анатомије и Физиологије у Берлину, 1834 постаде члан пруске Академије Наука и умре изненада 1858 год. 19 априла. Јоханес Милер врло је много радио на Упор. Анатомији. Нема готово ни једне класе кичмењака у којој није дао важних прилога за тачно познавање анатомске грађе. Тако на Muxinoide-ама, Squalid-ама, Plagiostoma-ма, Ganoidea-ма и Amphioxus-у. Пронашао је лимфна срца у Amphibia, Kertilia. Испитивао је орган за глас у Passerina, и мушке полне органе у тица. Затим је радио на анатомији зглавкара (грађи очију, органима за варење, органу за слух у Gryllus-a). Основао је ред Radiolaria и т. д.

У Енглеској је радио много на Упор. Анатомији *Richard Owen* (1803), професор Упоредне Анатомије на Хунтеровом Музеју. Он је израдио анат. монографију *Nautilus-a* и *Brachiopoda*, који тада бејаху мало познати. У Француској је *Lelorque de Savigny* радио на анатомији зглавкара (1778—1851). Име *Arthropoda* унео је у зоологију *von Siebold* (1838). *Henry Huxley* радио је на *Cephalopoda-ма*. *Michael Sars* (1805—1869) пронашао је у морским дубинама *Crinoidea-с*, затим особити облик ларве у *Asterioide-a*, пенитао је развиће *Polypa* и *Medusa* — метаморфозу генерација.

Прелазећи преко осталих знатних раденика на Упор. Анатомији и Ембриологији (*Henri Milne Edwards*, *Rudolf Wagner*, *Leukart*) поменућемо, напоследку, још и *Carl-a Gegenbauer-a*, који је издао *Grundzüge der vergleichenden Anatomie der Wirbelthiere*, Leipzig 1898, у којој је представљено све знање и последњи резултати Упоредне Анатомије и које ће нам дело, поред „*Grundzüge der vergleichenden Anatomie der Wirbelthiere*“ од *Dr. R. Wiedersheim-a*, IV Auflage, Jena 1898, служити за основу наших предавања и овога рада.

3) *Упоредна Анатомија је у вези са многим природним наукама.*

а) Са зоологијом је тесно спојена и чини управо њену основу и крајњи циљ. Природна класификација, која би нам представљала односе међу животињама, које сад на земљи живе и које су некада на њој живеле, оснива се већим делом на фактима, која нам даје Упоредна Анатомија.

б) И *хистологија*, која је у последње време постала готово одвојена — самостална наука, има везе са Упор. Анатомијом; јер се показало, да су извесна ткива карактеристична за читаве групе животиња и да у случајевима, где нема других доказа, и хистолошки карактер

www.naukafakultet.rs
 УНИВЕРЗИТЕТ
 може послужити за одређивање хомологије органа. Тако нар. врло је карактеристично, да у *Arthropoda* нема епитела са трепљама, које налазимо готово у свију других животиња више или мање.

в) И *физиологија* је у тесној вези са Упор. Анатомијом; јер као што смо још у почетку изнели, рад једног органа (његова функција) зависи у многоме од његове структуре — грађе. Постоји дакле, нема сумње, интиман однос између организације и функције органа, који је тако очевидан, да су многи органи човечјег тела добили и своја имена према функцији, коју врше.

г) *Палеонтологија* има такође велику везу са Упор. Анатомијом. Истина да подаци, које нам Палеонтологија даје, нису сасвим потпуни,¹⁾ ипак они, као што је *Cuvier* у своме делу „Испитивање фосилних костију“ показао, утврђују, да су исти закони, по којима је постала грађа фосилних животиња, као и грађа садањих — рецентних животиња, као и да постоји *сродство* између једних и других. На основу овог сродства између изумрлих (фосилних) и данашњих (рецентних) животиња наслеђују се карактери од предака на потомке; али се ови карактери у току геолошких периода земљине коре мењају под утицајем борбе за опстанак и прилагођења погодбама за живот.

Палеонтологија нас упознаје са изумрлим животињама т. ј. са историјом развића изумрлих организама у разним геолошким периодима земљине коре, дакле са филогенијом; она нас учи, да изумрле животиње не треба сматрати, да попуњују само празнине у дугом ланцу животиња, већ да представљају и предке, чији су потомци на разан начин модификовани, али су ипак задржали опште карактере, који су у предака, наравно, већином простији и све се више мењају, што се више приближујемо данашњем типу. Да ово објаснимо примером. Упор. Анатомија тица и рептила показала нам је, да мора да постоји сродство између њих, само нам нису били познати облици, који би заједничким предцима одговарали или бар близу стојали. То је тако трајало све догле, док се у рудницима солenhoфенског летографског шкриљца не нађе примерак чувеног *Archaeopteryx macrurus*, који има карактере и тица и рептила. У место кратког тичјег репа овде имамо дугачак са многобројним (20) обртњима и вилице са зубима као у рептила, иначе је цело тело покривено перјем као у тица.

Најинтимнија веза између Палеонтологије и Упор. Анатомије огледа се у томе, што ове две гране јестаственице раде на једном и истом задатку: на извођењу и образложивању природне класификације типова,

¹⁾ Ми имамо сачуване само чврсте скелете и носнице механих делова, као што су: зуби у кичмењака, кости, кречне и вапнене кућице и луштуре у мекушаца, ризопода, бодље у ехинодерма и т. д. Организме без скелета немамо сачуване; јер им се тело после смрти, пошто је меко, одмах распадне и тако пропадне.

то јест, такве организације у којој се огледа целокупно наше знање тих типова.

д) *Ембриологија* без сумње да заузима прво место међу наукама, које помажу Упоредну Анатомију; јер она, као *Онтогенија*, прати у стону све фазе развика једне феле, почав од прве клице па до одрасле животиње, тако да Зоотомија и није ништа друго до последња фаза у развiku једне животиње. Упоредна Анатомија дознаје тако из Онтогеније историју постања органа појединих индивидуа. Онтогенија се пак допуњује са *Филогенијом*, историјом читавог животињског стабла, т. ј. Онтогенија у својим појединим етапама управо није ништа друго, до смањена и концентрисана слика и кратка рекапитулација и понављање *Palingenesis* — Филогеније — историје развића читавог једног стабла животињског у животу једне индивидуе. Или, да то објаснимо другим речима: Фазе развика, кроз које пролази ембрио једне више животиње почев од јајета па до потпуно одрасле животиње са свим су аналоге фазама, у којима се налази читаво стабло предака истог типа у разним периодама земљине историје. Ово је тако звани *Haeckel-ов биогенетски закон*.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Статистика наставе у Краљевини Србији за 1894.-95. школску годину. Са четири картограма и осам диаграма. По службеним изворима израдио *Зар. Р. Поповић*. (Издање министарства просвете и црквених послова). Београд. У Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 4°, стр. CLXXXI и 247.

Није се навршио још ни читав век, како је обновљена млада српска држава, па већ смемо слободно и смело погледати у све гране нашега јавнога живота и пристајати на такмичење у културноме напредовању с некима од својих ближих и даљих суседа, који су у прошлости били много срећнији од нас. Онај сразмерно велики напредак, постигнут у нас од 1830. године за овамо на просветно-културноме пољу, може се прогумачити, како самим духом нашега народа, тако и оном сталном и интензивном тежњом свих синова нашега народа, да своју отаџбину што пре подигну у ред најкултурнијих земаља, и упоредо с тим и непрестаном готовости нашега народа, да све, па и највеће жртве поднесе, ради остварења оне своје тежње. И у највећим недаћама у нас се није престајало радити на свеколикоме јачању наше младе државе, а нарочито на просветном напредовању њену, и за ово нису никада ускраћивана материјална средства. Све се то најбоље огледа у непрестаноме напредовању просвете у опште, а јавне наставе посебно, у нас. А за процену овога имамо већ прилично података, прикупљених у огледима, да се и у нас прикупе и среде потребни статистички подаци о јавној настави и просвети у опште.

Први огледи за прикупљање статистичких података о јавној настави у обновљеној Србији јављају се у нас још 1857. године. Од тога времена па на даље било је још оваквих огледа, па и много срећнијих но што је био овај први, Спасићев, оглед, али се тек од скоро приступило свестраном и што потпунијем прибарању и сређивању података о *свеколикој* јавној настави у нас.

Књига, чиј је натпис горе исписан, последња је, по времену кад се јавила, у којој имамо статистику наставе у Србији. У њој су обу-

хваћене све јавне школе у Србији и износи се стање њихово у 1894.-95. школској години. После увода, у коме су побројане главније наредбе министарства просвете и црквених послова појединим школама, изнесе се детаљни подаци за сваку врсту школа посебице, и то: о наставницима, ученицима, научним средствима и о утрошку на дотичне школе у 1895. рачунској години. На првоме су месту подаци о Великој Школи, па онда редом о: Богословији, Учитељској Школи, гимназијама, реалкама, вишим женским школама, Војној Академији, Трговачкој Школи, Рагарској Школи, Школи за винодеље и воћарство и основним школама.

Изнесени подаци о овим школама врло су интересни и врло драгоцени за познавање стања јавне наставе у нас. Како ће сви ови подаци бити приступачни само једном сасвим незнатном броју наших читалаца, ми ћемо огледати, да овде изнесемо бар оне, податке који су најкарактеристичнији за процену стања, у коме су се налазиле наше јавне школе у 1894.-95. школској години. Износићемо их за сваку школу посебице, оним редом, како су, бољег прегледа ради, и у овој књизи изнети.

Велика Школа. — У Великој Школи је било у 1894.-95. школској години 49 наставника (45 сталних и 4 хонорарна), и то: 42 професора и 3 учитеља. Просечна годишња плата једнога наставника Велике Школе била је 4.419·41 динара.

Ученика је било у почетку школске године 432 (редовних 395 и ванредних 37), и то: у философском факултету 147, у техничком факултету 33 и правничком факултету 252. На крају школске године било је ученика: у философском факултету 116, у техничком факултету 22 и у правничком факултету 205 (свега 343). По успеху било је ученика: одличних 61, врло добрих 165, добрих 87 и слабих 6. Слабих је ученика било само у философском факултету. Просечна оцена ученичког успеха била је 3·80. Од ученика било је синова: свештеничких 21 или 5·31%, чиновничких 90 или 22·78%, лекарских 1 или 0·25%, инжињерских 4 или 1·01%, наставничких 27 или 6·84%, трговачких 138 или 34·94%, занатлијеских 43 или 10·89%, земљорадничких 62 или 15·70%, служитељских 9 или 2·28%. По годинама било је ученика: од 18 година 0·25%, од 19 година 8·35%, од 20 година 13·42%, од 21 године 19·75%, од 22 године 21·01%, од 23 године 12·41%, од 24 године 9·11%, од 25 година 7·85% и старијих од 25 година 7·85%. По месту рођења било је ученика: из Србије 356 (90·13%) и са стране 39 (9·87%), и то из Црне Горе 8, из Херцеговине 2, из Босне 4, из Аустро-Угарске 14, и из других држава 11. Од ученика, рођених у Србији, било је: рођених у селу 110, и рођених у вароши 242. Благочејанаца је било 44: у философском факултету 13, у техничком факултету 3, и у правничком факултету 28. Један благочејанац примао је месечно просечно по 32·84 дин.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RX

На издржавање Велике Школе издано је у 1895. години 295.436·70 динара, и то : на плату наставника 230.706·70 (78·09%), на благодјејање 16.000 (5·42%), на научна средства 33.350 (11·29%), на огрев и канцеларијске потребе 7.000 (2·36%), на плату служитеља 5.500 (1·87%) и на закуп зграда 2.880 (0·97%). Буџет министарства просвете и црквених послова износио је у тој години 4,318.712·53 динара, те је према томе на Велику Школу утрошено у тој години 6·84% од целокупнога буџета министарства просвете и црквених послова.

Кад се упореди целокупни издатак на издржавање Велике Школе у 1895. години с бројем редовних ученика њених, излази, да је у тој години из државне касе утрошено за свакога редовног ученика Велике Школе по 926·13 динара.

Богословија. — У Богословији је у 1894.-95. школској години било 13 наставника: 1 ректор, 6 професора, 1 предавач, 4 хонорарна наставника и 1 учитељ. Сви они имали су 116 часова недељно, а просечна је годишња плата једнога наставника износила у тој години 2.110·86 динара, те је према томе за један недељни час плаћено у тој години по 237·18 динара.

У почетку 1894.-95. школске године било је у Богословији 187 ученика, а на крају године 179. Ученици су походили часове доста уредно: 17 их је походило часове похвално, 119 марљиво, 40 прилично и 11 немарно. Један је ученик у овој школској години учинио просечно 18·02 изостанака. Кажњених ученика било је преко године 64 (34·22 од сто уписаних ученика). По успеху било је ученика: одличних 7·26%, врло добрих 58·10%, добрих 31·29%, и слабих 3·35%; просечна оцена ученичкога успеха била је 3·83. По занимањима родитељским било је синова: свештеничких 53 (28·34%), чиновничких 4 (2·14%), наставничких 5 (2·67%), трговачких 25 (13·37%), занатлијских 24 (12·84%), земљорадничких 74 (39·57%) и од родитеља других занимања 2 (1·07%). По месту рођења било је ученика: из Србије 120, из Црне Горе 7, из Херцеговине 4, из Босне 28, из Старе Србије и Македоније 21, из Аустро-Угарске 7. У селу је рођено 128 ученика (68·45%), у граду 59 (31·55%). Благодејанаца је било 26 (14·8%); један благодејанац примао је просечно по 22·73 динара месечно.

На издржавање Богословије утрошено је у 1895. рачунској години из државне благајнице 46.889·91 динара, и то: на плате наставничке 77·14%, на благодејанце 13·65%, на набавку књига и учила 0·85% и на остале школске потребе 8·36%. Сваки ученик Богословије стао је државу у тој години по 261·95 динара.

Учитељска Школа. — У Учитељској Школи је у 1894.-95. школској години радило 17 наставника (1 управитељ, 7 професора, 4 предавача, 2 хонорарна наставника и 3 учитеља језика и вештина) са 97 ча-

сва недељно, тако да је један наставник имао недељно просечно 6·9 часова. Просечна годишња плата једнога наставника износила је у тој години 2.272·10 динара или 329·29 динара годишње за један недељни час.

Ученика је било : у почетку школске године 114 и на крају школске године 96 ; од сто уписаних ученика остало је, дакле, до краја школске године 84·21. Највише је ученика оставило школу у току школске године због сиромаштине (13 или 72·22%), Према марљивости ученика у похођењу часова било је ученика, који су походили школу : похвално 10 (8·77%), марљиво 64 (56·14%), прилично 29 (25·44%) и немарљиво 11 (9·65%). Један је ученик учинио просечно 16·04 изостанака. Кажњених ученика било је 28·95%. По успеху било је ученика : врло добрих 52·87%, добрих 40·23% и слабих 6·90% ; одличних ученика није било. Просечна оцена ученичког успеха била је 3·46. По родитељском занимању било је синова : свештеничких 5 (4·39%), чиновничких 5 (4·39%), наставничких 5 (4·39%), трговачких 12 (10·53%), занатлијских 13 (11·40%), земљорадничких 66 (57·89%) и синова родитеља другог занимања 8 (7·02%). По месту рођења било је ученика, рођених : у Србији 68, у Црној Гори 8, у Босни и Херцеговини 7, у Ст. Србији и Мађедонији 27, у Бугарској 1, у Аустро-Угарској 2, и у другим земљама 1. Благочејанаца је било 17·5% ; један благочејанац примао је просечно по 44·39 динара месечно на име благочејања.

На издржавање Учитељске Школе утрошено је из државног буџета у 1895. рачунској години (рачунајући ту и оно што је у тој години утрошено и на Учитељску Школу у Нишу, која је у почетку те године била укинута) 44.547·69 динара, и то : на плате наставничке 77·05%, на благочејање 3·23% и на остале школске потребе 19·72%. На једнога ученика утрошила је, дакле, држава у тој години просечно 357·53 динара.

Гимназија. — У школској 1894.-95. години било је у Србији 24 гимназије : 9 са по осам, 2 са по седам, 2 са по шест, 1 са пет и 10 са по четири разреда.

У свима овим школама радило је у тој школској години 355 наставника : 145 професора, 2 суплента, 119 предавача, 58 учитеља језика и вештина, 13 вероучитеља, 3 хонорарна наставника и 15 учитељица женског ручног рада. Сви су укупно имали 4.782 часа недељно, тако да је један наставник имао просечно 14·2 часа недељно. Просечна годишња плата једнога наставника износила је у тој години 2.270·45, тако да је за један недељни час плаћано просечно годишње по 159·89 динара.

Ученика је било у почетку школске године 6.189, и то : мушкараца 5.747 (92·86%) и женскиња 442 (7·14%). На крају школске године било је 5.244 ученика и ученица : 4.843 ученика и 401 ученица. По разредима је било : у првом разреду 1720, у другом разреду 1383, у трећем разреду

1007, у четвртном разреду 792, у петом разреду 586, у шестом разреду 326, у седмом разреду 238 и у осмом разреду 137. Понављача је било 19·23%. Школу је напустило у току године 15·28% ученика и то: због болести 0·57, због смрти 0·39%, због искључења 1·99% и из других узрока 12·33% од у школу уписаних ученика. Неоправданих изостанака имало је 4.803 ученика (77·61%). Школу је походило: похвално 21·85%, марљиво 41·70%, прилично 19·68% и немарљиво 16·77% ученика. И оправданих изостанака учињено је сразмерно много; на свакога ученика долази просечно по 9·15 оправданих изостанака. Просечна оцена ученичкога успеха била је у тој години 3·26; најслабији је успех био у првом (3·12) а најбољи у седмом разреду (3·78). По успеху било је ученика: одличних 168 (3·20%), врло добрих 1.224 (23·34%), добрих 2.895 (55·21%), слабих 934 (17·81%) и рђавих 23 (0·44%). Због неспособности отпуштен је из школе 101 (1·93%) ученик. Ученика је било синова: свештеничких 6·03%, чиновничких 18·34%, наставничких 4·14%, трговачких 25·46%, занатлијских 17·21%, земљорадничких 18·32% и синова од родитеља других занимања 10·50%. По месту рођења било је ученика: рођених у Србији 92·37%, рођених на страни 7·63 (472 ученика). Од ових, који су рођени на страни, било је ученика из: Црне Горе 89, Босне и Херцеговине 58, Ст. Србије и Мађедоније 97, Бугарске 16, Аустро-Угарске 154 и других земаља 58. Благоејанаца је било 2·1%; у првом разреду најмање — 0·07%, а у осмом разреду највише — 11·30%. Један благоејанац добијао је месечно просечно 14·96 динара благоејања (у I 8, а у VIII разреду 20·88 динара).

На издржавање свих гимназија у Србији утрошено је из државне касе у 1895. години свега 895.212·90 динара: на плате наставничке 88·72%, на благоејање 1·73%, на набавку књига и учила 0·46%, и на остале школске потребе 9·09%. Кад се целокупни издатак упореди с бројем ученика, излази да је у тој години утрошено из државне касе за свакога ученика по 170·71 динара.

Реалке. — У 1894.-95. школској години биле су у Србији две реалке: у Београду и Ужицу. У овим школама радило је у тој години свега 36 наставника: 16 професора, 10 предавача, 7 учитеља језика и вештина, 1 хонорарни наставник и 2 вероучитеља. Сви су наставници имали укупно 418 недељних часова, тако да је један наставник имао просечно 12·7 часова недељно. Просечна годишња плата једнога наставника износила је 2.672·79, тако да је за сваки недељни час плаћено у тој години 210·46 динара.

Ученика је било: у почетку школске године 551 (ученица 38 или 6·90%), и на крају школске године 479 (ученица 31 или 6·47%); дакле од сто уписаних ученика остало је у школи до краја школске године 86·93. У почетку 1895.-96. школске године био је у реалкама 551 ученик;

од којих је било понављача 118 (34·21%), У току 1894.-95. школске године напустило је школу 13·07% ученика, и то због болести 0·36%, ни један због смрти или искључења и 12·7% због других узрока. Ученици нису у овој години били најуреднији у похођењу школе, јер их је у тој години било 76·95% са оправданим и 75·14% с неоправданим изостанцима; један ученик учинио је просечно 8·43 оправданих изостанака. Према овоме у тој години походило је школу: похвално 23·05%, марљиво 34·12%, прилично 20·51% и немарљиво 22·32% ученика. По успеху било је ученика: 24 одлична, 108 врло добрих, 272 добра и 75 слабих; просечна оцена ученичког успеха била је 3·28. Од целокупнога броја ученика у реалкама било је синова: свештеничких 3·63%, чиновничких 15·79%, наставничких 3·99%, трговачких 23·41%, занатлијских 23·59%, земљорадничких 20·69% и од родитеља других занимања 8·90%. По месту рођења било је ученика: рођених у Србији 488 (88·57%) и рођених у другим државама 63 (11·43%). Од ових са стране било је: из Црне Горе 10, из Босне и Херцеговине 20, Ст. Србије и Мађедоније 10, Бугарске 1, Аустро-Угарске 17 и других земаља 5. Благодејанаца је било 3%. Један је благодејанац добивао просечно на име благодејања 12·28 динара месечно: у трећем разреду 9, а у седмом 19·06 динара.

На издржавање обеју реалака издато је у 1895. рачунској години из државне касе 98.456·94 динара; од овога је утрошено: на плате наставничке 91·35%, на благодејање 1·61%, на набавку потребних књига и учила 0·51% и на остале школске потребе 6·53%. Кад се ова сума упореди с бројем ученика, излази да је у тој години утрошено из државне касе за школовање свакога ученика у реалци *по 205·55 динара*.

Више женске школе. — До краја 1894.-95. школске године биле су у Србији две *више женске школе*. У почетку 1895.-96. отворене су још четири овакве школе (у Нишу, Шапцу, Пожаревцу и Пироту), тако их је било шест са 108 наставника и наставница и 832 часа недељно, тако да је један наставник (наставница) имао просечно 8·6 часова недељно. Просечна годишња плата једнога наставника (наставнице) виших женских школа износила је 1.425·44 динара, дакле за сваки недељни час плаћено је у тој години наставницима по 181·79 динара. Како је само наставницима и наставницама Више Женске Школе у Београду и Крагујевцу плаћано из државне касе, а у осталим в. ж. школама су наставницима плаћале дотичне општине, то излази, да је из државне касе плаћено годишње просечно по 126·15 динара за сваки недељни час у вишим женским школама.

Ученица је било у почетку школске 1895.-96. године у вишим женским школама 1090: у I разреду 412, у II 155, у III 152, у IV 102, у V 136 и у VI разреду 133. У току године оставило је школу 7·06% ученица, и то: због болести 1·10%, због смрти 0·64%, из разних других

узрока 5·32%. Ни једна ученица није била оставила школу због изгнања. Од сто уписаних ученица било их је са неоправданим изостанцима 62·11%, а са оправданим 81·65%; једна је ученица имала просечно 14·22 оправданих изостанака. По уредности у похођењу школе било је ученица, које су походиле школу: похвално 18·35%, марљиво 26·79%, прилично 20·18% и немарљиво 34·68%. По успеху у учењу било је ученица: одличних 7·01%, врло добрих 41·36%, добрих 44·03% и слабих 7·60%. Просечна оцена успеха била је 3·75. Од 1090 ученица било је кћери: свештеничких 5·04%, чиновничких 35·32%, наставничких 7·84%, трговачких 24·68, занатлијских 19·17%, земљорадничких 1·84% и родитеља других занимања 6·61%. По месту рођења било је: рођених у Србији 997 (91·47%) и рођених ван Србије 93 (18·53%) ученица. Од ученица, рођених ван Србије, било је: из Црне Горе 2, из Босне и Херцеговине 3, из Ст. Србије и Македоније 38, из Бугарске 1 и из Аустро-Угарске 49. Благодејање је примало 2·6% ученица. Благодејање је износило просечно по 11·53 динара месечно.

На више женске школе утрошено је из државне касе у 1895. рачунској години 115.831·40 динара: на плате наставничке 79·54%, на благодејање 2·48%, на набавку књига и учила 0·43% и на остале школске потребе 17·55%. Школовање сваке ученице виших женских школа стало је, дакле, државну касу у тој години по 115·25 динара.

Војна Академија. — У Војној Академији радила су у 1895. години 42 наставника: 5 редовних професора, 22 хонорарна професора, 2 редовна учитеља и 13 хонорарних учитеља. Сви су наставници имали укупно 212 часова недељно, тако да је један наставник имао просечно недељно по 5 часова. Просечна годишња награда једнога наставника износила је 1.299·55 динара: редовних професора 4·092·24, хонорарних професора 1.025·45, редовних учитеља 2.119·98 и хонорарних учитеља 568·08 динара.

У Војној Академији било је у почетку школске 1894.-95. године 202, а на крају године 196 ученика; напустило је школу 2·97% ученика. По успеху било је ученика: одличних 8·16%, врло добрих 72·96% и добрих 18·88%. Просечна оцена успеха износила је 3·89. Од 202 ученика у Војној Академији било је синова: свештеничких 4·46%, чиновничких 30·69%, лекарских 2·48%, наставничких 5·94%, трговачких 32·67%, занатлијских 9·41%, земљорадничких 12·87% и служитељских 1·43%. По месту рођења било је ученика: рођених у Србији 94·55% и рођених у другим земљама 5·45%.

На Војну Академију утрошено је у 1895. рачунској години из државне касе 219.750·75 динара: на плате наставничке 42·78%, на плату аутографа, лабораната и помоћника 4·92%, на плату и издржавање питомаца 44·80%, на научна средства 4·59% и на остале потребе 3·01%. На

школовање и издржавање једнога ученика Војне Академије утрошено је, дакле, из државне касе у тој години *1.121.18 динара*.

Трговачка Школа. — У Трговачкој Школи радило је у 1894.—95. школској години 12 наставника: 1 заступник управитељев, 2 професора, 8 хонорарних наставника и 1 учитељ језика. Сви су наставници имали укупно 103 часа недељно, тако да је један наставник имао просечно по 8.6 часова недељно; за један недељни час плаћено је у овој години просечно по 210.37 динара.

У овој години било је у Трговачкој Школи: у почетку 91 и на крају школске године 83 ученика; у току године напустило је школу 8.79%. Ученика је било на крају школске године: у I разреду 37, у II разреду 21 и у трећем разреду 25. Од овога броја било је ученика: са оправданим изостанцима 75.82%, и са неоправданим изостанцима 67.03%. Од ученика, који су изостајали од школе, долази на једнога просечно по 23.29 оправдана изостанка. По успеху било је ученика: одличних 4.82%, врло добрих 45.78%, добрих 48.19% и слабих 1.21%; просечна оцена ученичкога успеха износила је 3.56. Од целокупнога броја ученика било је синова: свештеничких 4.39%, чиновничких 21.98%, наставничких 3.30%, трговачких 45.05%, занатлијских 10.99%, земљорадничких 10.99%, и од родитеља других занимања 3.30%. По народности било је: Срба 92.31% и Јевреја 7.69%. По месту рођења било је ученика: рођених у Србији 89.01%, рођених изван Србије 10.99%.

На издржавање Трговачке Школе утрошено је у 1895. рачунској години из државне касе 35.000 динара: на плате наставничке 61.78%, на научна средства 10.73%, на закуп зграда 9.31% и на остале потребе 18.18%. На школовање свакога ученика ове школе утрошено је у овој години из државне касе по *421.69 динара*.

Ратарска Школа. — Ратарска је Школа имала у 1894.—95. школској години: једног управника, два наставника, једног економа и једног баштована. Наставници, који су предавали теоријске предмете, имали су укупно 29 часова недељно; један наставник имао је недељно просечно по 9.7 часова. Средња годишња плата једнога наставника износила је 2.750.60 динара, тако да је за сваки недељни час плаћено у овој години по 283.57 динара.

Ученика је било: у почетку школске године 78, на крају 75; напустило је школу у току године 3.85% ученика. У I разреду било је на крају године 24 ученика, у II разреду 33 и у III разреду 18 ученика. Сви су ученици походили школу похвално. По успеху у учењу било је ученика: одличних 18.67%, врло добрих 42.67%, добрих 25.83%, слабих 13.33%; просечна оцена ученичкога успеха била је 3.89. Међу ученицима било је синова: свештеничких 8.97%, чиновничких 7.69%, трговачких 3.85%,

занатлијских 1·28% и земљорадничких 78·21%. По месту рођења било је ученика: рођених у Србији 98·72%, рођених у другим земљама 1·28%; рођених у селу 88·46%, рођених у граду 11·54%.

На издржавање Ратарске Школе утрошено је у 1895. године из државне благајнице 66.563·59 динара: на плате наставничке 16·09%, на издржавање ученика 49·87%, на научна средства 0·75% и на остале потребе 33·29%. На школовање једнога ученика у овој години утрошено је из државне благајнице 887·51 динара.

Школа за винодеље и воћарство. — Ова је школа основана 1891. године. У 1894.—95. школској години имала је: 1 управитеља, 3 наставника и 1 вароучитеља, који су имали укупно 40 часова недељно. Сем овога било је нарочитих наставника за практичне радове. Средња годишња плата једнога наставника у овој школи износила је 2·763 динара.

Ученика је било 62: у првом разреду 26, у другом разреду 22 и у трећем разреду 14. Сви су ученици походили похвално и предавања и практичне радове; изостанака није било. По успеху било је ученика: одличних 12·90%, врло добрих 50%, добрих 33·87% и слабих 3·23%. Просечна оцена ученичкога успеха била је 3·73. Од ученика у овој школи било је синова: свештеничких 1·61%, чиновничких 4·84%, трговачких 9·68% и земљорадничких 83·87%.

На издржавање ове школе утрошено је у 1895. години из државне благајнице 56.270·02 динара: на плате наставничке 37·80%, на издржавање питомаца 44·43%, на набавку књига, учила и на остале потребе 17·77%. На школовање свакога ученика у овој школи утрошено је из државне благајнице за 1895. годину по 907·58 динара.

Основне школе. — На крају 1894.—95. школске године било је у Србији свега 977 основних школа: за мушку децу 847, за женску децу 130; градских школа 156 (15·97%), сеоских школа 821 (84·03%). Једна основна школа долазила је просечно на 49·4 квадратних километара, и на 2.369 становника (по селима на 2.402 и по градовима на 2·195 становника). Од свих школских зграда, у којима су ове године биле смештене основне школе, било је: у добром стању 55·48%, у приличном стању 30·29% и у рђавом стању 14·23%. По броју разреда било је основних школа: са једним разредом 3·79%, с два разреда 4·09%, с три разреда 5·73%, с четири разреда 84·55%, с пет разреда 0·92% и са шест разреда 0·92%. Одељења је било свега 1.816.

У 1894.—95. школској години било је у свима основним школама у Србији 1816 наставника: 68·15% учитеља и 31·85% учитељица. Наставника је било: с једним разредом 41·46%, с два разреда 27·87%, с три разреда 7·71% и с четири разреда 22·96%. Кад број наставника основних школа у тој години упоредимо с бројем становништва излази,

Ка је један наставник долазио просечно на 1.274 становника (у градовима на 572 и у селима на 1620 становника). По квалификацијама било је наставника, који су свршили: Велику Школу 0·06%, нешто Велике Школе 0·33%, Земљоделску Школу 0·33%, Учитељску Школу са испитом 44·49%, Учитељску Школу без испита 1·49%, нешто Учитељске Школе 1·71%, Богословију са учитељским испитом 1·38%, Богословију без учитељског испита 3·85%, нешто Богословије 1·16%, целу вишу гимназију 0·39%, нешто више гимназије 1·71%, нижу гимназију 2·53%, нешто ниже гимназије 1·43%, целу реалку 0·17%, нешто реалке 0·38%, Вишу Женску Школу са учитељским испитом 38·30, Вишу Женску Школу без учитељског испита 7·76%, нешто Више Женске Школе 0·88%, само основну школу 1·65%. Према овоме, било је наставника с довољном спремом 92·29% и с недовољном спремом 7·71%. По оценама школских надзорника било је на крају 1894.—95. школске године наставника: одличних 659 (37·34%), врло добрих 714 (40·45%), добрих 249 (16·66%), слабих 82 (4·64%) и рђавих 16 (0·91%); 51 наставник није био оцењен. Просечна оцена успеха свих наставника износила је у тој години 4·08. Према плати било је наставника 51·54%, који су имали годишњу плату од 1050 и више динара и 48·46%, који су имали годишњу плату мању од 1050 динара. Просечна годишња плата једнога наставника основних школа износила је у тој години 1.053·49 динара. У тој години напустила су службу 152 наставника (8·37%) и то: 59 (3·25%) отпуштено је, 16 (0·88%) пензионовано је, 36 (1·65%) умрло је, 33 (1·82%) су дала оставку на учитељску службу, 2 (0·11%) су примила свештенички чин, 3 (0·17%) су прешла у другу службу, 9 (0·50%) је напустило дужност. Морталитет наставника основних школа износио је у овој години 1·65%, и то у сеоским школама 1·73%, а у градским 1·50%. У тој години кажњено је за разне кривице 2·42% наставника.

У 1894.—95. школској години било је у свима основним школама у Србији, у почетку године 90.004 ученика: 75.041 ученик и 14·963 ученица; у сеоским школама било је 55.142 ученика и 4.727 ученица (свега 59.869 ученика и ученица) и у градским школама 19.899 ученика и 10.236 ученица (свега 30.135 ученика и ученица). До краја школске године остало је само 73.522 ученика и ученица (61·697 ученика и 11·825 ученица). У једној основној школи било је на крају школске године просечно 75·3 ученика (у сеоским школама по 60·5, а у градским по 153·1 ученик). На један разред долазило је просечно по 19·9 ученика (у сеоским школама по 16·3, а у градским по 37·4 ученика). На једнога наставника долазило је просечно по 40·5 ученика, у сеоским школама по 40·8, а у градским по 39·9 ученика), и то у мушким школама по 41·1, а у женским по 36·7 ученика. Према простору у учионицама на свакога је ученика основних школа долазило просечно по 3·62 м². По разредима било је у тој години у основним школама ученика: у I разреду 36·04%, у II разреду 24·05%, у III разреду 20·55%, у IV разреду 17·14%, у V

разреду 1·52% и у VI разреду 0·40%. Поноваца је било у опште 14·06%. Поређењем броја ученика с бројем становништва излази, да је у 1895. години у Србији долазило просечно један ђак основних школа на 31 становника, и то: по селима на 40, а по градовима на 13 становника; један ученик на 19, а једна ученица на 95 становника. Од сто ученика, уписаних у основну школу, напустило је школу у току године 18·31, и то: због смрти 1·16, због болести 1·90 и из других узрока 15·21. Морталитет ученика основних школа био је највећи у пожаревачком округу (1·57%), а најмањи у ужичком округу (0·82%). Школу је походило од сто ученика: похвално 7·94, марљиво 78·17, прилично 7·22 и немарљиво 6·67. Просечни број изостанака износио је 45·85 од ученика. По успеху у учењу било је у основним школама од сто ученика: одличних 21·77, врло добрих 32·41, добрих 36·23, слабих 9·38 и рђавих 0·21; просечна оцена ученичкога успеха била је 3·66. Од сто ученика, који су походили школу до краја године, остало је да понавља разред 10·48; 3·85% има полагати накнадно испит. У свима основним школама било је на крају 1894.—95. школске године укупно 39·837 одличних и врло добрих ученика и ученица; од њих је награђено 38% књигама (у сеоским школама 32%, у градским 51%) и на ово је употребљено 15·160 књига. Од сто ученика и ученица основне школе било је деце: свештеничке 0·82, чиновничке 2·70, наставничке 0·72, трговачке 5·97, занатлијске 9·47, служитељске 2·77, земљорадничке 73·66 и родитеља других занимања 3·89.

На издржавање свих основних школа у Србији утрошено је у 1895. години 3,199.356·70 динара. Од ове суме издато је из државне благајнице 61·15%, и из општинских благајница 38·53%. Од укупнога издатка у овој години на све основне школе долазило је просечно на једну школу 3.274·67 динара, а на свакога ђака по 43·52 динара; према овоме, на свакога је становника у Србији падало просечно по 1·39 динара за основне школе.

Свега је у 1894.—95. школској години било у Србији 1.016 јавних школа са 2.462 наставника и 80.257 ђака. Прираштај је био за последњих десет година у 419 школа, 1.180 наставника и 33.599 ђака. Поређењем броја школа и ђака с бројем становништва и површином Србије излази, да је у 1894.—95. школској години у Србији: једна школа просечно долазила на 47·5 км.² и 2,276 становника, а од 1000 становника да су у тој години њих 24 походили ма коју јавну школу. Укупан издатак за школе, из државне благајнице и општинских благајница, износио је у 1895. години 5,073.316·60 динара, или 2·19 динара од свакога становника.

* * *

Овде избележисмо само најопштије резултате, који морају и свакога лајка интересовати. А у књизи коју приказујемо још је много и много врло интересних података о стању јавне наставе у Србији за 1894.—95. школску

годину, на много места испоређених с подацима о стању јавне наставе у Србији за раније године, те ће ова књига бити врло драгоцене свакоме, ко се буде пола интересовео за просвету у нашој краљевини; већ државници без ове књиге не смеју бити.

Сви су подаци врло марљиво и прегледно сређени и изложени, подвојени за сваку школу понаособ, те је тако знатно олакшана употреба ове књиге. Ради што бољег и потпунијег прегледа изнетих података, уз њих је спрењено: четири картограма, осам дијаграма и 247 страна статистичких таблица.

Једно је само што морамо поменути као замерку: Статистика наставе штампана је у сасвим незнатном броју примерака, те ће бити доста тешко за књижнице свих средњих, стручних и виших школа, а оваква књига треба да је чешћа, да је приступачна свакоме школском раднику. Истина, у нас се још како ваља не појима значај оваквих података. Али, и у томе напредујемо. Општи интерес и за овакве ствари све ће више јачати, само је потребно подесним начином будити га и изазивати што јаче.

Техничкој опреми ове књиге приговора нема.

Ж.

Х Р О Н И К А

СРПСКО ГЕОЛОШКО ДРУШТВО

LXXVII збор (10. марта 1900. год.)

1. Прочитано је писмо почасног члана г. пуковника *Л. Н. Христића*, војног аташеа у Петрограду, којим јавља, да је умро *Мельников*, управник Рударског Завода Царице Катарине II, толико заслужан за минералогски завод Вел. Школе (види записник LXXII збора, бр. 9). Покојнику је одато поштовање устајањем.

2. Разгледане су књиге и карте, које су у току прошлог месеца стигле геолошком заводу Вел. Школе.

3. Прочитан је допис друштвеног члана г. *Цветка Петковића*, професора у пензији, у којем реферује о радовима г. *Ђорђа Мелентијевића*, пређашњег суплента, „Ка познавању Геологије пиротскога округа“. — Још 1893. год. утврдио је *Петковић*, у друштву с г. *Михилом Живковићем*, професорем, да на западном Балкану, с наше стране, има двојакних кретацејских песковито-лапоровитих слојева, од којих једни припадају доњој, а други горњој Креди. После овога извршио је многе екскурзије у свима правцима од Пирота као центра, о чему сведоче богате збирке фосила и стена, које је у више махова слао геолошком заводу Вел. Школе. Доцније долази у Пирот писац горње расправе, после кратког бављења саставља свој рад, саопштава га одмах Геолошком Друштву, штампана га у *Реду* (!) за 1893. год., затим га допуњује, јавља се опет на XLIV геолошком збору 1896. год. и најзад га објављује у *Српској Застави* (!) 1897. год. Пошто је у неколико изложно шта је досада писано о пиротској околнини, г. *Мелентијевић* прелази на своја проматрања. Апстрахујући од тога, што нигде не помиње, да ова проматрања често није вршио сам, него у друштву с референтом, чије му искуство сигурно није било на одмет, писац сваки час мења места, прескаче с једног на друго, опет се

браћа, на онда понавља већ поменуте ствари, те изгледа као да често пише о стварима које није ни видео. Сем тога писац на више места жели да се покаже, како је такође јасно уочио многе факте, за које је приметно да их истиче *Тула* или *Жујовић*, али их везује за места, где се не могу проматрати, те се види како ту само незгодно компилира. Кад се уз то дода, да има доста не само непоузданих него и погрешних података, онда је јасно колики значај у опште има овај рад *Мелентијевићев*. Остављајући на страху ситније, овде ћемо навести само главније грешке. — За Сарлак вели писац, да му је кречњак, који га саставља, „интерстратификован на више места пешчарима“. Ово изгледа, као да је сарлачки кречњак растављен пешчарима, што није случај. Сем тога и кад пођемо од пиротске тврђаве уз брдо имамо с јужне стране кречњак, а са северне гозавску шкриљасту глину, затим лискуновите пешчаре, који су прислоњени уз сарлачки кречњак. — Између Сарлака и Гнилана налази коралске кречњаке с неринејама, па ту наглашује, како је то, што су кречњаци с коралима и неринејама старији од капротинских, у опште од великог значаја за стратиграфске прилике кретацејских слојева у области Балкана. Интересно је међутим, да је ово већ *Тула* изнео у својим *Основама Геологије Зап. Балкана*, а да се баш овде то не види, него много западније, у подножју Равништа на Младеновој Падини. — Затим истиче писац, да на капротинске слојеве налажу глиновити пизолитски кречњаци, жућкасто-руменкасте боје. Ово је позајмљено од *Туле* (IX, стр. 40), без обзира на то, што је он доцније код Беле Паланке и Сићева (види X, стр. 53) увидео, да пизолитски кречњаци не леже на капротинским, него баш испод њих, и без обзира на то, што је у опште у пиротској околини врло јасно, да су пизолитским кречњацима подина коралски, а повлата капротински кречњаци (Равниште, В. Суводол, Станичење испод Зубара, у самом Пироту и т. д.). — Код Блата није писац нашао за вредно да разгледа пажљивије Тулин путопис са Стола доде (IX, стр. 76), с тога и не увиђа, да његови „бељшави лапоровити кречњаци“ нису ништа друго но они исти из подине Равништа. — Између Крњине и Блата, на месту Црквишту, не пађе за вредно ни да спомене оних Тулиних шест хоризоната (*Тула*, IX, 76), него нам на место тога говори, како стене, кад се ударе чекићем, „испуштају мирис на битумију“. — Код Суковског манастира говори о „орбитолинским кречњацима“, којих пак нигде нема у овој околини, него има орбитолинских лапора и глиновитих пешчара. — Затим наводи, како су овде у повлати орбитолинских слојева развијени пешчари, „у којима се налазе корали (циклошти), који карактеришу гозавске слојеве, и други фосили (омфалије и церити), карактеристични за бракичку (бочатну) фацију горње Креде“. О свему овоме не може ни бити говора. На XLIII геолошком збору разматрана је једна збирка из пиротске околине, у којој је било фосила из Сукова, Локве и разних других места. Сигурно су при

том стикете биле помешане,¹⁾ те се у извештају са овога збора (*Наставник* 1896. св. 4) помиње, као да у Сукову има доста циклолита, омфалија и церита. Можда је ово писаца окуражило, да напише горњи став, и да га напише тако, као да је све то баш на терену проматрао! Референат је толико пута био у Сукову, и сем једног јединог циклолита, који је нашао источно од манастира, у пешчарима испод Црвеног Камена, нигде није видео да има и једне омфалије! Њих има у пиротским виноградима више Чумине Чесме, где су развијене две фације: лапоровити и окрасти пешчари са *Ostrea vesicularis* и иноцерамима, затим нешто мало оконгломератисани пешчари с омфалијама и церитима. — Погрешно је и оно тврђење пишчево, да се „зупчасти гребен на бугарској страни“ састоји од коралских кречњака, кад се ови јављају само као интеркалације у пешчарима, незнатне дебљине. Пратећи капротински кречњак на нашој страни, референат је прелазио са Стола преко Детињег Гроба, Заноге, Градишта, Бачишта, Свињарника и Беровице у Сукову, и уверио се, да је кречњак, који је у вези с Влашком Планином у Бугарској, истоветан с нашим на Богдановој Чуци и Драгановом Камену, дакле капротински а не коралски; изнад њега имамо још само орбитолинске слојеве (Градиште источно од Стола и Сињеглавска Чука) и Терцијар (Доква и Присјац). — Говорећи о терену између Просечног Дола и пиротске железнице износи писац, „како источно од Просечног Дола пешчари и глиници поступно прелазе у једре сивкасте кречњаке, који су препуњени орбитолинама“, и како „ове стене састављају Змајеву Стену (ваљда Змијарник?) и све овршке и чалије око ње“. Међутим, да је мало боље загледао у овај кречњак, не би нашао ни једне орбитолине у њему, него би се уверио, да се он слаже с капротинским кречњаком у овој околини. А да је ближе пришао пешчарским (не кречњацима) „овршцима“, опазио би у подини њиховој још и андезитске жице, а у самим пешчарима многе орбитолине, исто онако, као што се налазе јужно од Пирота у пешчарима код обреновачке механе, у железничком усеку на левој обали Нишаве, — За терен западно од сопотске механе писац разлаже, како „орбитолински слојеви налажу на коралске сивкасте кречњаке, а ови опет на једре компактне (једри компактни?!) кречњаке, прљаво жућкасте боје, у којима се налазе ринхонеле, карактеристичне за средњи Неоком“. Ово је све још Тула утврдио (X, стр. 37—38 и 40—41). А пишчеви „једри компактни кречњаци, прљаво-жућкасте боје“, јесу они исти што и с оне, западне, стране Белаве, које је раније узео као повлату капротинском кречњаку, а овде их ставља у средњи Неоком. Ваља напоменути још, да се и тамо (Равниште) налазе исте ринхонеле, које овде помиње (*Rhynch. multiformis Röm*), само што их тамо није видео. — Карактеристично је најзад, како нам писац представља терен око Сопота. „Ор-

¹⁾ Погрешно је извештач Наставников при састављању белешке о поменутом геолошком збору.

битолински су слојеви на више места покривени црвенкастим пешчарима, у којима су зрна слеђена вапновитим цементом; код села су у ове пешчаре уметнути складови (?) фосилног угља. Они се петрографски идентификују са сенонским пешчарима на Шабановом Трапу⁴. Зар писац зближа није знао, како је још *Жујовић* утврдио, да је овде око лигнита „глина са слатководним шкољкама“ (Грађа за Геол. Краљ. Србије, стр. 39). и да је кретацејски терен у Соноту „покривен терцијарним слојевима“ (Геол. Србије, стр. 155)? Изгледа, да писцу у опште нису познате терцијарне наслаге с лигнитом, којих има на више места у овом округу (Присјан, Сонот, Осмаково, Радошевац — северно од Бабушнице, Лужничка котлина — у Тодоровој Реци и М. Бољнице — у Јабланичкој Реци).

4. *Светолик Радовановић* саопштава резултате својих летошњих екскурзија по терену између Голупца и Брњице. — Изложивши досад познате податке (види Геологија Србије I, стр. 179—182), додаје: 1) да другомедитерански слојеви на Меловама падају к СЗ под углом око 30°; 2) да слојеви хлоритошиста на Сашу граде на С. проширену а на Ј. скупљену антиклиналу, и да у западном крилу ове антиклинале поступно показује све блажији пад што се ближе иде Терцијару, али им се додир нигде не може проматрати, јер је покривен лесом или обичном земљом; 3) да, идући уз Дедински Поток, после (по *Жујовићу* лијаских) угљених грудвастих кречњака и лапора (пешчаре није овде нигде смотрно) настају руменкасти и сиви лапоровити титонски кречњаци, који услед једне уздужне раселине стоје напоредо с првима, онако исто, као што се то види и при крају потока; 4) да у овом терену има и еруптивних стена, које до сад нису биле познате, и то амфибол-андезита, нарочито на месту званом Јанков Салаш (где су у друштву с грубим туфовима) и код негдашње Митојеве воденице; 5) да тектоника Велике Кошаре није онако проста као што се досад држало (Геологија Србије I, стр. 181), јер овде управо имамо три антиклинале, од којих је највећа, средња, просечена још двома уздужним раселинама (изнад и испод Голубарника); 6) да је за јурске кречњаке, који се на Великој Кошари налазе испод титонских, веома карактеристично, што им се између слојева редовно налазе ројнаци; 7) да кретацејски кречњаци Булове Стене, на којој се налази Голубачки Град, услед једне велике и у главном уздужне раселине такође дискордантно упиру у досадашње јурске кречњаке, те се с тога и косе са источним крилом Велике Кошаре; 8) да одавде настаје једна велика кретацејска антиклинала, која је на Ридану разривеца амфибол-андезитима с веома интересантним контактним метаморфизмом (види записник LXIV збора, тач. 3) и рудним жицама (види Годишњак Рударск. Одељ. I, стр. 151); 9) да дунавска сутеска испод Голубачког Града није сва од капротвинског кречњака, јер се пошав од Ливадице уз поток наскоро налази на пешчаре, који по свему опомињу на лијаске, а кад се западно пође уз брдо, виђају се титонски кречњаци.

— После овога приказује профил од Јеленске Стене преко Ридана, Булових Стена, Великих и Малих Кошара и Саша до Мелова изнад Голушца, израђен према овим допунама и напоменама.

5. *П. С. Павловић* износи податке за профил Београда. — На одсеку испод болнице за душевне болести може се проматрати, како преко косих реквијенских кречњака долазе хоризонтално положени сарматски кречњаци, затим бели лапори, на понтијске глине и најзад преко свега лес. Исти се је овај ред слојева до сарматског кречњака показао приликом откопавања земљишта у Краљице Наталије улици до скупштинске зграде. Затим имамо податке да је при копању неког бунара на крају Кнез-Милошеве улице (Западни Врачар) нађена гвожђевито-песковита глина с истим онаким фосилима, као што су на првом месту изнад белих лапора. Најзад, познато је већ поодавно, да су у бунару дома за сиротну децу испод обичне земље, леса и вероватно понтијске глине нађени чврсти бели лапори с планорбима и кардијама. Кад у мислима саставимо оне чланове, које према овим подацима познајемо, онда је за профил Београда значајно, да му је западна страна друкчија но источна: док су на овој последњој познати само кретацејски и медитерански кречњаци (нпр. у Ташмајдану), дотле на западној страни немамо медитерана, и ту непосредно преко Креде долази сарматски кат с белим лапорима при врху, па онда понтијски слојеви и лес. Интересантан је у овоме погледу калемегдански одсек: на њему се виде и медитерански и сарматски кречњаци с белим лапорима, а вероватно је, да су изнад тога прикривене и понтијске глине. — После овога излаже досад проучене фауне из ових слојева.

6. *С. Урошевић* реферује о раду *Манастирскиџ височини*, од д-ра Ђ. Бончева (Софија). — Манастирске Височине су неколико брда у западном делу тунџанског масива. Писац даје детаљни географски опис места и наводи литературу, у којој се помиње његов геолошки састав. F. v. Hochstetter је сматрао, да су Манастирске Височине од гранита и сијенита, а Шкорпил од андезита. У овом својем раду констатује Бончев, да је знатан део њихов од габра; сем тога има још у њима диорита и гнајсоликог грашита. Габро досада у Бугарској није био познат као становита стена. Писац му износи географско распрострањење у поменутој области, излаже му микроскопски опис, промене под утицајем атмосфереила, хем. састав, тешину и микроскопску разлику варијетета: обичан габро, оливијски габро, хиперстенски габро и уралитски габро. Највише има оливинског, а најмање обичног габра.

LXXVIII збор (10. маја 1900. год.)

1. Резгледане су књиге, које су у току прошла два месеца: а) стигле у замену за *Геолошке Анале Балк. Полуострва* (Споменик Бечке Академије 65, 66 и 67, Записници Бечке Академије математ.-јестаств. одсека

WWW.UNILIB.RS за 1898., палеонтолошке расправе уз геолошку карту Алгира за 1898. год., последње свеске Quaterly Journal-а, билетен московског јестаственичког друштва, билетен дижонске академије, гласник ердељског јестаственичког друштва, Verhandlungen бечког геол. завода), и б) купљене (списи швајцарског палеонтолошког друштва).

2. *Д-р Дим. Ј. Ангула* реферује о рударском одељку српске изложбе у Паризу. — Збиркама које су у рударском одељењу уређене за париску изложбу представљена су сва наша рудишта, о којима се према досадашњим проматрањима може рећи да имају практичног значаја. Поред тога изложили су и поједини приватни рударски повластичари збирке руда и рударских производа са својих рудишта. Изложене руде груписане су по металима и обележене нарочитим бројевима за свако рудиште понаособ. Рударским збиркама придодата је и прегледна геолошка збирка наших терена и збирка грађевинског и другог корисног камења. Најпосле, припремљен је за изложбу и опис на француском језику свих важнијих рудишта и рударска карта Краљевине Србије, на којој су уцртане и главне геолошке основе наших терена (види записник LXX геолошког збора, тач. 6.).

3. *П. С. Павловић* приказује прво примерке аурипигмента из Алчара у Македонији, које је минералошком заводу поклонио г. Светозар Михајловић, железнички чиновник, и збирку тријаских петрефаката из околине Крупа, коју је за геолошки завод прикупио г. Драгутин Степановић, рударски инжењер. — За тим саопштава, како је с пролећа ове године поново обишао околину Сремчице и том приликом, близу каменог мајдана, а на самом извору Пећинског Потока, запазио испод сарматских кречњака слој беличастог, нешто глиновитог песка, у којем је нашао шеснаест врста сарматских мекушаца. Највише има церита (поглавито *Cerithium pictum*), а доста је чест и један *Trochus*, који се није могао идентификовати ни с једном познатом врстом из Бечког Басена, те га је с тога пратио г. Синцову, професору у Одеси, који се нарочито бави проучавањем богате руске сарматске фауне. Добивши одговор од г. Синцова, да се овај трохус разликује и од свих руских трохуса, Павловић га уноси у нову врсту под именом *Trochus Sincovi*, и излаже затим његову дијагнозу. — После овога приказује малу збирку понтијских фосила из Раље (код тунела), на коју је наишао приликом новог уређивања терцијарне збирке геолошког завода Велике Школе. Фосили су рђаво очувани, али се ипак могле одредити неколике врсте, од којих се нарочито мноштвом истичу *Melanopsis avellana Fuchs* и *Congerina Partschii Czjz.* — Најзад реферује о чланку П. Опенхајма *Ueber mitteleocäne Fauna in der Herzegovina und ihre Beziehungen zu den Schichten von Haskowo in Bulgarien und anderen alttertiären Faunen des östlichen Mittelmeerbeckens*, који је изишао прошле године у *Neues Jahr-*

buch für Mineralogie, Geologie und Paleontologie. Реферат ће се штампати у *Геолошким Аналима Балк. Полуострва*.

4. *Живо Јоксимовић* реферује о чланку Ф. Туле Neue geologische Mittheilungen aus der Gegend von Rustschuk in Bulgarien, који је изашао у овогодишњем Neues Jahrbuch für Mineralogie etc. Реферат ће се штампати у *Геолошким Аналима Балканског Полуострва*.

5. *Д-р Марко Т. Лeko* показује инкрустацију из једне водоводне цеви, коју је донео из Мехадје проф. Никола Стаменковић. — Ова је инкрустација готово чист, крупно-кристалисан калцијум-карбонат, и према анализи има:

калцијум-карбоната	97-600%
силицијум-диоксида	0-152%
гвожђа-, мангана- и алуминијум-оксида	0-722%
магнезијум-карбоната (из разлике)	1-526%

Цев, у којој се ова инкрустација за време од осам година нахва-тала, имала је у пречнику 11 см., а овим јој је сада отвор смањен на 3 см. Дужина показаног комада износи 15 см., а тежина 3420 гр.; према томе израчуната је специфична тежина инкрустације 2.5. У води (Сапар-ријев извор, артеско-сумпоровито-муријатека вода од 48° Ц.), из које се показани седимент издвојно и водоводну цев скоро запушио, нема ни трага од калцијум-карбоната, него се калцијум налази поглавито у облику калцијум хлорида. У литру ове воде има:

натријум-хлорида	3-72246	гр.
калцијум-хлорида	2-33869	"
калијум-хлорида	0-15881	"
калцијум-хипосулфата	0-04759	"
стронцијум-хлорида	0-04303	"
калцијум-сулфида	0-03076	"
магнезијум-бромида	0-01187	"
литијум-хлорида	0-01128	"
магнезијум-јодида	0-00269	"
силицијум-диоксида	0-05997	"
растворених чврстих материја	6-43546	"
раствореног сумпороводоника	0-02575	"

Стварање калцијум-карбоната у овом случају објашњава бањско стручно особље утицајем атмосферског угљен-диоксида, пошто вода, да би се расхладила, пролази донекле из бунара отвореним каналом, на после улази у цеви. Ово пак објашњење изгледа сасвим натегнуто. С тога би било врло интересантно ближе проучити, на који се управо начин у тој води ствара калцијум-карбонат.

6. Прочитан је допис г. *Влад. К. Петковића* из Скопља о Терци-јару у Бабином Долу на јужној страни скопљске котлине. — Поток Бабин До провлачи се у правцу са СИ на ЈЗ дуж југо-источне падине

брда Водна. У њему су најлепше испољени терцијарни слојеви скопаљске котлине, а у исто се време може видети, како долазе непосредно преко кристаластих филита. На уласку у поток, и то на левој страни његовој, може се проматрати, да филити, као готово свуда на Водну, имају правац ССИ—ЈЈЗ. Преко њих долазе компактни, ретко (у горњем хоризонту) распаднути, бели лапори, која чине главни део терцијарног терена и подлогу свим осталим његовим слојевима, и у којима се налазе трошни фосили (*Melanopsis*, *Unio*). Укупну им дебљину није могао одредити, јер су покривени осулинама из горњих слојева. Изнад лапора лежи слој угља, око 0.3 м. дебљине. Местимице је угљени слој растављен слојем црне, песковите и угљените глине, пуне фосила. Само је на једном одсеку запазио, да је између ових слојева уметнут и један слој шљунка, 0.3—0.5 м. дебљине, у којем се такође налази доста фосила; овде је угљени слој само 5 см. дебео. Угаљ је покривен или црном, песковитом глином (0.3 м.), измешаном с угљем, или шљунком (0.2 м.), преко којег долази угљенити лапор (0.5 м.), или глина с фосилима, или, најзад, дебео слој лапора (4—12 м.). Све је покривено дилuviјом. Терцијарни су слојеви потпуно налегли на шкриљасту масу Водна; пружају се такође правцем ССИ—ЈЈЗ, а пад им је у толико већи што се више приближујемо брегу, док при самом крају не достигну нагиб од скоро 80°. Значајно је, да их налазимо до висине од преко 800 м.

7. *П. С. Павловић* саопштава резултате својег проучавања послате фауне из Бабиног Дола. — Поред фосила *Melanopsis spec.* (гладак, истрвен), *Planorbis spec.* (из групе *Planorbis cornu*), *Planorbis spec.* (ситан, изломљен) и *Pseudoamnicula spec.*, који се не дају ближе одредити, послата фауна обилује новим врстама: *Diana gracilis nov. spec.*, *Diana amplior nov. spec.*, *Diana Petrovići nov. spec.*, *Neritodonta Šuškalovići nov. spec.* и *Melanopsis Karić nov. spec.* Изложивши у кратко дијагнозе нових врста, истиче затим нови хабитус фауне, којем се бабинодолски терцијарни слојеви несумњиво слажу с далматинским меланопсидским лапорима. Овако се сада могу окарактерисати и терцијарни слојеви у самој вароши Скопљу (и у опште у целој скопаљској котлини) што се досад, према фауни, коју је 1877. год. описао *Аео Бургерштајн*, није могло тврдити.

Св. Р.

КОВЧЕЖИЋ

НА ЧИСТОМ ЗРАКУ

(2)

(НАСТАВАК)

2. *Игре.* Игре нису само забава. Оне су саставни део васпитања. Оне су обавезне за све, изузевши само сувише нежне ученике, који морају поднети лекарско уверење, ако хоће да их ослободе. Има две обавезне игре: у лето крикет, у зиму футбол. Оне нису само за то да развијају плућа и мишиће; циљ им је много узвишенији: њима се васпитава воља. Ученик учи слушати и доције заповедати. Капетан казни ученика, који одсуствује без одобрења његова или професорова. Ако је ученик упоран или неспособан, шаље се у нижу дружину. Добри се играчи тако исто награђују као и они, који добро уче латински. Најбољи играч није увек и најсјајнији играч. Најбољи је онај, који је најкориснији својој дружини, онај који у место да стави на коцку игру играјући сам, уступа своје место ономе, који ће за цело добити. Кад се игра овако схвати, она је најјаче средство за моралну дисциплину. Њу држе за исто тако важну колико и умни рад. Овај пример ће потврдити, колико се на игру полаже. Пре четири године отвори се писанија међу професорима, ученицима и некадашњим ученицима у Хароу, да се прошири поље за футбол, и та писанија донесе 20.000 фуната стерлинга (500.000 дин.). Чекало се само петнаест дана; већ трећег дана била је уплаћена половина. Нису ништа више учинили ни за библиотеку.

Сем ових игара у ужем смислу има и других физичких вежбања, али се њима приписује споредна важност, по том што су чисто физичка и не утичу на морално васпитање. То су гимнастика и пливање. Сваки ученик, који дође у Харо, мора научити да плива, и учи непрестано, док не положи из тога испит. Онда му је допуштено да се купа, ако жели. Ни један се ученик не сме купати више од једанпут на дан. Колеж у Хароу има диван рибањак. То је језеро у Булонској шуми у минијатури, окружено дејама с цвећем и венцем цбунова.

Гимнастичка дворана је такође врло добро удешена. Она је под надзором једног војног капетана, некадашњег ђака те школе, под чијом

су командом наредници из једне школе, сличне оној у Жоенвиу л' Пон. Прве године у колежу сваки ученик мора ићи два пута недељно на гимнастику. Та му година иде на то, да га растресе и да му да прве појмове о гимнастици. Кад то сврши, стоји му на вољу да настави, ако је случајно то заволео, и то кад нема друга посла, али да му то не смета да буде редовно на правим играма.

Има две игре у главном (крикет и фудбал), које су обавезне за целога школовања ученикова. За овима долази пливање и гимнастика, које су обавезне за почетника, а после по избору ученикову. Најзад има вежбања чисто стручна.

Ових је вежбања три врсте: 1. игре лоптом, које се играју голом руком, у рукавицама или с машком. Оне све излазе из играња лонте уза зид и све су тешке. За тим ваља много окретности, оштра ока и много издржљивости; 2. војничка вежбања. Постоји школски батаљон (ученици могу постати каплари, поднаредници, наредници и официри, опет прилика где се они могу вежбати у власти). Ученици се ободравају да суделују у овим вежбањима, али то није обавезно; 3. радионца. То је дивна радионица, у којој ученици могу под управом једног од професора а помоћу једнога наставника изучавати столарске, браварске, дрводељске и стругачке послове. Ученици ту изуче радити ситнице од дрвета и метала. Ученици праве све: од сточића до чуна. Али се само по себи разуме, да ни једно од ова три занимања не сме ометати, да се иде на фудбал или крикет.

Најпосле има и забрањених вежбања. То су lawn-tennis, golf, бицикл, хоки, кроке и т. д. и т. д. Ове се игре сматрају као проста забава, која не развија вољу, осећање власти, нити навику за заповедањем и слушањем. Точак је допуштен само оним ученицима, за које лекар пађе, да су врло слаби за фудбал. Међутим само старији ђаци имају права да се прођу на точку сами. Професори могу извести ученике, кад пађу за добро, ради забаве. О распусту или кад изађе из школе, може ученик ићи сам; тада неће моћи „правити партију“ од 600 чланова.

Сама организација игара по себи има васпитне вредности. Кад пада киша, или град, многи би ученик више волео да се не игра. На инак мора. *Ludus pro patria*. Није му девиза Сен Синова: „Уче се да победе“. Ту је пре: „Играју да победѐ“. По једној легенди, Велинктон је рекао: „На Етонском¹⁾ пољу добивена је битка код Ватерлоа“. Тако би се могло рећи и о Хароу и о сваком другом већем колежу. Кад какав ученик у којој партији фудбала дотера своју лопту близу мети и покрај огорченог противљења противничкога, он је често исцрпен, задуван, опкољен противничким играчима. Ударити лопту потоњи пут и послати је ка циљу, то је можда триумф и слава (не претерујем). Али је ризик

¹⁾ Етон, међу најбољим колежима у Енглеској.

велики; можда му неће бити удар поуздан, можда неће бити удар успешан, можда ће му недостати за то потребне снаге. Ако у тога ученика буде моралне снаге, он ће себи укратити част за тако сјајан удар, да не ставља на коцку партију, успех своје дружине. Он ће додати лопту другару, који је у бољем положају, којег су околени, овај ће имати изгледа на успех, тамо, где би други промашио, може бити. Није сувише речено, да овом жртвом ученик улази у хероје. Али је право да додам: да ће ту његову жртву признати сви његови другови и бити му захвални на пожртвовању.

Потребно је и издржљивости. Ове је године, услед дуге суше, поље за фудбал било прекомерно тврдо, падање је било опасно. Ипак се није играло мање него обично. Истина је, да су на игралиште донели носила, да би однели кући оне, који би сломили ногу. На срећу, носила нису била потребна.

е. Узајамно поверење. Овде ученици потпуно рачунају један на другог, а сви на професоре своје. Исто тако и ја потпуно верујем ученицима. Нећу рећи да се они владају увек добро. На срећу није тако. Мени је одвратна јагњећа раса; али ја верујем на њихову реч, ја верујем њима. Мало времена по мом доласку имао сам прилике да изречем врло осетну касну једном ученику, старијем ђаку, капетану на фудбалу, једном речи виђеној личности. Он издржа своју казну и после неколико дана дође да ме позове на једну партију фудбала. Значи да смо добри пријатељи. Нема сумње да је и он мислио, да је моја строгост била законита и потребна. Он, који има извесну власт, радо је признао моју власт над собом.

Други пример. Пре пет дана добих писмо од једног ђачића, у којем ме моли, да му опростим за неку неуспутност. Како се писам сећао да ми се тај ученик ма у чем замерио, позовем га истог дана к себи на чај, да се разговарамо. Он ме опомену тада на један догађај, у којем се он показао у ружној боји, пре три месеца. Изгрдио сам га, али га нисам казнио, чак сам му и опростио врло искрено, с обзиром на његову младост и на кратко време што је у Хароу. Али ово није само тиме свршено; он је мислио о овоме случају месецима, и све је држао да је међу нама остало нешто неспоразума. Да и то разазна, написао ми је писмо, које ја чувам као драгоценост.

Оно показује значајну количину осетљивости у детета од 13 година, кад се само помисли на моралне муке, које је ваљало поднети да се победи ружна стидљивост, бојазан и оно шта ће се на то рећи. Нека су му просте две правописне погрешке, које се налазе у писму, због онога поверења, којег је то писмо сведок. То дете није нико нагонно, није му ни од кога казна претила. То је потпуно слободна исповест, која му не могоше донети никакве угодности.

Ово је много више него једна обична белешка. Ваља ми дакле свести.

Васпитање је у Хароу истинско. Оно потиче из обуке и одговорности, и од ова два елемента други је претежнији. Ту се иде за тим: да се спреме не научници, него људи. Хвала буди слободи, тачности, употреби власти, мудро ограничене, послушности оној власти, која је по слободном пристанку призната, научи ученик да се држи у свету; њега нико не води, он је сâм свој вођ. Кад изађу из колеџа, ученици ће може бити наставити своје студије на универзитету; можда ће ко отићи да чува стада оваца на Новом Селанду или да управља банком у Аустралији, или да настојава над имањем својег оца; можда ће који од њих постати и чиновници, цивилни и војни, али никада неће бити пензионери. Ова деца, коју видите да праве чун у радионици, правиће можда једнога дана оклопнице, али никада неће седети скрштених руку.

Велика наука, коју они изуче, јесте: да је рад потребан. Били они богаташи, милијунари, или потомци чувених предака, ипак ће отпочети као прости радници. Они се за то спремају. Кад излазе из Хароа не полажу испите, не дају им се никакве дипломе; све што могу очекивати, то је уверење о добром владању. Али на што им дипломе? Не прави диплома железничке пруге у Трансвалу, нити заснива трговачки контоар на Нигеру.

При свршетку само још једну. Пре неколико дана изиђох у шетњу на бициклу с једним својим учеником.

— Одакле сте? упитах га.

— Из Нове Земље.¹⁾

— Је ли вас отац довео?

— Не, господине. *Ја сам се сам уписао у колеџ.*

Овај шврља од 12 година сâм је био дошао у Ливерпул. Прешао је сâм Енглеску, па дошао до Лондона, прошао га у накрет, дошао у Харо, састао се с директором и изабрао кућу, у којој ће бити на стану и храни, пошто је прво положио пријемни испит. Није имао другог путног трошка до отворена кредита у банци и једно писмо од оца за директора.

Бернард Менсен,

ДОЦЕНАТ УНИВЕРЗИТЕТСКИ, ПРОФЕСОР У ХАРОСКОЈ ШКОЛИ,
(ЕНГЛЕСКА).*

Кад је клуб добио ово саопштење, упутио је његову писцу извесни број питања и опазака, на која је овај одмах овако одговорио:

„Харо па Хилу, 28. ДЕЦЕМБРА 1898.

Драги мој председниче,

Одговарам вам врло кратко на ваша питања, јер имам пуне руке посла око поправљања задатака, даваних за класификацију и сваки ми је минут скуп.

¹⁾ Острво *Нју Фуудленд* у Сев. Америци.

1. *Једна од великих незгода овога васпитања у пољу јесте скупоћа.* Разуме се да тај недостатак иде уз ту систему. Све што треба, ваља колеж да плати, јер се држава ни мало не стара о васпитању неплемићске деце. Кад би ученици мање плаћали, они не би имали онако скупоцену инсталацију. Ваљало би мање поља за игру имати; а не би стајало боље ни са учионицама, ни са библиотеком, гимнастичком салом и т. д.

2. *Може се то све удесити и са мање трошка.* Али би то било све друкчије. То би били екстернати, где би се давала само наука, а не би се васпитавало. У Француској је наука ванредна, али васпитавање је никакво, или без мало не тако.

Сем тога то би све морало бити у граду; а баш се хоће да избегне градска морална атмосфера. Васпитање на селу даје прилике да се може дати извесна слобода деци, а без те слободе васпитање је тешко, или се своди на учење.

3. *Вама изгледа да одвојена соба није неопходна.* И није. Али кад се има заједничка спаваћа соба, велика трпезарија, двориште за забаву и т. д. онда ваља надзорника, па приправника, ма се они како називали. Онда је то сасвим други систем.

4. *Да ли нема завода, који су истог правца, а само под скромнијим условима.* Сви заводи за науку у Енглеској стају врло скупо, али ни један као овај у Хароу. У осталом, у колико се више плаћа, васпитање се у толико брижљивије врши, а што пансион мање кошта, већа се пажња обраћа само поучавању. То је нужна последица, јер не узмогне ли ученик да се баци на тај луксуз, да плаћа за скупо васпитање, то је он од сиромашнијих родитеља, и он онда мора да тражи да себи *ухвати* места у колежу својим радом. Ученик тежи да има испит, који ће му створити каријеру, а за тај му се испит ваља спремати. Његов рад има непосредан и позитиван циљ. Он не тражи васпитања. Он се пашти да набуба све по програму, и учење потиекнује све. То је као и у наших лицеја. Такав је систем и неких енглеских колежа, као Св. Павла, у Лондону (у граду), школе краља Едуарда, у Бирмингему (у граду) и т. д. Тамо се много мање плаћа за пансион. Ученици су екстерни или у пола пансионатски, циљ им је да положи испит. Умни ниво је у овим заводима веома висок. Ученици су понајвише из породица лекарских, адвокатских, професорских, књижевничких и то не богатијих.

5. *Да ли нема државних установа те врсте?* Не. У осталом ту би држава само бацила свој новац, или би била принуђена до им промени правац. Ако би држава имала своје заводе за средњошколко образовање, то би било за фабриковање чиновника. А у Енглеској је баш уочљиво, да има мало чиновника; колежи као овај у Хароу не дају чиновнике. На против, лицеји су тамо врло чести, а нарочито после реформе На-

полеонове војнички лицеји. Држава у Енглеској не управља ни универзитетима ни колежима; она их и не надзирава. Нема никакве инспекције. Држава може интервенисати само у име закона ради нездравих станова или рада децјега. Више и средње школовање сасвим се истргло испод државнога надзора. И у самој основној настави држава се плете у зидање школа или плаћање наставника, само ако је учење слободно, верско, или друго које недовољно, и ако издржаваоци тих школа скупе довољан број потписа. Основна настава је обавезна, али је бесплатна само за сиротињу.

6. *Да ли се покушавало да се тај режим демократизује?* Не. На против. Колико се год више може, одвраћају се неимућна деца од „слободних професија“. У осталом, истински „слободну“ професију треба да врши одиста слободан човек, који неће бити роб финансијској невољи. Лекар, који јури за пацијентима, професор, који проводи све своје време дајући лекције, не врши „слободну“ професију, колико ни какав занатлија. Они живе од својега рада и управо животаре. Вршиоци слободних професија нису у Енглеској тако многобројни, као у Француској. У осталом држави, или боље рећи народу, нису ни потребни толики учени људи, чиновници, адвокати, професори; њој су потребнији индустријалци, трговци, морнари, књиговође, земљоделци, одгајивачи стоке, а то се не учи у колежима. То се изучава у школама индустријским, практично-трговачким, које се остављају у 15. или 16. години и улази у живот не губећи времена. Колико лицеиста изгуби само по шест до седам година својега живота? Најбоље држава узима за своју разнолику администрацију. Остали улазе у грађанске службе. А још већи их број улази у трговачке куће, у којима им је оно што су учили некорисно или шта више од штете. Философ је лош трговац. Није потребно ни говорити, да то одвраћа у опште од занимања корисних и лукративних. Трговање је недостојно гимназисте!

Заводи, као ови у Хароу, Етону, Клифтону, Чартелтаузу, Ругбију и т. д. и т. д. не припремају за испите, тамо се виђа мало младића, који ће живети од испита. Ту се образују карактери, ту се оштри здрав разум, ту се утврђује здравље. Али то су раскошни заводи. Разуме се, да има и благодјејанаца, а благодјејања су тамо замална. 1000, 2000 или 3000 динара, али се тако подстичу синови сиромашних породица на конкурс. Шта више, њима се чине и сметње, сем кад су изузетних способности; у ствари се боје да их одврате од корисних занимања, у којима би они могли показати своју интелигенцију и вољу. Благодјејање се даје чисто и просто конкурсом. Не тражи се благодјејанцима уверење о сиромаштини. За багодјејање се јављају највећи богаташи као и сиромаси, ако су само доста даровити и вредни, да се могу поуздати да ће имати успеха. Онај који добије благодјејање не мора бити сиромашан, већ уман и способан. Та су благодјејања награде, подстицања на рад или награде за

већ учињен рад. Могу се упоредити с наградама које, одређују Академије. Може неко бити богат и добити благодетељање у Хароу, као што може бити богат и бити награђен од Академије.

7. *Је ли овај систем од скоро?* Врло је давнашњи. Колеж у Хароу постоји од 1571. Остали су и старији. Њих је обично заснивао по какав приватан човек, који им је завештао своје имање. Овим су се завештањима придружила и друга. У погледу управе њима ови колежи могу се упоредити са верским конгрегацијама или још и са Академијом. И сами се управници завода конкурсом набављају. Чим се упразни место, смрћу или оставком, расписује се избор. Ваља се добро чувати, да се не упоређују ови заводи са француским лицејима, којима држава управља, и које држава потпомаже и снабдева, с тим махинама за стварање чиновника. Ваља их пре упоредити с нашим старинским колежима, пре него што им се умешала држава под републиком и царством: колежем у Харкуру, у Харповру, у Клермону и т. д. Лицеји Сен Луј и Луј-ле-Гран једва издалека личе на ове установе.

Б. Менсен“.

(СВРШЕНЕ СЕ)

ЕНГЛЕСКИ И АМЕРИЧКИ КОЛЕЖИ

(СВРШЕТАК)

(2)

Обучавање у слободи, у друштвеном и грађанском животу

За време живота у колежу ученик се у једно исто време учи познати и слободу и дисциплину. Он осећа да је сам свој господар, слободан у своме кретању и раду, у употреби свога времена, у избору својих познанстава. На овај се начин код њега развије осећање своје личне одговорности. Слобода је пак само тада достојна свога имена, кад је то слобода уређена, организована. Идеја слободе не искључује идеју правила и реда; шта више, она у њој налази своју потребну допуну. Так станује у колежу, где је дужан у одређено време бити на обеду, а у вече сваки мора бити у своме стану у девет часова. У варош може изићи само у прописној униформи. Колеж, који још ужива средњевековне повластице, има и свој суд, који изриче казне, новчане глобе, привремено удаљавање и истеривање на свагда из колежа. Он има своју полицију са својим комесарима и својим агентима, које ђаци називају bull-dogs. Колеж не трпи у месту установу каквог завода за картање нити крчме за продају јаких алкохолних пића.

Као примерни и свесни грађани ђаци се подвргавају драге воље свима правилима ове школске републике. Овај живот за њих је чисти-лиште, у коме очвршћава њихов карактер и где се они навикавају да доцније врше паметну употребу слободе.

Живот у колежу је у исто време и спрема за друштвени живот. Баџи овде не проводе повучен живот, у коме женскиње нема никаква приступа; напротив, они се навикавају на често опхођење са женама и девојкама, на развијање осећање поште и уважања према њима. Француски ђаци, не долазећи у чешћи додир са женскињем, увек су збуњени и неспретни, кад се пађу у друштву какве младе девојке. Они тада не знају ни шта раде ни како говоре. Обично у таком случају избегавају друштво, плашљиви су и дивљи.

Баџи пак из колежа окефордеког често примају у својим становима походе својих родитеља, сестара, сродница и њихових другарица. Млада девојка, улазећи под старинске сводове колениких сала, уноси у њих цвет појезвије и мирис нежности. Ради ње ђачке се собе украшавају, уређују, чине примамљивима. На прозорима се виде лонци са цвећем и биљкама, а у соби на столу је самовар за чај с прибором. Женскиње, које је у посети, не сненива се, да и само помогне у спремању својим саветом, да својим деликатним ручицама исправи какав јастук или поправи завесу на прозору. Захваљујући женском утицају отклања се суровост, која обично избија у искључиво мушком друштву. Односи и познанства, која се на тај начин заснивају међу младим људима и девојкама за време фе-рија, негују се и даље у току године; излети и преходње на колима или чамцима приређују се често. Често се дешава, да се из овог дружења, које је зачето у колежу, породи осећање симпатије и међусобне наклоности, да се закључују веридбе на дуже рокове, и да задата реч, која се часно и скрупулозно одржава, одврати ђака од многих рђавих навика.

Напослетку, живот коленики је и школа за друштвени живот. У колежу се ђак учи својим грађанским дужностима. Ту он сазнаје, да је сваки народ у току свога лаганог развијања кроз векове, самим утицајем времена, створио себи извесне везе с прошлошћу и да треба да води рачуна о тој прошлости. Ова солидарност — веза — садашњих нараштаја с прошлим покољењима — нигде се боље не схвата и не поштује него у англосаксонским земљама. Само тако су народи ових земаља, који су чувени са својега духа и иницијативе, у исто време и изредни чувари традиције.

Нема подеснијег места од енглеских колежа за изазивање и истицање моћи традиција. У њима све, почев од старих готских кула, од статута на латинском, од обреда свечаности, па до одела, говори о давнашњој старини. Баџи изучавају енглеску конституцију и овековечена правила политике, упознавајући се са историјом, с биографијама знаменитих људи и с чувеним делима о политици и политичкој економији. Ту они уче, да су голе теорије опасна ствар, да је политика искључиво земљиште практике, да се промене морају вршити поступно и обазриво; овде им се даје могућност, да упознаду принципе, на којима се заснива стабилност енглеске владе и државе.

Они се не задовољавају само тиме, да се упознаду с доктринама; они их приводе и у праксу у својим удружењима — Unions. Ова удружења су као неки мали парламенат. У њему се држе говори, припремани у напред, и води дискусија поводом истакнутог питања. Ту се они уче да изричу свој суд о текућим пословима и догађајима, ту се износи маса историјских факата, економских и статистичких података у одбрану својих навода. По свршеној дебати доноси се одлуке с највећом озбиљношћу. Знаменити људи из парламента енглеског имали су често пута да захвале за своје прве изборне успехе само имену, које су себи већ створили у средини ових удружења, у колежу.

Ако свршени ученик колежа не ступи по свршетку школе на поље активног политичког рада, он се обично настањује у селу, па имању, а живот у колежу оксфордском већ га је спремио да ужива у лепотама природе и налази забаве у пољу. Он тамо врши тако исто користан посао као и посланик парламента, јер шири свој морални утицај над земљорадничким и радничким светом, који га окружује.

Колежи у Америци

Амерички су колежи поникли и развили се по примеру енглеских колежа. У оној малој колонији пуританаца, која се у 1636. години иселила и основала Нову Енглеску, било је и људи, који су учили у енглеским колежима, а међу овима беше и Џон Харвард, из Кембриџа. Овај последњи на две године по оснивању колоније засновао је колеж, који је доцније постао универзитет под његовим именом.

Основан у малој вароши Кембриџу, која је тако названа по имену енглеског Кембриџа, Харвард има изглед мирне и усамљене оазе, пунзеленила и свежине у средини вреве живота америчког. Узалуд ће се тамо тражити лепота архитектуре и примамљива старина Оксфорда. Све зграде подигнуте су на брзу руку, а једино ради корисне употребе. Но и овде природа обилује красотата.

Разне зграде растурене су у једном огромном парку, где се чисто губе у мору од зеленила. Ту су вам учioniце, лабораторије, библиотеке, научни музеји, музеји лепих вештина, и на послетку станови ђачки. Баџи живе или сваки за се, или по двојица заједно, у становима, које намештају и уређују по својој вољи и укусу. Свако одељење има по шест оваквих станова. Има их који су више мање раскошно намештени, али су сви врло удобни и примамљиви. Амерички ђак, па био он и сиромашан, не задовољава се кратким логорским становањем, као француски ђак. Он воли своје огњиште. Збирка озбиљних књига смештена у библиотеци, неколико фотографија, неколико живописних слика, стакларија талијанска и енглески порцелан, показују старање и бригу домаћиницу, да у своме стану има све што му је потребно, да се окружи и успоменама, а и да се сачува од излишних трошкова.

У Харварду су заступљене све друштвене класе. То је велика школа, у коју је приступ слободан и отворен свима сталезима. Сии милијунарев улази у ову школу ради учења, јер зна, да ово неће наћи на другом ком месту. Сиромашан ђак добива благодејање, које га ослобађа плаћања школских такса, које су овде доста велике, на 750 динара годишње. Остају дакле само трошкови око издржавања. Да би могли подмирити ове трошкове, често пута ђаци уче по какав занат слушајући уједно и предавања у колежу. Они оправљају сатове својим друговима, служе по рестаурацијама, раде на машинама за копирање, погоде се за заступнике кондуктера на трамвајима, уверени, да их овај и овакав рад неће унизити у земљи, где се свакој вољи и усталаштву даје пошта и уважање.

Харвардеком ђаку потребно је, да га његове студије у колежу припреме за какву професију. Према овим потребама и колеж напореде с давањем општег образовања својим посетиоцима припрема их и за какву специјалну грану и рад према њихову избору. У универзитету постоји факултет за књижевност и науке, школа права, медицинска школа, факултет теолошки, институт агрономски и научне школе за грађевинарство, за индустријску механику и т. п. Свака од ових школа даје специјалне дипломе које су врло цењене свуда и које лако отварају корисну каријеру у животу.

Пре него што ће отпочети специјално изучавање у каквој од ових припремних школа за професију, коју ученик избира, он је дужан да за време од четири године слуша предавања, у тако званом колежу. У њему он учи опште предмете, који не морају имати везе с његовом доцнијом професијом.

Уређење колежа не личи ни мало на оно „вредно беспосличење“ оксфордско. Напротив, овде се ради врло много. Овде се полажу тешки испити. По истеку четири године добије се диплома, која је скоро оно исто што и диплома лисанса у Француској. После овога испита једни остављају колеж, други међутим отпочињу своје специјалне студије на факултетима. По свршеним овим студијама они излазе као учитељи лених вештина, доктори филозофије, доктори медицине, доктори права и т. д.

Предавања су чисто научна. У харвардеком се колежу поклања особита пажња још и дисциплини морала. У овом погледу управа колежа делује споразумно са самим ђацима, који с потпуним схватањем свога достојанства, одржавају сами ред и врше унутарњу полицијску службу.

Велику моралну моћ Харварду чини пажња и старање професора о својим ђацима. У свако време, у свима приликама, професор је на расположењу својих ученика и увек готов да им послужи не само својим стручним поучавањем, већ и саветима чисто личне и интимне природе. Он се стара да његов, односно школски дом и огњиште, ученицима у свему замени њихов домаћи живот, и с тога им он радо отвара приступ у своју породицу.

У овим односима искрености жена професорева има значајног удела. Женски девојка заузимају још видније место у животу колежа америчких него и у самом Оксфорду. Посете, излети у поље, ћеретања, читање у друштву, све то доприноси јако развијању оних нежних и пуних узајамног поштовања односа између ђака и женскиња, и ови односи гаје се и одржавају и доцније у породици и у друштву. У оваквим приликама млада девојка задобива већу одлучност духа, а у младих се људи развијају осећаји искрености и деликатности. И једни и други дакле овим само знатно добивају.

Дух удружљивости. — Клубови. — Оно што поред осталог јако пада у очи у Харварду, то је развијање осећања дружљивости. Да изнесемо један пример, који ово лено илуструје. Рестараном или општом трпезом, у којој се ђаци хране, они сами и управљају. То је једна огромна дворана, која личи на унутрашњост какве цркве. Захваљујући моћи удружења, они овде плаћају за своје оброке много мање, два или три пута мање но што би то на ма ком другом месту могли добити.

Ово осећање удружљивости огледа се и у постојању многих клубова, из којих сваки има свој особити карактер, а основан је ради какве одређене цели. У првом реду постоји више друштава за спорт — вежбања. Ова друштва налазе одзива и потпоре у целој земљи. Велика годишња утакмица *игре с лоптама* — *foot-ball* између Харварда и Вала, два супарника, привлаче у Кембриџ на 25.000 гледалаца.

Затим долазе разне дружине за дискусију, клубови отмена света, клубови књижевни и лених вештина. Од ових клубова најзанимљивији су позоришни клубови, који су засновани у цели давања годишњих представа, на којима су и речи и музика дело самих ђака.

Цене места на овим представама су доста велике, тако да приређивачи могу успети да накнаде све учињене издатке. Свако предузеће, па и ђачко, не би било америчко, ако не би покрило бар своје трошкове. На овим се представама обично износе поједини оригинални догађаји из живота ђачког или се у истима износи невини сатира на поједине професоре. Тако се на пример представља, како у каквој замишљеној борби с биковима борац јурне на раздражену животињу и пробије је, држећи у руци реторнику професора X. — Или се у другој каквој слици износи, како је чета разбојника насела код Кембриџа и како јој за спас остаје избор између блиске смрти и предавања професора Z., — и она без дугог размисљања решава се за смрт.

На тај се начин ствара извештај низ осећања идеја и мишљења, што све скупа ствара дух *колежког човека*. Дух овај — правац — нема ту ману да изолује ђака, стварајући у њему високо мишљење о својој уображеној надмоћности, и да га на овај начин одстрани од нерада. На против енглески и амерички колежи у непрекидном су додиру с народом. Не зависећи од државе, слободни у своме унутрашњем животу, они по-

стају и издржавају се добротворним прилозима, који су често пута врло замашни. Тако, на пример, у Чикагу Рокфегер је поклонио колежу 33 милиона. Харвард прима сваке године у поклонима и легатима у средњу руку милион и по, а суме добивене од појединих добротвора повисиле су његов годишњи приход на 5 милиона. Универзитети француски или немачки бедни су, кад се упореде са овим колежима, овим величанственим творевинама приватне иницијативе.

Везе, које колежи одржавају са својим бившим ученицима, а преко њих и са целом нацијом, у Енглеској и у Америци огледају се у свечаностима, које се приређују свршетком сваке школске године.

Последњега дана школске године дворишта и паркови колежа отварају се, да у себе приме велики број одабраног и веселог света обојега пола. Дрва су украшена венцима и шареним тракама, у жбуновима одјекују звуци музике, заставе се лепршају под дахом ветра, светле јасне боје хаљина од мусулина мешају се са тавним мрким костимима ђачким; весео смех и жагор разлеже се свуда по становима ђачким, где су приређене сјајне гозбе.

На дати знак весеље престаје. Дневна представа отпочиње. Часници колежа са ученицима образују спровод и крећу се великом амфитеатру. Многобројни позвани гости, који су дотле били раштркани по банштама, већ сакупљени чекају на спровод. Затим професори и ученици држе беседе. Ово је значајан тренутак, у коме љубав према колежу, спојена са љубављу према отаџбини, јасно износи тесну везу, која постоји између колежа и народа.

Изложили смо у кратким потезима, у чему се састоји улога колежа у Енглеској и Америци; видели смо такође, какве услуге они чине личности, друштву, земљи. Они се старају: да створе правог човека, да развију његове мишиће и ум, његов карактер, дух, вољу и интелигенцију, да га припреме како за практичан рад у животу, тако и за рад на науци и научним истраживањима. Они му помажу да се слободно развија у средини својој, која већ у неколико представља организовано друштво по примеру реалног друштва, дајући му могућности, да у овој минијатурној средини упозна све тешкоће и тежину личне одговорности стварнога живота. Излазећи из колежа, млади људи улазе у живот без страха и бојазни, да ће се у њему осећати странци, да ће им бити тешко и необично. Они већ знају цену слободе и познају вредност дисциплине; њима је потпуно јасно, од коликог је значаја традиција и какве су погодбе напретка. Они су у потпуном смислу речи постали зрели људи. Њихово понашање у животу неће бити понашање оних ученика, који су с нестријењем очекивали, да се отресеу школског јарма и које одмах у почетку опија слобода и независност, којој се нису били привикли.

На овај су се дакле начин створиле оне особине код народа англосаксонских, којима се они с правом могу поносити. Развијање практичне

енергије и интелегентне иницијативе, корачаће напред без презирања прошлости, — то су особине ових народа, за које они у многоме имају да захвале правцу васпитања својих колежа. У овим се колежима стварају људи од рада, здравога суђења и јаке енергије, запојени народним духом, увек спремни да све своје силе уложе за напредак своје земље, код којих више свега избија јака жудња, да своју отаџбину виде снажну и силну, која свима улива и страх и поштовање.

ПРЕВ. Т. И.

БЕРЛИНСКЕ СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

(НАСТАВАК)

(3)

9. Настава

Настава из немачког (матерњег језика) подељена је, према разредима, овако :

1. *Sexta* 4 часа недељно. Из граматике главније делове говора и просте реченице; разликовање слабе и јаке промене; ортографија: правила за писање речи. То све према нарочитом уџбенику (читанци) за: *Sexta*. Највећи број гимназија служи се читанком: *Hopf und Paulsiek: Lesebuch für Sexta*). За штиво: песме, басне, приче и патриотски комади. Учење кратких песмица на памет. Уз немачки (наставни) језик иде уопредо и историја. Тој се историји посвећује 1 час недељно (од часова немачког језика), а предаје се у виду кратких и занимљивих слика из живота немачких владара, од цара Вилема I па све до Карла Великог.

2. *Quinta*. 3. часа недељно. Из граматике: проширена проста реченица; најбитније о сложеној реченици; ортографија: правила о писању речи и интерпункција. Штиво: песме и проза (приче, описи, патриотски комади). Учење на памет кратких песама. Из историје: митолошке приче из грчке и римске праисторије. Уџбеник истог аутора, само за: *quinta*.

3. *Quarta*. 3 часа недељно. Из граматике: сложена реченица и најглавније из науке о речима; ортографија (понављање). Читање с разумевањем, препричавање прочитаног штива, учење песама на памет и декламовање (нарочито се бирају патриотске песме). Овде престаје историја уз немачки језик, јер је у овом разреду посвећено њој већ нарочито место са 2 часа недељно. Читанка је *für Quarta*.

4. *Unter-tertia*. 3. часа недељно. Из граматике: преглед најважнијих граматичких правила (по Schwarz-овим Leitfaden). Читање и проучавање прозних и песничких комада, нарочито германске приче, историјске, природњачке и патриотске садржине, енске песме, баладе Uhland-а и Schiller-а. Најбитније о песничким облицима. Учење песама на памет и

декламовање истих. Читанка је скоро у свим заводима иста (Hopf und Paulsiek für Tertia).

5. *Ober-tertia*. 3 часа недељно. Наука о метрици и поетици (по Schiller-овим Leitfaden). Штиво: тежи прозни комади, лирска поезија, Одисеја или Илијада (у Voss-ову преводу) и Schiller-ова Lied von der Glocke. Учење песама на памет и држање предавања о прочитаним комадима.

6. *Unter-skunda*. 3 часа недељно. Практично упућивање у прављењу саставака, вежбање у тражењу материјала и распоређивања и разрађивања истога. Лектира: Schiller-ов: Wilhelm Tell; Geibel, Uhland, Hanff, Lessing-ова: Minna von Barnhelm; Goethe-ов „Herrmann und Dorothea“, Herder-ов „Cid“. Биографије најважнијих немачких песника, нарочито Шилера и Гетеа. Учење на памет одабранијих комада и партија. Вежбање у предавању сопствених саставака (о проученој лектури).

7.) *Ober-skunda*. 3 часа недељно. Стилистика и реторика. Објашњавање спева: das Nibelungenlied. Преглед средњовековних низова прича, дворске лирике и епике. Поуке из историје језика (Proben im Urtext nach Viehoff, Handbuch der deutschen Nationalliteratur). Вежбање у декламацијама драматских сцена. Предавања (ђачка) о приватној лектури. Школска лектира: Goethe-ов „Egmont“; Götz von Berlichingen, Schiller-ов „Wallenstein“; Maria Stuart; Geschichte des 30-jährigen Krieges; Geschichte des Abfalls der Niederlande.

8.) *Unter-prima*. Историја немачке литературе од Лутера до Лесинга (по Viehoff-ову споменуто делу). Лектира: Goethe „Iphigenie“; Lessing „Laokoon“, а приватна (кућевна) лектира: Antigone, Freitag's Romane. Декламовање и предавање о приватној лектури. — 3 часа недељно.

9.) *Ober-prima*. 3 часа недељно. Историја литературе: романтика и новије доба, с особитим обзиром на Goethe-a, Schiller-a и на немачку националну литературу. (Пробе из Viehoff-ова уџбеника). Држање предавања, декламације и представљање појединих сцена. Школска лектира: Kleist-ов: Prinz von Homburg; Lessing-ова Hamburgische Dramaturgie; Goethe — и Schiller-ова Gedankenlyrik. Приватна лектира: Гете-ов „Tasso“, Лесингов „Nathan der Weise“, за тим Грилпарцерова, Хебелова, Гуцковлева дела и дела других новијих драматичара.

Страни језици. Класични језици уче се само у гимназијама, а не у реалкама: у класичној гимназији и грчки и латински а у реалној гимназији само латински. Од броја часова, посвећених класичним језицима, зависи број часова за модерне стране језике. Према томе, у класичној гимназији уче само француски језик, и то тек од трећег разреда (Quarta) са 19 часова недељно свега (у свих седам разреда). У реалној се гимназији учи француски у свима разредима са 31 часом недељно, а енглески тек од четвртог разреда (Unter-tertia) свега са 18 часова не-

дељно (у свима разредима). У реалци се француски учи већ од првог разреда са 47 часова недељно, а енглески од четвртог разреда на више са 25 часова недељно.

а.) *Латински језик*. Како у класичној тако и у реалној гимназији циљ изучавања овога језика јесте : да се ученици потпуно упознају са умотворинама, назорима, начелима, обичајима, начином живљења, државним установама и вештинама римскога народа. За то, дакле, не ограничавају се на самом познавању граматике и превођењу, него нарочито полажу на тачно интерпретисање и разумевање духа оних времена и оних писаца. Изучавању латинског (а и грчког) језика приписују велику моћ утицаја на интелектуално развиће омладине. Поред тога што им познавање класика пружа шире знање, даје им гибак и вештачки стил, омогућава у већој мери разумевање философије, археологије, историје и т. д.

Ја ћу овде навести начин, како је градиво из латинског језика расподељено у реалним гимназијама (а не у класичним), пошто су те најсродније нашим гимназијама.

1. *Sexta*. 8 часова недељно. Из граматике: све правилне деклинације, мењање глагола *esse* (с његовим сложеним облицима, па и *posse*); све правилне коњугације; правилно упоређење придева и прилога; личне, присвојне, показне, односне и упитне заменице; прости и редни бројеви; најважнији предлози. Индуктивним путем изводе из штива и најелементарнија синтактичка правила т. ј. о реду речи, о временима и аблатив апсолутни. Сваке недеље држе по један школски писмени рад, који после у школи поправе, а код куће препишу на чисто. Сваког дана се вежбају у читању, превођењу и анализању. Кућевни задаци (т. ј. припрема за идући час) дају се изменично с немачког на латински и обратно. Ни у ком случају не задају више од 4 реченице, све и да има размак од 10 дана распуста. У свима реалним гимназијама употребљавају уџбеник: Geyer und Mewes: Lateinisches Uebungsbuch für Sexta.

2. *Quinta*. 8 часова недељно. Понављање правилних облика (деклинација и коњугација); описне (перифрастичне) коњугације. Индуктивним путем изводе из штива синтактична правила о акузативу с инфинитивом, о паратипич. којункт., о аблат. апсол., одређивање места и реда речи и најпотребнија стилистичка упутства. Сваке недеље по један школски рад онако као и у пређашњем разреду. Уџбеник је истих аутора (Geyer und Mewes U. für Quinta) само виши ступањ.

3. *Quarta*. 7 часова недељно. Лектира почиње у овоме разреду. Њој је посвећено зимског семестра 3 часа недељно а летњег 4 часа; остали су часови за граматичка и стилистичка вежбања. Лектира се састоји из Корнелија Непоса (Милцијадес, Аристид, Темистокле, Цимон, Алцибијад, Епаминонда, Хамилкар и Ханибал). При читању вежбају се не само у превођењу задатог комада, него преводе често и застареле комаде а и нове (који нису још били задани за лекцију); у исто доба вежбају се

у конструисању реченица и периода. Индуктивним путем пак држе стилистична вежбања и разликовање синонима. Из граматике: понављање науке о облицима, најважнија правила из науке о падежима и о начинима (из ове последње: реченице условне, осим оних са quod), партиципна конструкција и наука о индиректним питањима. Сваке недеље по један школски задатак с немачког на латински и три пута у семестру с латинског на немачки. Као кућевни задаци: припрема за лектуру (превод) и стилистична вежбања. Уџбеник (пored Корнелија): Beck „Lateinisches Uebungsbuch für Quarta.

4. *Unter-tertia*. 4 часа недељно. Лектира (2 часа недељно) Цезар: *De bello gallico* (целе недеље). Из граматике понављање падежне и начинске науке и проширење и допуњавање онога, што је о томе у quarta пређено. Стилистична вежбања (школска) сваких 14 дана; превођење са латинског на немачки а и обратно. Уџбеник: Beck „Lateinisches Uebungsbuch für Tertia und Sekunda.

5. *Ober-tertia*. 4. часа недељно. Лектира: Цезар „*De bello gallico*“ целе године. Обично у *Untertertia* пређу ове главе: I, II и III, а у *Obertertia* пређу III (од 7—19) IV (од 1—3) V (1—3) и из VII (по избору). Летњег семестра читају и Овида (Метаморфозе) II од 1—256; III од 1—137 тачке. Из граматике понављање науке о падежима, временима и начинима. Сваких 14 дана по један школски задатак (обично с немачког на латински, ређе обратно). Уџбеник је исти као и у пређашњем разреду.

6. *Unter-sekunda*. 3 часа недељно. Целе године. Овид (Метаморфозе I, 1—4, 89—112, златно доба; I 253—312 потоп (по Курцијусу). Метрика: објашњење хексаметра. Из граматике: понављање из науке о облицима и синтаксе у вези са писменим стилистичним задацима (сваких 14 дана по један). Уџбеник као и у O. III.

7. *Ober-sekunda*. 3 часа недељно. Понављање граматике и метрике. Лектира: Овид (Метаморфозе: стварање света, Нноба). Салустије: Катилина. Сваких 14 дана по један школски задатак (с немачког на латински а ређе обратно), Уџбеник: Beck „Lateinische Formenlehre“.

8. *Unter-prima*, 3 часа недељно. Лектира: Ливије и Виргилије (Енеида) измењично. Летњег семестра: Цицерон и Виргилије. Као школски писмени радови: превођење новијих партија из Виргилија или Цицерона. (1 час сваких 14 дана). За граматичка понављања 1 час недељно. Уџбеник исти као и у пређашњем разреду.

9. *Ober-prima*. 3 часа недељно. Лектира: Виргилије и Хорације (Оде). Ређе Ливије или Тацит. Поред тога читање одабранијих комада из: Mann: „*Anthologie römischer Dichter*“. Учење Хорацијевих ода на памет. Сваких 14 дана по један школски задатак. Тацита врло ретко употребљавају у реалним гимназијама. Он је, ради тешкоће стила, остављен искључиво вишим разредима класичних гимназија.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Д-р Лујо В. Адамовић

ПОДАЦИ ЗА ИСТОРИЈУ ПРИЗРЕНСКЕ БОГОСЛОВИЈЕ

од њена постанка 1871. па до 1897./8. школске године

(НАСТАВАК)

(3)

Не мање зло по напредак школе и народа беше и то, што сума на издржавање питомаца бејаше за дуго — у најгорем времену — ништавна, према задацима, које је Богословија, као једина наша средња школа у Турској, имала.

У таквим тешким приликама притицали су јој у помоћ имућнији Срби у Призрену као: Браћа Газикаловићи, Сима Захаријевић, бивши апотекар, пок. Зака Х. Јакић и т. д. и руски консули: Лисевић и особито, Јастребов.

Овим је сметњама школи помагао и митрополит Мелентије. Противно своје обећању и својим ранијим наредбама свештенству да своје синове шаље у Богословију, стане он свештенике од тога одвраћати, претећи им, да ни једнога неће запознати, који се буде у Богословији учио.

Јавно нерасположење митрополита Мелентија према Богословији датирало је од 1875. године, када се бавио у Цариграду због парнице са Цинцарима цркве Св. Спаса у Призрену. До тада се он интересовао — искрено или притворно — о Богословији. Али, када се отуда вратио, а парница се свршила у корист Цинцара, и кад је сва епархија за то листом противу њега устала, онда је и он јавно почео говорити противу Богословије.

И ако су већином наставници Богословије и остали учитељи били вође народу у свему, што је код Мелентија било за осуду, ипак је он све то подносио и никаквога корака није предузимао, да којег наставника из Призрена уклони.

Кад би се све у кратко свело, што би се о Мелентију као о врховном старешини Богословије могло рећи, онда би изишло, да он никада није ишао у крајност према Богословији.

Користећи се поступцима појединих учитеља, који су на јавним местима мрсали, митрополит је пред народом ту грешку износио и доказивао како учитељи кваре веру и закон, а једном приликом то рече отворено и управитељу богословије, Костићу.

За читаво то време једва да се која књига могла набавити, јер се морало само из Београда набављати. Споменути пак Београд, то би онда у очима Турака, а особито у Призрену и околини, поред српске границе, где су Арнаути у већини, толико значило, колико и назвати се „комитом“ (револуционарем). А, на жалост, ни наш народ у Турској, ни његова срећнија браћа у Србији, никада нису били дошли да ту мисао, да једну штампарiju у Турској, бар у Цариграду, отворе.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Прошла су била времена, када се могло држати у школама књига колико се и каквих хтелo; сада се ни оне најевиније садржине нису смеле држати. Због тога је велика количина књига, како школских тако и нешколских, морала под земљом пропасти. Јер, ако би се десило, да се која кућа претресе, па се у њој нађе буди каква српска књига, то је сопственик морао одлежати у затвору, докле би се така књига у вилајет послала, тамо од корице до корице прочитала, па тек онда решење о њој издале и сопственик пустио. Дешавало се чак, да се смисао појединих реченица извртао и разумео наопачке. Све је то учинило, да се ретко у којој основној школи могла наћи ма каква српска књига.

Није остало ништа друго, него да се поради, те да се са знањем и одобрењем највише просветне власти у Цариграду почну књиге из Београда добављати, како не би нижи чиновници, скупо потплаћени од Бугара, какве сметње чинили.

У том циљу тадашњи управитељ Богословије, П. Костић, дође у Београд, тамо узме по један екземплар од свих потребних књига, како за Богословију тако и за основне школе и учитељски рад, свега 33 комада, па се одатле крене у Цариград. Дошавши тамо, он се по налогу татора Богословије и савету осталих пријатеља обрати с молбом највишој православној црквено-школској власти, патријарху Јоакиму II: да патријаршија изради одобрење тих књига код министарства просвете, како би се у будуће с одобреном садржином могле преко патријаршије потребне књиге за све наше школе набављати из Београда и др. места, где српске штампарије има. Молбу за то предаде самоме патријарху, који му рече, да ће је упутити Св. Синоду, на увиђај; али се изненади, када чу, да у Призрену постоји Богословија, а о њој митрополит Мелентије никада није ништа патријаршији написао.

После неколико дана логотет патријаршије, Аристархи беј, достави Костићу, да је Синод решио, да се упита рашко-призренски митрополит, Мелентије, у колико је Костићева молба оправдана, па да се према томе и поступи. Ко је пак знао одношај пок. Мелентија према Богословији, могао је унапред знати, да ће Мелентије неповољно одговорити. И заиста, он не само што није ту молбу потпомагао, него није поштедео ни пок. Игуманова, ни пок. Ставрића, бившег управитеља Богословије, а још мање Костића. И такав Мелентијев одговор морао се чекати читави три месеца! Можда је Мелентије и раније одговорио, али је патријаршија за све то време покушавала преко Аристархи-беја, да се дочена завештања пок Игуманова, те зато никако не одговараше повољно. Кад је Аристархи беј увидео био, да у својој намери не може успети, онда тек саопшти одговор митрополита Мелентија и ово решење Св. Синода:

„Патријаршија се не може одазвати молбицу из узрока, што би тиме (т. ј. подношењем књига на одобрење дотичној власти) у начелу признали право врховног њеног надзора над школама.“

То је пак био само изговор, јер није било ни једне школске књиге за грчке школе, а да није била одобрена дотичном турском влашћу.

Није друго остало, него да се за одобрење поради непосредно код самога министарства просвете, али тајно од патријаршије. За то Костић поднесе молбу и лично предаде самоме министру.

Прочитавши молбу министар је упути цензури.

Била су протекла читава четири месеца, док је турска цензура стигла прегледати књиге. Па ни тада не би с њима била готова, да се за то не заузео код председника просветног савета лични пријатељ Костићев, Ата-беј, онда секретар у канцеларији в. везира и члан редакционог одбора листа „Терџумани-хакикат.“

Цензури беше непојмљиво, како је могло стајати у земљопису покрајина Карића за Црну Гору да је „*ериска земља*,” и она одговори: „Црна Гора није ериска земља, него црногорска!“ Кад јој се пак доказивало, да је то погрешно, она би онда рекла: „Ако то допустимо, т. ј. да има Срба, онда ће за то уложити протест егзархија.“

На крају крајева књиге су биле прегледане и извесна садржина избачена, али је главно постигнуто: на свакој књизи за основне школе поред наслова, да се каже: „*за основне ериско-народне школе у отоманској царевини*,” и добивена 33 допуштења за штампање тих књига.

Све те књиге Костић је морао однети у Београд да се штампају. Али за све то требало је много времена, а особито повећих материјалних средстава. За то се спремило само оно што се и колико могло. За то су опет морали све те књиге (18 сандука) носити у Цариград, да се са одобреном садржином сравне, па тек онда коначна потврда да се добије.

Нису прошле ни пуне две године, како се званично признало, да у *Турској има Срба и њихових школа*, а наједанпут се то признање повлачи и то на овај начин:

Пошто беше понестало одобрених књига, то је требало набавити из Београда другу партију. Па, да ли зато, што та партија бејаше послана преко ерискога посланства у Цариграду, или што је нека бугарска рука то напишала, тек та партија књига би на ђумруку задржана читава три месеца, и тек када се ериски посланик Новаковић енергичније заузео, би пропуштена. Али она је сада таке и још горе судбине била у Скопљу.

Докле су надлежне власти задржавале те књиге најпре у Цариграду, а за тим и у Скопљу, у Призрен беше стигла наредба просветној комисији, да се позове Костић и да му се ма на који начин одузму сва допуштења о књигама и они егземплари књига, печатом цариградске цензуре потврђени. И комисија изврши своју дужност: позва Костића и нареди му, да јој сва допуштења за штампање књига донесе, а да ће му их она опет вратити, само док их прегледа. Тако Костић оста опет празних руку.

11. децембра, 1888. године Ђ. Поповић, консул у Скопљу, пише Костићу и тражи од њега допуштење, како би ту партију књига могао са станице дићи и у Призрен послати. Али су допуштења већ била у рукама просветне комисије. Невероватно, али је истина: турске власти у Скопљу јавно су спалиле 3000 комада српских књига!!

Почевши од 1885. године, после српско-бугарског рата, прилике се у неколико на боље окретоше, те и Богословија беше на миру. Њен напредак кочило је само то, што ни једног наставника немађаше са вишим образовањем, а и била су само четири наставника за 4 разреда.

Турски закон о школама и ако је наређивао, да у свима вилајетским столицама постоје главне просветне комисије, а у осталим варошима и варошицама пот-комисије, ипак је и он, као и многи други, остао био само на хартији, особито у косовском вилајету, све до 1886. год. У почетку беше задатак ових комисија, да испитају где и колико има школа; да ли по закону о школама имају допуштења („Русат-наме“) и да ли су учитељске сведоџбе и програми потврђени од стране надлежне власти.

Наше школе, које су већ постојале („кадемније“), а које су носиле само назив „хришћанске,“ па и „бугарске,“ добише допуштења, и ако у подужем размаку времена. У школе, које су већ постојале („кадемније“) спадала је и Богословија. И, као што се при писању молбе за основне школе огледало да се ставља назив „православна, српска школа,“ еда би и у „Русат-наме“ тај назив ушао, тако је поступљено и при тражењу „Русат-наме“ за Богословију. Тако је и Богословија добила назив *српска* у допуштењу, које је издано 11. јуна 1893. године.

Али, као да се беше надлежна власт покајала, што је, и ако тако доцкан, то допуштење издала, те га хођаше опозвати. Али у томе не успе. Тадашњи ректор Богословије, архимандрит Иларион Весић, преписа допуштење и захте, да се она копија потврди као верна оригиналу, па да онда допуштење даде. Власт у Призрену тако допусти и онда оригинал задржа.

Кад је допуштење добивено, Богословија беше на путу преустројства с новим наставним планом, те се и тај потврди.

Према задацима, које имађаху, па и сада имају, просветне комисије, као да дирнуше у делокруг и права васељенске патријаршије, те се ова томе одупре.

Патријаршија цариградека се и том приликом показа, да је само грчка, а не васељенска. Њени митрополити потврђиваху само сведоџбе грчких учитеља, а о српским не хтеше да знају, те их упућиваху турским властима, а ове опет митрополитима. То се чињаше нарочито у вилајетима солунском и битољском, у којима Грци имају својих претензија. Да би пак патријаршија тај споразум између просветних комисија и грчких митрополита маскирала, беше 1893. године у октобру наредила

и митрополиту рашко-призренске епархије, да у питању потврде учитељских сведоцаба буде „неутралан“, у местима у којима Грци немају својих претензија.

Такав поступак патријаршије врло је сметао и Богословији: с једне стране, што у њој свршени богослови, учитељски кандидати, не моглоше лако до службе доћи, а с друге што и сами наставници, који за Богословију долажаху, мораше дангубити и грдним се трошковима излагати, особито се одуговлачаше питање о потврди сведоцаба српских поданика.

Турске власти у Призрену често рефероваху валији у Скопљу, како „турско становништво не може трпети срп. поданике, јер их виђа како крокирају земљиште и поједина места фотографски снимају и како се може догодити, да који и погине и властима неприлике створи!“¹⁾ Отуда се у последње време и сама турска влада противљаше постављењу Живка Бранковића за ректора Богословије и још двојице кандидата за наставнике. У ствари пак турске су власти знале, да ми немамо довољан број спремних људи, турских поданика, па им је на тај начин најлакше било затворити Богословију.

Као што се одуговлачило с потврђењем наставничких сведоцаба, тако се исто отежавало, када је требало коју стару зграду до Богословије купити или изнова начинити.

Али у опште узевши, прилике су се за Богословију на боље окренуле. Основне школе су се почеле с дана на дан све више отварати и учитељи тражити, а њих највише Богословија даје.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

¹⁾ За бившег јеромонаха, наставника Богословије, Јанићија Васића јавно су тврдили да је фотограф, па се у калуђерско одео преобукао. Јанићије се за несрећу доцније „рашчињив“, и тиме њихово веровање готово потврди...

За Стевана Стевановића саме су власти у Скопљу тврдиле да је официр, за то што су дознале, да у Србији има неки официр истога имена и презимена, те су мислиле да је овај баш тај, па би хтео, под именом наставника, да врши у Призрену послове своје струке! За то га и не потврдише.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕЛЕШКЕ

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Србији

„Виша Женска Школа Краљице Драге“. — Указом Његовог Величанства Краља од 23. јула ове године, на предлог министра просвете и црквених послове, а у спомен венчања Његовог Величанства Краља Александра са Својом Светлом Вереницом Виша Женска Школа у Београду добила је име *„Виша Женска Школа Краљице Драге“*.

*

„Виша Женска Школа Кнегиње Љубице“. — Указом Његовог Величанства Краља од 23. јула ове године, на предлог министра просвете и црквених послова, наређено је, да се у будуће Виша Женска Школа у Крагујевцу зове, по првој кнегињи српској у обновљеној Србији *„Виша Женска Школа Кнегиње Љубице“*.

*

Број ученика у Учитељској Школи у Алексинцу. — У почетку минуле школске године одобрено је, да се у први разред ове школе прими 50 ученика. Но за упис јавило се само 37, од којих је примљено 36, и 1 је понављао. Тако је било на свршетку школске године:

у I разреду	37	ученика
„ II	35	„
„ III	47	„
„ IV	36	„
Свега	155	„

По оценама у годишњем резултату било их је:

	одличних	врло добрих	добрих
у IV разреду	5	24	8
„ III	—	18	6
„ II	—	19	16
„ I	—	11	7
Свега	5	72	37

J.

*

Учитељски испити у алексиначкој Учитељској Школи. — Од 38 уписаних дошло је на учитељски испит 36 ученика, од којих је положило: 4 с одличним, 9 с врло добрим и 12 с добрим успехом, а 11 је одбивено на три месеца.

J.

*

Најбољи учитељи пољопривредници. — Велики број учитеља народних школа у минулој школској години одликовао се и у пољопривреди. Према надзорничким извештајима предложени су министру нар. привреде за награду ови наставници наших народних школа:

I у београдском округу: *Чедомир Тодоровић*, учитељ у Сремцици, среза посавског, и *Васа Јовановић*, учитељ у Вишњици, среза врачарског. Оба два су уредили своје школске баште по плану министарства народне привреде. Поред овога, први је основао „Виноградарску Задругу“, чији рад утиче не само на мештане, већ и на оближња села, као и на путнике, који пролазе поред њенога лепо уређенога винограда, који је на самоме друму; а

други је с врло великим успехом предавао својим ученицима и плетарство.

II У ваљевском округу: *Ненад Стевановић*, учитељ у Вреду, среза тамнавског, и *Светозар Стојковић*, учитељ у Забрeжљу, среза посавског. Обојица имају угледне школске баште. Први је раније награђен „похвалницом“. Ове године је с успехом радио и у продужној школи, која је од великог утицаја на околину. Други има најлепшу угледну школску башту у целој области и преко ње је утицао и на околину у погледу ширења пољопривредних знања.

III У врањском округу: *Љубомир Вилотијевић*, учитељ у Печењевцу, среза лесковачког, и *Тома Соколовић*, учитељ у Врањској Бањи, среза пчињског. Поред угледне уређене школске баште, први је завео и живинарство, а с успехом радио у два разреда „Продужне недељно-празничне школе“, а други је предавао ливадарство и бавио се с ученицима рационалним пчеларством.

IV У крагујевачком округу: *Данило Борђевић*, учитељ у Забојници, и *Димитрије Тодоровић*, учитељ у Чукојевцу, обојица у срезу гужанског; *Јоксим Васовић*, учитељ у Клијеву, и *Новица Павловић*, учитељ у Лужницама, обојица у срезу крагујевачком и *Светислав Јовановић*, учитељ у Сепцима, среза лепеничког. Сви ови наставници имају лепо уређене школске баште по плану министарства народне привреде.

V У крајинском округу: *Мирко Поповић*, учитељ у Слатини, среза брзопаланачког, и *Милисав Бурић*, учитељ у Бољетинцу, среза поречког. Поред угледне школске баште, они су још: раздавали семе од разних воћака и усева, чистили с ученицима воћке од гусеница, раздавали калемове благородних воћака и калемили у селу и околини.

VI У крушевачком округу: *Антоније Обреновић* и *Борђе Илић*, учитељи у Ћићевцу, среза ражањског. Први је главни радник у школској

башти, за шта је прошле године добио и „похвалницу“, а други му помаже. Поред тога што је први задужан, што је ова школска башта једна од најбољих у целом округу, он је још раздао око 100 кутија семена од свилених буба.

VII У нишком округу: *Марко Марковић*, учитељ у Миљковцу, среза нишког, и *Светислав Богдановић*, учитељ у Делиграду, среза алексиначког. Обојица имају лепо уређене школске баште. Осем тога први је у велико радио на унапређењу пољопривреде у својој околини. Он је с ученицима продужне школе по оближњим селима окалемео преко 400 разних воћака; раздавао сељацима калеме благородних воћака као и семе од свилених буба; држао је у својој околини предавања из Пољске Привреде; држи благороднију пасмину свиња и позајмљивао је вепрове околини ради укрштања с нашом пасмином свиња; радио је врло много и на оснивању Земљорадничке Задруге у своме месту. За све ово одликован је 1898. „похвалницом“. — Други наставник највише се одликовао врло лепим цвећњаком, који је уједно и најлепши у округу.

VIII У пиротском округу: *Петар Стојановић*, учитељ у Сукову, и *Трајко Ристић*, учитељ у Јањи, у срезу нишавском. Обојица имају уређене школске баште по плану, обучавали су сељане у калемљењу и свима пословима пољопривредним. Први има још врло леп пчеланик са 10—15 кошница ђерзонака и вршкара. Берзонке сам израђује. У Краљевом Селу одликован је „Похвалницом“.

IX У подринском округу: *Урош Палеташивић*, учитељ у Крулама, среза посавотамнавског, и *Сава Јовановић*, учитељ у Штитару, среза маљванског. Обојица имају угледне школске баште.

X У пожаревачком округу: *Глигорије Петровић*, учитељ у Бабушници, среза пожаревачког, и *Михаило Огњановић*, учитељ у Црљенцу, среза млав-

слог. Обојица имају угледне школске баште. Први је прошле године одликован „похвалницом“. Још су ширили пољопривредна знања у својој околини. Други је нарочито утицао, те сада сељаци саде и калеме америчку лозу и воћке; раздао је сељацима преко 40 кутија семена од свилених буба, а и сâм је гајио с ученицима у школи; био је врло енергичан и при стварању Земљорадничке Задруге у Црленцу, чији је сад и члан управе.

XI У рудничком округу: *Андрија Дришковић*, учитељ у Мрчајевцима, среза љубишког, чија је школска башта потпуно по плану уређена и једна од најбољих у целом округу.

XII У смедеревском округу: *Софроније Радовановић*, учитељ у Врбовцу, среза подунавског. Овај наставник има потпуно угледину школску башту, за шта је прошле године награђен од окружног школског одбора. Поред овога наставник је радио и на ширењу корисних пољопривредних поука у околини. Тако: растурао је семе од свилених буба, шећерне репе и другог корисног биља, а и давао сељацима упуте и поуке, како се оно гаји и негује!

XIII У тимочком округу: *Цветко Цветановић*, учитељ у Жунама, и *Војислав Шумкарац*, учитељ у Рготини, оба у срезу заглавском. Од већег броја предложених учитеља пољопривредника у овоме округу, ова двојица истичу се као најбољи. Поред углединих школских башта, ширили су пољопривредна знања и у својој околини. Први је личним радом допринео, да се виноградарство и воћарство у његовој околини подигне; а други је то исто радио и ове године, држао у својој околини три практична курса за калемљење америчке лозе „на зелено“ и „на зелено“.

XIV У ужичком округу: у прошлој години биле су само две угледне школске баште и обе цаграђене. Ове године има 16, али како су радови у њима почели ове године, то се не могу предложити за награду. Њих ће

наградити ове године окружни школски одбор.

Ови предложени учитељи најбоље су уредили, по прописаном плану од министарства народне привреде, своје школске баште и у њима радили најмање две године. Поред тога, они су били од моћног утицаја и на своју околину у погледу ширења свих корисних пољопривредних поука.

А осем ових има још врло велики број учитеља, који су уредили своје школске баште; ну како не раде у њима више од године дана, то ове године нису ни предлагани за награду.

Школе у Српству

Српска Виша Девеојачка Школа у Новоме Саду. — 14. јула ове године завршена је 1899.—1900. школска година у Српској Вишој Девеојачкој Школи у Новоме Саду. У последњој школској години било је у овој школи: у почетку године 158, на крају године 147 ученица. Од ових је испитано 137 ученица, и по успеху их је било: 11 одличних, 49 врло добрих, 49 добрих, 15 с довољним успехом, 12 с недовољним успехом и 1 ученица је показала слаб успех. По месту рођења било је ученица: из Новог Сада 43 и ван овога места 115.

*

Српски Учитељски Конвикат у Новоме Саду. — 22. јуна ове године била је скупштина Српског Учитељског Конвикта у Новоме Саду. Том је приликом прочитан и примљен извештај о стању ове установе српских народних учитеља у Угарској; из тога извештаја бележимо ове податке: у минулој школској години Српски Учитељски Конвикат имао је 106 чланова оснивача и 212 потпомагача. Питомца је било до краја школске године 47, од којих је 46 учио у новосадској великој гимназији, а један у трговачкој школи. Успех и владање питомца било је у главном добро.

Изабрано је и ново часништво у управ-
 њу: за председника Аркадије Варађан-
 ин, за потпредседника Гавра Путник,
 за благајника Тока Милић и за церово-
 вођу Кузман Миловановић. За надзор-
 ника је изабран Мита Ђорђевић на
 место проф. Тихомила Остојића, до-
 јакошњег надзорника, који је дао
 оставку на ово звање.

Путовање српских учитеља по српским земљама у Угарској. —

За време овогодишњег великог школ-
 ског одмора тридесет српских учи-
 теља, који раде у српским школама
 у Угарској (народним основним, кому-
 налним и вишим девојачким школама
 српским) пропутовали су једни део
 српских земаља у Угарској, с лепом
 жељом: да што боље познаду крајеве
 и браћу своју, које походише; да утичу
 на зближење српских учитеља; да кроз
 српске земље (и ако су још под ту-
 ђином) пронесу лепу српску песму, и,
 на послетку, да добровољним прило-
 зима, које у своме путу, на концер-
 тима, прикупе, помогну Српски Учи-
 тељски Конвикат. Учитељи су походили
 ова српска места: Нови Сад, Стари
 Бечеј, Врањево, Велику Кикинду, Мо-
 крин и Меленце. У свима су местима
 приређивали концерте, на којима се
 разлагала дивна српска песма, уз ода-
 бране поздраве, којима су учитељи
 поздрављали сакупљене госте. Овим
 путовањем српских учитеља постигнут
 је велики успех. Њих су свуда пре-
 дусретљиво дочекивали, те је поред
 знатне материјалне користи, које ће
 од овога путовања имати Српски У-
 читељски Конвикат, било и велике мор-
 алне добити. Многи учитељи су се
 овом приликом међусобно зближили и
 збратили, а сâм народ у местима, кроз
 која су учитељи прошли, још је више
 заволео своју народну школу и своје
 учитеље, носиоце просвете и свеколике
 културе.

**Српски женски интернат у За-
 гребу. —** Почетком нове, 1900.-1901

школске године отвориће се у За-
 гребу интернат за српску женску децу,
 која уче у средњим и вишим школама
 у Загребу. Девојчице ће у интернату
 имати здрав стан, добру храну и по-
 требан надзор, а све за незнатну цену.
 Овај ће интернат отворити и одржа-
 вати Доброторна Задруга Српкиња у
 Загребу.

Школе у Бугарској

Дечја књижница у Софији. — У
 Софији је основана дечја књижница,
 намењена ученицима софијских основ-
 них школа. Књижница ће се одржа-
 вати и попуњавати поклонима и уло-
 зима ученика и учитеља: сваки уче-
 ник плаћа годишње за књижницу по
 10 а учитељ по 50 стотинака (пара).
 У први мах књиге се неће издавати
 ван књижнице, већ се могу читати у
 читаоници средом и суботом. Касније
 ће се давати књиге на позајмицу и
 ван читаонице. У управноме је одбору
 6 учитеља и 15 ученика; изабрана
 су четири књижничара, два благај-
 ника и један секретар.

Педагошко Друштво. — Недавно
 је у Софији основано Педагошко Дру-
 штво, с циљем: да помогне проуча-
 вању разних педагошких питања, а
 поглавито из области школске наставе
 у Бугарској. На оснивању овога дру-
 штва највише је радило неколико мла-
 ђих бугарских учитеља, који су учили
 на страни педагошке науке.

Школе у Аустро-Угарској

**Испит зрелости у женској гимна-
 зији у Будимпешти. —** У Будим-
 пешти постоји женска гимназија. Ове
 године било је и испита зрелости у
 овој школи. На испиту је било 24
 ученица. 22 су ученице положиле овај
 испит и призната им је зрелост; пет
 ученице је положило овај испит с врло
 добрим успехом, и међу њима је била
 и једна Српкиња (Аница Брашованова,

кћи Николе Брашована, српског учитеља из Вршца), и она је положила испит са одликом; 10 је ученица положило овај испит с добрим и седам с довољним успехом; једна има да поново полаже испит из једнога предмета, у коме је на испиту показала слаб успех, и једна ученица мора поновити цео испит.

На овоме испиту пало је у очи, да су ученице одлично знале латински језик, те су у овоме предмету показале бољи успех, но мушкарци њихових година и разреда. 8 је ученица учило и грчки језик. Од ученица, којима је призната зрелост, њих 13 спремиће се за професуру, осам ће учити медицину и једна ће се спремити за апотекарски позив.

*

Побољшање стања аустријских наставника народних школа.

— У Аустрији је, као и у многим другим великим и културним земљама јевропским, стање наставника народних школа, према стању наставника наших народних школа, просто очајно. Плате су им сразмерно врло мале, право на пензију не стиче се тако лако и после толикога броја година, као у нас, а уз то је там. учитељство изложено и многим другим негодама, којих су, срећом, наши учитељи поштеђени. Све ово дало је повода, те су недавно представници аустријских учитеља народних школа отишли корпоративно министру просвете и умолили га, да се побрине за побољшање учитељског стања. Министар је доста лепо примио представнике својих учитеља, са слушао је њихове жеље, које су у истини биле скромне, али им није могао обећати никакве помоћи. Учитељи отворено исповедају, да им је положај врло очајан и траже, да им се бар толико плата повиси, да се могу, према годинама службе, изједначити у плати с државним службеницима четири најниже чинов. класе. Министар им није могао то обећати, јер су аустријски учитељи данас тако мало награђени, да

би за ово повишење учитељских плата било потребно најмање 20,000.000 форината, те већ тога ради на то не би могао пристати ни један министар финансија. Овом приликом министар је пребацио учитељима за оштро писање неких учитељских листова, на што је председник учитељског савеза одговорио, да та жучност у понеким учитељским листовима долази само отуда, што је положај аустријских учитеља у опште врло тежак, а уз то је и аустријска штампа према учитељима рђаво расположена, те све то изазива овакво писање. Он, вели, служи као учитељ *четрдесет и осам година* (дакле, *тринаест* година више, што је у нас највећи рок учитељске службе, после кога се добива пуна пензија), али често осети, да га облије румен стида, кад ступи у школу пред децу, а сети се, да су та деца могла читати у новинама свакојаке грђе противу учитеља.

*

Ружни знаци. — Недавно је осуђено *осамнаест* ученика пештањскога универзитета, да изгубе неколико семестара, и да се за две идуће године не могу уписати на пештањски универзитет. Осуђени су због једне у истини тешке кривице, која даје врло ружну сведоџбу о моралу ових ученика: они су ухваћени, да су у својим индексима фалсфиковали потписе својих професора.

Школе у Русији

Пример за угледање. — Источно од Финске, а северно од Петрограда, око језера Онеге и Ладоге простире се олоњска губернија, која својим школама и љубављу и пањњом својих становника према школи и народној просвети може послужити за углед многим и многим крајевима. Ова је покрајина у климатском погледу врло неподесна за сваки културнији напредак, па и за народну просвету; тамо су зиме врло јаке, и хладноћа

достигне до 30° и више степена Целзијевих испод нуле. И омет, у тако незгодним приликама и за сâм живот, тамо се народне школе све више шире и деце је у школама све више. Недавно је губерватор ове покрајине, која захвата 148.764 кв. км. простора и има 370.000 становника, изјавио, како је у овој покрајини већ толико постигнуто, да основну школу сада походи 70% од деце, дорасле за школу. Захваљујући овоме мару према школи и писменост се у народу све више шири, те је сада већ 15% писмених. Он се вада, да ће после извеснога броја година у тој губернији бити ретко наћи неписмена човека, ако само не утрне у народу садашња љубав према школи. Ширењу писмености у народу ове губерније знатно ће помоћи и народне књижнице, којих је овде све више и сада их већ има сразмерно готово више него но у једној другој губернији у Русији.

*

Педагошки музеји. — Сад се у Русији ради на оснивању педагошких (школских) музеја. Тек пре три године, 1897., педагошки су музеји службено заведени у Русији. Прошле године руско министарство просвете издејствовало је у цара одлуку, којом се педагошки музеји препоручују, као одлично и врло моћно средство за ширење просвете; боље, дакле, него ли што су и добро уређене књижнице. Зато сада и раде на оснивању ових музеја, на што је одређена и знатна државна помоћ, ма да се и у овој прилици рачуна много на приватну помоћ.

*

Женско свеучилиште у Москви. — Сви су изгледи, да ће се у Москви у скоро основати женско свеучилиште. Већ се за то прикуљају и материјална средства. И за ово има се у првоме реду захваљујући приватној иницијативи и материјалној помоћи појединих родољуба, као и за многе друге просветне установе у Русији.

Недавно је В. Ј. Астраков из Москве приложио 100.000 рубаља као прилог за оснивање московског женског свеучилишта. Министарство просвете је са захвалношћу примило овај новац, пристајући на жељу дародавчеву, да овај новац употреби за основни капитал за оснивање женскога свеучилишта у Москви, дакле, у начелу пристаје на оснивање оваквога свеучилишта. Новац је одмах дат на припод, да се капиталише до времена, када ће бити потребан да се утроши на оно, чему је намењен.

Школе у Немачкој

Реалци и универзитет. — Недавно се, по наредби немачкога цара, састала комисија од недесеторице немачких научника, универзитетских професора и професора виших техничких школа, да већа о томе, може ли се ученицима, који су свршили реалку, допустити, да се упишу на универзитет, што им до сада у Немачкој није допуштано. Комисија је, у којој су били и историчар Момзен, богослов Харнак и филолог Вилановиц Мелендорф, донела одлуку у корист реалца: да, дакле, и свршеним реалцима треба оставити слободан упис у универзитет, као што је то до сада било свршеним гимназистима допуштено. До сада се у Немачкој сматрало, да реалци, због тога што нису учили старе класичне језике, не могу са успехом слушати универзитетска предавања, јер је хуманистички правац наставе непрестано у Немачкој био на првом месту. Али велики полет природних и техничких наука последњих година учини, те сада у Немачкој ни најодушевљеније присталице класичних гимназија не тврде више, да је класична гимназија једина школа над свима осталим средњим школама.

Карактеристичан је овај пример за познавање расположења у Немачкој према реалци и свршеним реалцима. Чувени немачки професор Ди Боа Рајмонд, као ректор берлинскога уни-

верзитета, 1869. године, био је одсудно противан томе, да се свршеним реалцима допусти уписивање на универзитет, а већ после осам година он је јавно изјављивао, да би свршеним реалцима на сваки начин ваљало допустити, да се могу уписати у медицински факултет. Још тада је он узвикнуо: „Не грчки, геометрију дајте!“

У Немачкој се сада, као пређе у Норвешкој, као сада у Шведској и још некојим јевропским земљама јавља читава, и то врло јака, струја противу класичних језика. Противни су престижу, који је до сада у средњим школама даван латинском и грчком језику над сваким другим предметом, па и матерњим језиком и народном историјом: неки већ захтевају, да се грчки језик сасвим избаци из средњих школа, док се други задовољавају и тим, да се оване предмету знатно смањи број часова у средњим школама. У самој комисији, која је имала одлучити о пуштању свршених реалаца на универзитет, Харнак и Мелендорф заступали су мишљење, да у гимназијама треба и даље задржати грчки језик, „али не само у интересу класицизма, већ ради живљег схватања и облагорођавања модерне културе“.

Одлучи комисијској о изједначавању гимназиста и реалаца у примању на универзитет придају у Немачкој велики значај. Том је одлуком, веле, решено и једно крупно питање, које има свој народно-економни значај. Непуштањем свршених реалаца на универзитет ученички родитељи били су принуђени, да још врло рано одлучују о будућем позиву својих синова, одмах чим им деца сврше основну школу, по навршетку десете године. Ако даду своје дете у реалку, већ самим тим одмах је одлучено и позиву детињу, јер свршивши реалку, знало се у напред, дете је могло бити у животу само техничар. А у тим годинама још је врло рано одлучивати о позиву, коме ће се дете одати у животу.

*

Родитељске жеље. — У граду Дрезди упутили су били свакоме ученичком родитељу питање: у које би доба више волео да јутром почиње школа, у 7 или 8 часова? Велика већина ученичких родитеља изјавила је, да рад у школи јутром почиње у седам часова; 19.143 родитеља је било за то, да школе почињу радити у 7 часова, а само их је 2263 изјавило жељу, да рад у школи почиње у 8 часова.

*

Ученици народних школа и алкохолна пића. — У Немачкој је, као и у многим другим баш и најкултурнијим земљама, врло велика употреба алкохолних пића. То се најбоље види из тога, што тамо и деца, па чак и у најнижим разредима основних школа, употребљавају пиво, вино па и ракију. У многим школама су прибирали податке о томе, да ли је и у којој мери раширена употреба алкохолних пића код школске деце, и дошли су до страшних резултата. У Бону од 247 ученика другога и трећег разреда основне школе било је једно једино дете, које није било употребљавало алкохолна пића; 110 их је пило свакога дана, више пута, вина или пива, а 20 их је добивало од родитеља свакога дана по мало коњака, укрепљења ради. И по другим местима добивени су приближно једнаки подаци.

И у нас је употреба алкохолних пића сразмерно доста раширена. Алкохолизам на сваки начин није поштедео ни многу децу, па ни школску. Али о томе немамо још података. Зар би тешко било, да наставници народних школа приберу ове податке, сваки за децу своје школе. Тек тада би се могло што и рећи о томе, шта би ваљало предузимати за сузбијање алкохолизма у нас, нарочито противу тровања деце алкохолном. Свако зло се може тек онда лечити, кад се позна.

Школе у Шведској

Учитељ народних школа почасни доктор философије.

— Недавно је упсалски универзитет прогласио за почаснога доктора философије Густава Флука, учитеља народних школа. Флук је ово ретко одликовање у пуној мери заслужио својим научним радовима; он је суделовао у гренландској експедицији и том је приликом прикупио богат материјал, који је после проучио и резултате својих проучавања објавио у својим расправама, које су стручњаци оценили и примили као праве научне радње, и ради којих је Флук и почаствован избором за почаснога доктора философије.

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Српска Краљевска Академија.

— У месецу јуну ове године било је у Српској Краљевској Академији осам скупова председништва, целокупне Академије или појединих одека Академијиних.

Председништво је имало три скупа: 5., 19. и 26. јуна. На скупу од 5. јуна уважена је оставка дојакошињег Академијина благајника, Милана Вељковића, и одлучено је, да благајничку дужност врши члан председништва, академик Љубомир Ковачевић, до остварења Академијине одлуке о распореду послова између првога и другога секретара Академијина; на овоме је скупу приказано и са захвалношћу примљено тридесет различитих списа и брошира, које је послао Академији на дар др. Марко Леко. На скупу од 19. јуна ово је урађено: прочитане су понуде за размену издава Српске Краљевске Академије са издањима Белгијског Малаколошког Друштва у Брислу и Руског Археолошког Института у Цариграду и одлучено је, да се одобри тражена размена; одлучено је, да на дан прославе педесетогодишњице уметничкога рада дописнога чла-

на Академијина Стевана Тодоровића сви чланови председништва заједнички честитају слављенику ово весеље у име Српске Краљевске Академије, и да се о томе известе сви чланови Академије; примљен је к знању извештај заменика благајничкова, академика Љубомира Ковачевића, о предаји и примању благајничке дужности и одлучено је, да се од Управе Фондова узму уложне књижице за капитал по обвезницама те управе о задужбинама пок. Катарине Ивановићеве и пок. Марка Добројевића; примљене су са захвалношћу књиге, послате на дар Академији. На скупу од 26. јуна урађени су ови послови: усвојене су одлуке стручних Академија и Етнографског Одбора и одлучено је да се штампају као засебна издања: Геологија Србије, II део, Каталог рукописа и старих српских штампаних дела и Етнографски Зборник, књ. III; према одлукама стручних Академија о количини градива учињен је распоред списа, примљених за Глас 59., 60. и 61. и Споменик 35. и 38.; Приказане су књиге, које су послали Академији на дар министарство народне привреде и проф. Симо Н. Томић.

Целокупна Академија имала је скуп 12. јуна и на томе скупу ово је урађено: прочитано је писмо старатељског судије за град Београд, у којем се Академија позива да регулише неке тачке завештања пок. Н. Дучића, и после краћег обавештења одлучено је: да се за подигнуће споменика на гробу пок. Дучића и за израду његове слике за добротворску галерију замоли академик Михајло Валтровић, те да то изврши у споразуму са извршиоцима завештања пок. Дучића; даље, да се не пристане на предлог извршилаца Дучићева тестаента, да се легати, означени у завештању, исплате из Академијина наслеђа, а Академија да прими све што се добије од стецинне масе Дучићева дужника пок. Гавре Дангубића, пре него што се сазна какво је стање те стецинне масе, и да се о овим одлу-

кама извести старатељски судија и извршиоци Дучићева тестаamenta.

Академија философских наука имала је скуп 19. јуна. На овоме скупу ови су послови урађени: прочитан је одговор министра просвете и црквених послова, којим јавља Академији, да министарство нема за сада могућности да помогне израду и издање „Српске библиографије“ и одлучено је, да се одгоди коначна одлука о понуди Продановића и Костића за израду „Српске библиографије“ до краја ове рачунске године, те при склапању Академијина буџета за 1901. да се има на уму и овај посао, и, ако буде могућно, увести га у ред осталих издавања за ту годину; одлучено је да се *Опис рукописа и старих штампаних књига српских*, који је израдио академик Љубомир Стојановић, штампа као засебно Академијино издање у пет стотина примерака.

Академија друштвених наука имала је скуп 12. јуна и на њему је по предлогу академика Љубомира Стојановића упућен одбору за Историјски Зборник рукопис *Сиомен св. Горе*; даље, на овоме је скупу академик Љубомир Јовановић приказао свој рад *Хронолошке исправке о животу Ст. Немање и св. Саве*, и одлучено је, да се овај рад штампа у Гласу другог разреда, који је на реду.

Академија природних наука имала је скуп 5. јуна. На овоме је скупу упућен академику Сими М. Лозанићу на оцену рад др-а Марка Лека *Хемијско испитивање минералних вода у Србији*, као и предлог др-а Марка Лека, да Српска Краљевска Академија предузме систематско испитивање и проучавање минералних вода у Србији.

Академија философских наука и *Академија друштвених наука* имале су *заједнички* скуп 5. јуна. На овоме је скупу одлучивано о *Зборнику за историју, језик и старију књижевност српског народа*; по прочитању извештаја изабраног одбора за израду нацрта о издавању овога зборника од-

лучено је: а) да се избере нарочити одбор од пет чланова Српске Краљевске Академије, међу којима двојица могу бити и изван Београда, и томе одбору да се повери даље старање о овоме зборнику; б) сем грађе за овај зборник, коју сам одбор буде спремао или од других лица добивао, њему ће се упућивати и сви они прилози те врсте, који би стручним академијима (философских и друштвених наука) објаве радо били поднесени, и о прилозима, које би одбор међу овима нашао да треба уврстити у зборник, он ће предложити стручним академијама, да се откупе и у своје време у Историјском Зборнику употребе; а за сву пак грађу, која би му на овај начин била предата, а заслужије, да се преко реда објави, одбор ће бити дужан стручним академијама чинити предлоге, да се наштампа у Споменнику другог разреда; в) истом одбору ставља се у дужност и то, да се, кад год пристуци сређивању које нове књиге овога новог зборника, обрати у име Српске Краљевске Академије свима оним академицима и другим стручњацима, за које мисли да имају своје грађе за ту књигу зборника, да их за те прилоге замоли и у случају повољнога одзива, да стручним академијама предложи погодбе и начин за откуп таквих прилога.

*

Змајево „Снохватице“. — Српски матуранти, који су овога школскога одмора пропутовали један део Србије, желећи своје путовање очувати у што трајнијој успомени, издали су овај проглас: „Када смо по красним крајевима миле Србије, загрњени са својом браћом из свију крајева српских, доживели најлепше часе братске слоге, видели најдивније призоре љубави међусобне, чули умилне гласе искреног поверења, кад нам надимаху младићске груди светим миљем братинства, кад нам срца куцаше успламтелом љубави према целој свету: хтедосмо подићи вечити спомен братског састанка и

путовања. Хтедосмо узети само једну књижевну срећу, која нас опијаше, па да све Српство њоме напојимо, један гласак само из силног акорда слоге, да као јек боље среће забруји над будућности српском. Али — не могосмо. Јер глас наш беше слаб, а осећање силно... Па зар срећу своју да не поделимо са целим Српством, зар да га не притиснемо на своје вреле, младичке груди, зар да му не уважимо на зору боље будућности, зар Србин да не види први корак, који је српска омладина повела душевном јединству Српства?... Не, ми то не хтедосмо, ми не могосмо пропустити. Па кад не могосмо сами, својим знањем, својом вољом, кад не могосмо својом снагом створити достојан споменик овог светог часа, позвасмо у помоћ веће знање, снажнiju вољу и бољу снагу, да нам буде тумачем нашега осећања, мисли, тежња и нада. Замолисмо седу старинцу „Змаја“, да нам даде своје *Снохватнице*, да их штампамо као споменицу нашег матурантског састанка у Србији. И данас, када пуштамо у свет један алем камен из богатог адиђара Змајева, да сија као вечити спомен нашег братског састанка и чаробног путовања по Србији, падамо се, — а нада нам је оправдана — да ће сваки Србин, да ће свеколика омладина ову нашу лепу намеру с претплатом потпомоћи.“

Ова, по реду трећа, свеска Снохватница Змајевих биће штампана на финој хартији и изнеће пет табака, а цена јој је одређена само 1-25 динара. Књига ће изићи из штампе 1. септембра ове године, до кога ће се дана примати и претплата, коју треба слати администрацији Бранкова Кола, у Сремске Карловце.

*

Девесиље. — Управни одбор српског удеоичарског удружења „Рад“ за издавање књига и листова имао је своју скупштину на св. Илију ове године и тада је, поред многих других ствари, одлучено, да удружење „Рад“

изда о својој трошци *Девесиље*, песме Змаја Јована Јовановића. Ове песме Змајеве, по оцени Књижевног Одбора, могу се мерити с најбољим дојаконским песмама Змајевим. Књига ће угледати света за најкраће време.

*

Од шале до сатире. — Стеван Бешевић-Петров, један од даровитијих и плоднијих млађих песника наших, објављује, да ће за најкраће време дати у штампу књигу *Од шале до сатире*, у којој ће бити прикупљени његови пробрани шалови и сатирични радови у стиху, штампани и нештампани. У књизи ће бити и један одељак у прози — „Искрице“. Издање ће бити врло укусно, а писац се нада, да ће и сама садржина књиге „са чисто друштвеном сатиром... задовољити савремену потребу српских читалаца“. Књига ће изнети до пет штампаних табака, а цена је за претплатнике пола динара. Претплату треба слати Бешевићу у Загреб.

*

Пребацио се. — Наш колега „Учитељски Весник“ у својој 11. и 12. броју од ове године у „Кратким вестима“ у првој вести „Оцена учитељског рада у Србији“ доноси речи просвећенога епископа шабачког, Госп. Димитрија (из Гласника Православне Цркве), којима господин епископ кори своју паству, што је индиферентна и према својој самообразовању и према многим нашим општим стварима, па их упућује, да се угледају на учитеље, који су их у томе претекли. За тим изјављује срдачну хвалу господину епископу и вели: докле год буде људи, који ће овако видно истинити рад и труд, докле ће се и српски учитељи са самопрегоравањем залагати за опште добро. Морал је овде тај: ако нам признају, ми ћемо радити, а ако нам не признају, ми нећемо ни радити: ми радимо за признање, а не за опште добро. Да овакав морал није чист, то ће се одмах

увидети. Он није отишао далеко од обичнога рада за награду.

Но у овој вест и друго нешто, што нам је јаче пало у очи. Одмах за овим речима вели се: „Ове мисли Пресвећенога Епископа падају као мек мелем на рањену душу срп. учитеља и јасно потискују неоправдане (?) и онскузне (!) погледе једнога школскога надзорника, коме се (читај, којима се) даје место (читај, места) и у „Пр. Гласнику“ да целоме свету у званичном органу министарства просвете представи српске учитеље као ленивце, који су чак и неподобни за свој тенки и мучни посао!“

На првом месту наш је колега смео с ума, да је за процену послова школских надлежнији један надзорник, особито с оном квалификацијом какву има дотични надзорник, него просвећени епископ, који не обилази школе, но цени раднике њене само у опште, просечно и сразмерно према раду свога свештенства, који му је боље познат. И сложићемо се с г. епископом, да је рад учитељски сразмерно измакао од рада свештенника српских, који, с политичкога поља, ван цркве, још није нашао нигде одушке и примене, као учитељски. Али, значи ли ово, да је у учитељском раду све смиље и босиље, да је све најбоље, да је све без мане и да ништа не треба радити? Не. То је успављивање. То је самообмана. Ствари се процењују само релативно, једна према другој, и у једној се наводи више мане него у другој и у једној више врлина него у другој. Свака је друга, апсолутна процена погрешна.

Ми морамо замерити нашем колеги и на прилично великој безобзирности, кад он једноме надзорнику, једноме исто тако просветном раднику, једноме вишем чиновнику и заклетоме претпостављеном старешини, спори компетентност за оцену и за крађује право на слободно исказивање онога што види својим очима, што нађе у својој ревизији и што ду-

боко исповеда у души својој! Јер, зашто би један надзорник представљао ствари горе него што су, и с каквим разлогом би му се бранило да каже оно што мисли и осећа? Да ли би више рода донело да прикрије и ствар представи у бољој боји но што је у истини?..

Али највећа наша замерка тек сад долази. Писац те „вести“ замера, што се томе тим „погледима“ надзорничким дало места и у *Пр. Гласнику*, службеноме листу министарства просвете! Те своје „неоправдане“ и „онскузне“ погледе г. надзорник је изнео у своје званичноме извештају; а како се ови извештаји штампају у службеноме листу као службена радња, то излази ова логика: писац оне белешке или уредник „Учитељског Весника“ не допушта да се службена радња штампа у службеном листу. Или овако: он допушта, али само оно где се хвале учитељи. Али где би се год ма колико кудили, то не сме да се износи!..

А је ли та логика оправдана? Да ли она креће напред?..

А колико јој је и писац или уредник доследан, нека читаоци само преврну два листа и нека прочитају четврту „вест“ *Немар за осуду*. Ту се учитељство у опште, а нарочито у неким крајевима наше Отаџбине страшно осуђује за „равнодушност, немар, и нехат“ према својем рођеном удружењу и после узвика „заиста жалосно“, вели се: „Ако игде надзорников ауторитет (Глете, молим вас, сада!) треба да се појави у *заповедајућем* тону (Дакле тако!), то би заиста (?) требало да се појави у оваким местима“. То је за Удружење. А кад се он појави према нераду у школи, према раду просветилачкоме у опште, онда су надзорнички „погледи“ „неоправдани“, „онскузни“ и замера се и службеном листу што их доноси!..

Ми, дакле, замерамо и овакој логици, која се зове нелогичност, и овакоме моралу, који тражи да се ствари крију и представљају другојаче

но што су, који тражи само хвале и који ради за признање. **Ј. М.**

*

Седамдесетогодишњица књижевнога и просветнога радника нашега, каноника Ивана Стојановића. — 4. децембра ове године навршује се *седамдесет* година, од како је рођен чувени српски књижевник и просветни радник каноник *Иван Стојановић*. Српска дубровачка омладина спрема се, да што свечаније прослави седамдесетогодишњицу рођења овога српскога великана и овога ради опремила је у све српске крајеве овај проглас:

„Нема под капом небеском народа, који не може да се подичи већом или мањом китом одабраних својих синова, који, озарени лучом патриотизма а загрејани светим осећајем племенитости, љубави и захвалности, посветилих своје силе народу, те обилато приносише свој дню згради народнога напретка, развитка, славе и величине. Већи, знатнији и моћнији народи баве се већим обилатијим колом таквих својих заслужних синова, јер

Из грмена великога лаву изаћ' тешко није:

у великим народима ђенију се ги'јездо вије;

мањи, незнатнији, ситнији народи задовољавају се, наравно, мањим, скромнијим бројем њиховим....

Ако икоји, а оно јамачно српски народ може с поносом да погледа у странице своје славне историје. Онај големи, дуги низ великих и сјајних дела, испреплетен недогледним колом врлих и заслужних синова српских, који пером, мачем и крстом обилато одужише свој дуг Српству и подигоше га на висину далеко изнад многих, чак и бројнијих, моћнијих и већих народа, служи свакоме Србину и Српкињи као дика, понос, утјеха и изглед. Али да је наша српска историја тако сјајна, богата и славна, велика је заслуга и града Дубровника, који у часовима очајне, исполинске

борбе Србинове о живот и опстанак, даде Српству лијепу киту својих синова, који западише и високо подигоше зубљу просвјете, те унакрет бијелога света проширише, продичише и прославише и онако већ знатно чувено и слављено име Србиново....

„Ти си био, то нам повјест наже,

Да си био, тужно увиђамо*.

узвикнуо је болом у души чувени наш пјесник граду Дубровнику... Ведро nebo српско дубровачко, које се некад бјеше осуло силним; големим и безбројним звијездама пјесника, књижевника, уметника и научењака, данас је на жалост, силно помрачило, звијезде се — јаох! — махом погасиле... Једна од последњих звијезда на хоризонту српском дубровачком, то је без сваке сумње наш дични старина, Србин и књижевник, каноник-декан — **Д-м Иван Стојановић...**

Дуги низ година утонуо је већ у понор ледена заборава, како се је на српском небу појавио Д-м Иван Стојановић. Од тога свијетлога дана па до данас и ријечју и дјелом и савјетом и пером наш је Д-м Иван увијек био справан, да све своје замашне и неспроцјењиве силе преда у службу Српству и српском имену. Истражујући и пишући — уз остале своје радове — о историји, литератури и култури града Дубровника, наш је Д-м Иван учинио двоструку услугу српском роду: прво, задужио је српску књигу, јер је тиме попунио ону празнину, која се је у њој већ од вајкада тако живо осјећала; друго, учинио је голему услугу српској мисли у овим изложеним крајевима, јер је у ово доба изнио пред очи данашњег нараштаја праву истину о његовом народносном поријеклу и испунио му груди поносом славе, моћи и величине некадашње слободне српске републике на Приморју... Али — Д-м Иван Стојановић је нешто веће, нешто узвишеније, нешто сјајније изнад свега тога: он је такав челик-карактер каквих се данас мало налази! Колико је год заслужан онај великан, која

у погодне прилике развија своју дјелатност на корист народну, толико је још већи онај, коме све препоне на путу стоје, коме су све прилике не само непогодне него чак и до зла Бога противне, а он ипак савлађује све то и неуморно ради на бољитку и напретку свога народа... А такав је доста Д-м Иван Стојановић!

Ко поле познаје наше прилике, ко може, ма из далека да замисли, шта све мора да претрпи научан и радић Србин католик у оиће, а католички виши свећеник нада све, тај ће моћи лако стећи макар и блиједу сјенку оних непријатних, неугодних и одвратних часова, које је Д-м Иван Стојановић доживио на улици, у друштву, по новинама, па чак и у храму где се Бог моли, од своје по Богу и по звању браће, а то све ради свог отвореног и неустрашивог србовања. Па када он, крај свега тога, ни данас, кад је већ свежна сједина обасула његову главу, ипак неће још да испусти из рука крсташ-барјак, него га још увијек момачки, поносито и српски вије на корист милог нам Српства, а на ужас српских противника, онда ми не частимо више Д-м Ивана Стојановића само као угледног вишег црквеног достојанственика, као познатог и признатог српског књижевника, као ватреног и одушевљеног Србина, него се клањамо пред њим као пред ријетким челик-родољубом, узор-характером, неустрашивим борцем за истину и правцу...

Српски народе!

Дана 17(4.) децембра ове године навршује се пуних *седамдесет година* од онога дана свијетлога, кад је Д-м Иван Стојановић угледао свијетло божије. Српски народ не смије да допусти, да тај дан прође непримјећен, јер је и захвалност једна од врлина, које красе и издижу срце Србиново. Српска дубровачка академска омладина прегнула је да тај дан прослави што свечаније и што достојније великога имена слављеникова. С тога

стављајући ту своју намјеру до угледног знања Србима свим и свуда, српска дубровачка академска омладина узимље слободу, да позове васцијели српски народ са Дунава и Саве, Дрине и Мораве, Марице и Вардара, Миљачке и Неретве, Мораче и Ријеке Црнојевића, да се ухватимо сви „од Пеште дажд до Чарне Горе“ у једно велико, братско, српско коло и да сви заједно одамо заслужену пошту, седамдесетогодишњем старцу, сиједом борцу за српску идеју, признатом и уваженом српском књижевнику, штованом каноничку декану, нашему личноме — **Д-м Ивану Стојановићу**“.

*

Стари српски натписи и записи.

— Српска Краљевска Академија спрема издање свих *старих српских натписа* (са цркава и других зграда, са икона и црквених утвари и са старих гробова) и *записа* (по рукописним и старим штампаним књигама). Да би ово издање било што потпуније, моле се сви они, који би имали преписане такве натписе и записе, или би били у местима, где би било оваквих натписа и записа, да их до половине августа ове године пошаљу Српској Краљевској Академији на употребу. На ово нарочито свраћамо пажњу наставницима народних школа, желећи да се одазов у позиву Српске Краљ. Академије, јер им се, ето, указала још једна прилика, да засведоче своју љубав према научним пословима и српској књици у опште, као што су то већ у толико прилика до сада засведочавали. Да би ово издање натписа и записа било што тачније, Академија моли, да сви они, који се одазову њено позиву, натписе и записе не преписују, већ да их пречртавају слово по слово, знак по знак, са свима скраћеницама. Академији ће добро доћи тачни преписи и оних натписа и записа, који су већ објављени, али од невештих читача, те су нетачно преписани и објављени.

*

Чешка „Maticá Školská“ у Прагу.

— У самој почетку месеца јуна ове године прослављена је у Прагу двадесетогодишњица Чешке *Maticе Школске*.

Матица Школска је основана пре двадесет година с главним задатком: да ради на отварању и издржавању школа у оним крајевима, у којима има нешто и немачкога елемента, те влада, наклоњена Немцима, отвара и издржава само немачке школе, у које морају ићи и чешка деца. Задатак је Школској Матици, дакле, у првоме реду борба противу туђинштине и одрођавања, па одмах у другоме реду рад на ширењу просвете у народ на народноме језику.

Матица Школска на вршењу свога високога задатка троши годишње преко 3.000.000 динара. Сви ти издаци подмирују се добровољним прилозима чешкога народа. Ческ појмају, каква им опасност прети од туђинштине, као и свима осталим словенским народима, који су несрећни, да су још и данас под туђинском управом; они су учили велики значај своје Школске Матице, која ради на спасавању чешкога народа од туђинске поплаве и ради на потпуноме остварењу речи Коменсових: „Чешко дете припада чешкој школи“ — зато обилато помажу прилозима своју Матицу. У свима чешким градовима, у свакоме, па и најзабаченијем чешком селу купе се прилози за Школску Матицу. У свакоме месту постоји т. зв. „Матични одбор“, који купи прилоге и редовно их шаље Матици. Тамо се редовно виђају по гостионицама нарочити људи, који иду с кутијама, запечаћеним печатом Матице Школске, од једнога до другога госта и купе прилоге за Матицу. Сваки сматра за дужност, да и најмање прилога да. По продавницама дувана и по гостионицама има нарочитих справница, којима одрезују цигаре, пре но што их запале. Они огњици од цигара прикупљају се и после продају у корист Школске Матице. Ето, где и у

најмањим ситуацијама огледају помоћи Школској Матици. Од тих ситуација, петпарачких — тако да их назовемо, прилога сваке године накупи се прилична свота. Доста дође Матици и од других ситуација, које други можда не би ни узимали на ум, али омет све то не би још било довољно, да би Матица са успехом могла вршити постављени јој задатак. Али ваља поминути и многа врло честа завештања и веће прилоге многих чешких родољуба. Многи Чех целога века најштедљивије живи, само да би могао што више оставити својој милој Школској Матици. Како су пре неколико година били врло пријатно изненађени сви чешки родољуби, кад је један виши полицијски чиновник, који се за живота није смео Чехом показати, после смрти оставио 300.000 форината Матици Школској! У својем завештању вели: „Кад се за живота нисам могао показати правим Чехом (због свога службенога положаја), онда ћу после смрти“.

Доста прихода пада сваке године Матици од концерата, „Матичних базара“, „Матичних слава“, забава и других установа и прихода, које се нарочито стварају у корист Матичину. По свима местима, па чак и селима, приређују се редовно у корист Матичину концерти и забаве, а по већим местима установљене су нарочите продавнице, у којима госпође и госпођице из првих кућа у месту продају, у корист Матице Школске, јела и пића, цвећа, разне занатске израђевине и производе домаће индустрије. А све ове предмете Матици поклањају имућни трговци и други добри људи.

Још ваља имати на уму, да се у Чешкој на овај начин не купе само прилози за Школску Матицу. Много је и много чешких установа, које се издржавају народном помоћу, која се редовно прибира, и ни једна таква народна установа у Чеха не трпи оскудице.

Како је у нас? Да ли и ми чинимо све што можемо за своје просветне

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unizg.hr

и родољубиве установе? Шта је с Друштвом Св. Саве? Где су „Српска браћа и сестре“? Колико је у нас лепих и родољубивих мисли остало неостварених само са нашега нехата, с цепојимања својих дужности?

*

Стогодишњица словеначкога родољуба и просветног радника Шломшека. — Крајем јуна ове године Словенци су врло свечано прославили стогодишњицу рођења једнога од највећих родољуба и просветних радника својих, епископа *Шломшека*.

Што су нама били Доситије, Натопшевић и други, то је Словенцима био Шломшек, који је био у правоме смислу народни учитељ и у пуној мери оправдао име *словеначки Песталоције*, — како су га називали. Свој је народ волео више од свега на свету и цео свој живот био је посветио добру свога народа, а у првоме реду народноме просвећивању. Свој високи положај употребљавао је једино на то, да учини што више добра својега народу и да помогне јачању и напредовању народне просвете. Шломшек је основао и уредио многе народне школе, давши им нарочити, народни и родољубиви програм, с циљем: да се словеначка омладина одгаји у народноме духу и још из ране младости запоји родољубивим осећајима. Он је творац и многих просветних установа у Словенаца, од којих се нарочито истиче *Матица*, којој је задатак, да у народу шири одабране забавне и поучне књиге, а која данас броји на 80000 чланова. Утицај епископа Шломшека био је у свакоме погледу благотворан. Он је својега народу створио од учитеља, свештеника и других просвећених народних синова читав кадар одушевљених и врло преданих радника на општем добру словеначкога народа.

*

Дело о руској флори. — Рускоме научнику и члану Академије Коршин-

ском наредно је цар, да изради дело о руској флори. Коршинском се оставља на вољу, да узме које хоће од ботаничара за помоћнике у овоме своме раду. Дело ће обухватити флору јевропске Русије, Сибира, Туркестана, Кавказа и Крима. За обраду сибирске флоре цар је одредио из својих средстава помоћ од 21.000 рубаља.

*

Историја дубровачке књижевности. — У спомен седамдесетогодишњице рођења каноника Ивана Стојановића српска дубровачка омладина спрема Споменницу слављеникову, у којој ће бити штампано у целини и његово дело *Дубровачка књижевност*, које је већ штампано у подлску листа Дубровника, а у коме се прегледно приказује целокупна књижевна радња у Дубровнику, нарочито у XVI и XVII столећу. Омладина је већ опремила у све српске крајеве овај позив на претплату:

„Српска дубровачка академска омладина, вјерна свом задатку, да шири у овим странама идеју народности, и да је по могућности ојача, како би надвладала вјерске разлике, толико кобне по срећу и напредак нашега народа, држи својом најсветијом дужношћу, да се достојно одужи врлом старини Д-м Ивану Стојановићу, који од дуже времена, као виши достојанственик католичке цркве, не хајући за тешка прогонства и поруге, смјело и одважно буди гласом историјске истине српску свијест.

У тој намјери омладина је прегла, да уз остале исказе дужне захвалности о седамдесетогодишњици његова рођења 17. (4.) дец. ове год., тури у свијет најбоље литерарно дјело Д-м Иваново „*Дубровачку књижевност*“, те да му се тако одужи и као српском књижевнику. — Колико је „Дубровачка књижевност“ омиљена нашем народу, најбољи су доказ она силна писма, управљена са свијех страна пречасном госп. писцу, у којима се жељно распитивало, кад ће

се штампати у посебну књигу из под-
 иницијала „Дубровника“, гдје је нај-
 прије излазила. Сад се је сво —
 Богу хвала — дала згодна прилика,
 да је сваки писмени Србин набави,
 да и не говоримо о преважном до-
 битку за српску књижевност, у којој
 се без овакве књиге осјећала до сад
 голема празнина.

Да подмири грешкове око штампања
 ове знамените књиге, обраћа се омла-
 дина српском народу, увјерена, да ће
 наћи жељена одзива од своје браће у
 свијем странама, гдје Србин живи.
 Омладина ће се обратити првијем књи-
 жевницима српскијем, који ће сво-
 јијем записима у *Споменцицу* Д-м И-
 вана Стојановића окитити књигу че-
 ститога јубилара. Биће у њој и опи-
 ран животопис са сликом пишчевом.
 Штампане се на доброј хартији и
 обухватиће преко 25 штампанијех та-
 бака, а претплатна ће јој цијена бити
 3 круне или динара. Новац нека се
 шаље на Јована Л. Перовића, прав-
 ника. Умољавају се гг. скупљачи, да
 нам јаве што прије број књига, које
 мисле да ће моћи протурити у својој
 околини, да можемо знати, колико ћемо
 примјерака дати у штампу.“

*

**Србин почасни члан московске
 духовне академије.** — Далматински
 епископ, *др. Никодим Милаш*, изаб-
 ран је, због својих радова богословске
 садржине, за почаснога члана москов-
 ске духовне академије. Руски је синод
 потврдио овај избор.

*

Почасни доктор философије. —
 Приликом прославе петстогодишњице
 краковскога универзитета, која је све-
 чано извршена у мају ове године,
 од стране краковскога универзитета,
 изабран је за почасног доктора фи-
 лософије *Радован Кошуткић*, лектор
 словенских језика на нашој Великој
 Школи. Кошуткић је одличан зналац
 словенских језика, нарочито пољскога
 језика, и много је урадио на духов-

номе зближењу Срба и Пољака. Он
 је поред осталог израдио за Србе
 Пољску граматику, коју је пољска
 критика оценила као једну од најбо-
 љих пољских граматика, које су до
 сада објављене.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

КЊИГЕ

Српска Краљевска Академија.
Оглед француске библиографије о
Србима и Хрватима. 1544.—1900.
 Прибрао и средно *Никола С. Пе-*
тровић. Београд. Државна Штампа-

рија, 1900. В. 8^о, стр. XIV и 314.
 Од великога је националнога и књи-
 жевнога интереса да знамо, шта се
 све пише и мисли о нашем народу у
 књижевностима других, већих и на-
 преднијих народа. Тога ради је у
 књизи, чији је натпис горе избеле-
 жен, оглед, да се побележе сви спи-
 си и састави, дела, брошуре, на и
 расправе и чланци у повременим ли-
 стовима), који су до сад штампани
 на француском језику у Јевропи, а у
 којима се говори „о нашем народу и
 о земљама које он насељава, о жи-
 воту његову, о делима и о творевни-
 нама у свима његовим многобројним
 манифестацијама.“

Овај је оглед израђен с највећим
 маром, те су у њему побележени и ако
 не баш сви, а оно на сваки начин
 сви познатији списи и састави о Ср-
 бима и Хрватима, који су од 1544. до
 1900. године објављени у Јевропи, на
 француском језику. Свакоме ко се ин-
 тересује народном нам историјом, на-
 рочито новијом историјом нашом, ова
 ће књига врло корисно послужити, као
 и свакоме ономе, ко буде желео што
 боље познати наш варод у прошлости
 и садашњости.

Натписи појединих списа и састава
 сређени су азбучним редом по писцима
 и годинама. Списи и састави безиме-

или непознатих писаца, сређени су такођер азбучним и хронолошким редом, по првим речима из натписа дотичнога састава. На крају је још азбучни преглед писаца и азбучни преглед списа од безимених и непознатих писаца, те је овим знатно олакшан посао свакоме, ко се буде овом књигом користио.

Потпуности ради а са обзиром на данашњи положај српскога и хрватскога народа и све оне мене кроз које је прошао, у овој су књизи побележени и они списи и састави, који се тичу отоманског царства и источног питања, Аустро - Угарске, Бугарске, Словена и источне православне цркве. У колико се то могло, уз ове списе и саставе назначени су, у напоменама, и одељци и стране, који специјално нас интересују. Ово је у таком обиму рађено, да је мало још требало, па да се овај оглед сме назвати Огледом француске библиографије о јужним Словенима. То, наравно, само увећава вредност овој књизи.

Поред дела, брошира и расправа из повремених листова забележен је и извештај број публикација и листова, који су некада излазили или још и данас излазе, а у којима има ствари од већег интереса за наш народ. Само нису овамо уношени чланци из реџика и енциклопедија.

Забележен је и приличан број списа од општега значаја, и уз њих су, у колико је то било могуће, бележени у напоменама одељци и стране, који могу нас интересовати.

Испод многих натписа стављене су краће напомене, у којима је често резиме дотичнога списа, а по који пут се у овим напоменама указује и на вредност и тенденцију списа, уз који је придата напомена.

Да би ова књига била што потпунија, а да би и што боље послужила онима, који се буду њом користили, у напоменама испод натписа бележено је: да ли је дотични спис и састав је: да ли је дотични спис и састав у нас преведен или приказан у нашим

листовима, или се о њему говори у нарочитим списима.

Најпосле за старије и значајније списе је побележено и у којој се јевропској библиотеци могу данас наћи.

Српска Краљевска Академија је, штампајући овај Оглед, испунила једну од првих дужности, које има као српска Академија. Желети је само, да овај Оглед буде у опште оглед прибирања и објављивања многобројних помена у нашем народу у страним књижевностима, па да у скоро добијемо у Академијину издању сличне огледе библиографије свих помена о нашем народу на руском, немачком, талијанском и енглеском језику, али огледе тако савесно израђене, као што је овај Оглед француске библиографије.

*

Књижевни и научни рад Павла Јос. Шафарика. Литерарно-историски преглед. Од *Симе Н. Томића*. У Новом Саду. Штампарије Српске књижара Браће М. Поповића, 1900. В. 8°, стр. 185.

У књизи, чији натпис горе исписасмо, продужење је, управо други део, великога списа о животу и књижевном и научном раду Павла Јос. Шафарика, који је, на расписани стечај Матице Српске а нарочиту понуду Матицина председника, израдио проф. Сима Н. Томић. Први део овога списа, о животу Шафарикову, штампан је још 1898. године, у 186. књизи Матицина Летописа, који је био посвећен спомену Шафарикову, а овај други део штампан је у одломцима у Летопису књ. 197.—202., и отуда је тај део, сво, оштампан у засебну књигу.

Ипсац је овај део свога списа, у коме говори о Шафарикову књижевном и научном раду, поделио у пет великих одељака. У првом одељку говори о песмама Шафариковим, његову фолклористичном раду и естетичким погледима; други одељак је посвећен Шафариковим литерарно-историјским радовима у вези са са-

бирањем и издавањем старих текстова и споменика; у трећем се одељку говори о Шафарикову сабирању грађе за стару и новију географију јужно-словенских земаља, првим историјским студијама и његовим „Словенским Старинама“; у четвртоме одељку се говори о лингвистичким радовима Шафариковим, и у петоме о значају Шафарикова рада у опште, Шафариковим односима према Словенима и утицају његова научнога рада на Србе и остале јужне словене.

Овај посао проф. Томића израђен је са ретким маром; у њему је и потпуно и верно приказан свеколики књижевни и научни рад великога Шафарика. Томић се овим својим послом достојно одужио и спомену великога Словенина, који је и нас Србе много задужио, и поверењу Матице Српске, која му се за израду овога посла била обратила; овим својим радом знатно је помогао, да у нас Срба буде што трајније сећање на живот и рад Павла Јосифа Шафарика.

*

Школски Музеј у Београду. —

III. Извештај за 1899. и 1900. год. Саставио *Д. Ј. Путниковић*, учитељ, управник Школског Музеја. Београд. Штампарија Светозара Николића, 1900. В. 8^о, стр. 27.

Ово је већ трећи годишњи извештај о Школском Музеју у Београду. У њему се у кратко приказује напредовање ове установе и рад у њој у минулој школској години, па је уз извештај о овоме и чланак управника Школског Музеја „Важност и потреба Школског Музеја у Србији“, прештампан из Учитеља.

Школски је Музеј у минулој години увећао своју имовину за 1.568·30 динара, и то поглавито поклонима. Свега сада у овоме музеју има 2868 књига, 720 комада слика и мапа, 1213 комада наставних средстава, 293 комада школских потреба и 1811 ђачких и учитељских радова.

*

Извештај о Гимназији Краља Александра I. За школску 1899.—1900. годину. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. В. 8, стр. 276.

Напред је у овоме извештају прилог проф. Петра А. Типе „Гимназија Краља Александра I у XIX веку“, грађа за историју овога завода (на 227 страна), па су онда редом ови одељци, у којима су подаци о школи и настави у њој: Наставничко особље, Удбеници, Лектира из латинскога језика, Писмени задаци, Испити зрелости, Научна средства, Школски летопис, Главније наредбе министарства просвете, Статистика ученика, Класификација ученика, Извештај школских лекара, Наредбе за нову школску годину.

У минулој години радило је у овој школи 56 наставника са 612 часова недељно. Ученика је било: у почетку школске године 828, на крају школске године 755. По успеху било је ученика: одличних 90 или 11,92%, врло добрих 139 или 18,39%, добрих 336 или 45,55%, понавља испит 120 или 15,89%, понавља разред 60 или 7,94%, губи право на даље школовање 10 или 1,31%.

*

Гимназија Вука Стеф. Караџића. Извештај о раду и ученичком напретку у школској 1899.—1900. години. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. В. 8^о, стр. XVI и 211.

После говора директорова о школској видовданској свечаности, у овоме је извештају прилог проф. Миленка М. Вукићевића „Гимназија Вука Стеф. Караџића, њен настајак и развитак“, (на 151 страни), па је иза овога други део, извештај о школи, у коме су ови одељци: Наставничко особље, Наредбе министра просвете, Школски летопис, Наставна средства, Удбеници, Писмени задаци, Екскурзије и излети, Ученички излети, Стање ученичког здравља, Класификација, Те-

чајни испити, Награде, Статистика ученика, Наредбе ученицима за нову школ. годину. Некролози.

У овој школи радило је у минулој школској години 46 наставника са 489 часова недељно. Ученика је било : у почетку школске године 577, на крају школске године 541. По успеху било је ученика : одличних 33 или 6,10%, врло добрих 125 или 23,10%, добрих 232 или 42,89%, полаже разредни испит 116 или 21,44%, понавља разред 35 или 5,47% ; ни један ученик није изгубио право на даље школовање.

*

Гимназија Кнеза Милоша Великог. Извештај за школску 1899—1900. годину. Крагујевац. Штампарија Радивоја Јовановића, 1900. В. 8^о, стр. 102.

У овоме су извештају, поред података о школи, и ови прилози : Кнез Милош Велики, говор Михаила Стојанчевића, држан у дворници гимназијској 14. септембра 1899. год. ; О осећањима и њиховој вредности, говор Љуб. М. Протића, држан у гимназијској дворници на св. Саву 1900. године ; Живот и рад Милоша Зечевића, професора (пређашњег?) Велике Школе и добротвора Гимназије Кнеза Милоша Великог, говор Ст. Нешића, држан у гимназијској дворници 5. фебруара 1900. на дан Зечевићеве смрти ; Неколики метеоролошки податци за град Крагујевац, од Свет. Обрадовића ; Други прилог флори околине Крагујевца, од Дан. Љ. Катића ; Прилогак флори гљива у околини Крагујевца, од М. Симића.

У 1899.—1900. школској години радило је, према овоме извештају, у Гимназији Кнеза Милоша Великог, 29 наставника, са 361 часом недељно. Ученика је било : у почетку школске године 473, на крају школске године 407 ; од ових је 399 оцењено, и то : прелази у старији разред 224 или 56,14%, полаже разредне испите 105

или 26,30% и губи право на даље школовање 5 или 1,26%.

*

Извештај о Гимназији Кнеза Михајла за 1899.—1900. школску годину. Пожаревац. Штампано у штампарији Ђорђа Наумовића, 1900. В. 8^о, стр. 87.

И овај извештај има два дела : Расправе и Извештај. У првоме делу ови су прилози : О бактеријама, светосавски говор Милана Стокића ; Кроз поларну област, од Руд. Бикловића ; У другоме делу ови су одељци : Наставничко особље, Уџбеници, Писмени задаци, Наставна средства, Школски летопис, Главније наредбе министарства просвете, Хигијенско и санитарско стање, Нижи течајни испит, Статистика ученика, Класификација ученика, Награђени ученици, Наредбе за школску 1900.—1901. годину.

У прошлој школској години радило је у овој школи 15 наставника и једна наставница са 226 часова недељно. Ученика је било : у почетку школске године 291, на крају школске године 271. По успеху је било ученика : прелази у старији разред 210 (77,51%), полаже разредне испите 35 (12,92%), понављају разред 22 (8,12%) и губе право на даље школовање 4 (1,45%).

*

Гимназија Господара Јеврема Обреновића — Шабац. Извештај за 1899.—1900. школску годину. Београд. Штампарија код „просвете“ С. Хоровица, 1900. В. 8^о, стр. 96.

У овоме је извештају напред говор директора гимназије Св. Атапацковића, приликом свечаног завршетка шк. године на Видов дан 1900., на су онда „расправе“ и „извештај о школи“. Расправе су : Господар Јеврем Обреновић, 1790. — 1856., од Ник. М. Савића ; Креташки ратови и српски народ, од П. Софрића ; Вергилије и његови претходници на пољу епа, од Симе Цветковића ; Живо Фран Гундулић (из дела : Дубровачки пе-

сници 15., 16. и 17. столећа), од Петра Стојаћа; Кошутца — Plitillaria teleagris L., од Мих. Бобића; Једна елементарна метода за израчунавање доштинe запремине, од Мих. Атанасијевића. У другоме делу ови су одељци: Наставничко особље, Уџбеници, Писмени задаци, Наставна средства, Школски летопис, Главније наредбе министарства просвете, Статистика ученика, Класификација ученика, Наредбе ученицима за нову школ. 1900. — 1901. годину.

У овој школи радило је у минулој школској години 15 наставника и 2 наставнице са 127 часова недељно. Ученика је било: у почетку школске године 244, на крају школске године 216. По успеху било је ученика: одличних 23 или 10,65%, врло добрих 64 или 29,63%, добрих 89 или 41,20%, полажу разредне испите 18 или 8,33%, понавља разред 18 или 8,33%, губе право на даље школовање 4 или 1,86%.

*

Гимназија Немањина у Врању.
Извештај школске 1899.—1900. године. Београд. Штампано у Државној Штампарји Краљевине Србије, 1900. В. 8°, стр. 56.

У овоме извештају ови су прилози: Принашање жртве св. Петру, опис обреда у манастиру св. Петра у округу врањском, од Јована Ђорђевића; Нови наставни програм из немачког (односно француског) језика, од Саве Максића; Нешто о селу Вучју, прилог за проучавање села у Краљевини Србији, од Јов. Антића; Прилог флори округа врањског, од Ђуре Илића; Наставничко особље, Уџбеници, Писмени задаци, Научна средства, Школски летопис, Фонд за подпомагање сиромашних ученика Гимназије Немањине. Важније наредбе и расписи министарства просвете, Стање здравља ученика у почетку, току и на крају школске 1899.—1900. године, Статистика ученика, Класификација ученика, Награђени ученици, Наредбе за нову школску годину.

У Гимназији Немањиној је у последњој школској године радило 17 наставника и једна наставница са 175 недељних часова. Ученика је било: у почетку школске године 158, на крају школске године 152. По успеху било је: одличних 11 (7,24%), врло добрих 25 (16,45%), добрих 70 (46,05%), полаже разредне испите 36 (26,68%), понавља разред 9 (5,92%), губи право на даље школовање 1 ученик (0,66%).

*

Краљевско-српска гимназија Светог Саве. Извештај за школску 1899. и 1900. годину. Пирот. Штампарија Н. С. Митковића, 1900. 8°, стр. 23.

У овоме је извештају напред чланчић Зоолошка Збирка, на онда овим редом подаци о школи, наставницима и ученицима: Наставничко особље, Наредбе министарства просвете и црквених послова, Школски летопис, Принове у књижници, Уџбеници, Статистика ученика, Класификација ученика, Нижи тежајни испит, Здравствено стање ученика, и награђени ученици за успех у наукама.

У овој школи радило је у последњој школској години 12 наставника и једна наставница са 117 часова недељно. Ученика је било: у Почетку школске године 102, на крају школске године 87. По успеху било је: одличних 8 (9·20%), врло добрих 13 (14·94%), добрих 29 (33·33%), полаже разредне испите 28 (32·18%) и понављају разред 9 (10·35%) ученика.

*

Гимназија Господара Јована Обреновића у Чачку. Извештај за 1899. и 1900. школску годину. Крагујевац. Штампарија Радивоја Јовановића, 1900. В. 8°, стр. 42.

После прилога „Сугласници српског језика“ од професора Ж. М. Петровића и извештаја са екскурзије, коју су ученици и наставници Гимназије Господара Јована Обреновића извршили последњих дана месеца маја

ове године, у овоме су извештају ови подаци о школи: Наставничко особље, Уџбеници, Лектира, Писмени задаци, Научна средства, Школски летопис, Важнији расписи и наредбе г. министра просвете и црквених полова, Стање здравља ученика, Статистика ученика, Класификација, Наредбе за нову школску годину.

У 1899.—1900. школској години радило је у Гимназији Господара Јована Сбреновића 13 наставника и једна наставница са 183 часа недељно. Ученика је било: у почетку 202 а на крају школске године 179. На крају школске године било: у I разреду 38, у II разреду 50, у трећем разреду 29, у IV разреду 25, у V разреду 15 и у VI разреду 22 ученика.

*

Ваљевска Гимназија. Годишњи извештај о раду и успеху у школској години 1899.—1900. Издање ваљевске гимназије. Ваљево. Штампарија Јов. Ј. Молнара, 1900. В. 8°, стр. 52.

У годишњем извештају о ваљевској гимназији за минулу школску годину два су дела. У првоме делу ови су прилози: Нешто о науку, говор проф. Мил. П. Зарића о овогодишњој св. савској прослави; Алпски тријас у Грацу, од проф. Михаила Живковића; Неколика саопштења од суплента Ж. М. Романовића: Војно вежбање у гимназији од Ж. М. Романовића. У другоме су делу ови подаци о школи: Наставничко особље, Уџбеници, Школски летопис, Главније наредбе министра просвете, Књижнице, Бачки фонд, Књижвени фонд, Школске збирке, Статистика ученика, Извештај школског лекара. Класификација ученика, Награђени ученици, Наредба за нову школску 1900.—1901. годину.

У последњој школској години било је у ваљевској гимназији 10 наставника и једна наставница са 106 часова недељно. Ученика је било: у почетку, 180 а на крају школске године 209. Свега је било на крају школске

године: у I разреду 55, у II разреду 31, у III разреду 43 и у четвртном разреду 79 ученика.

*

Српска Краљевска Мушка Учитељска Школа у Јагодини. Други годишњи извештај. 1899.—1900. школска година. Приредно *Сретен М. Аџић*, управитељ. Штампано у штампарији код „просвете“ у Београду, 1900. В. 8°, стр. 38.

Овај, други, годишњи извештај о Мушкој Учитељској школи у Јагодини обимом је доста изостао иза прошлогодишњег, првога извештаја, али је опет огледало рада у овој школи за минулу школску годину. На првоме је месту у овоме извештају светосавски говор проф. Светислава К. Матића „Оптичке обмане са неколико узредних педагошких напомена“, на су овда ови подаци о школи, наставницима и ученицима: Наставничко особље, Уџбеници, Писмени задаци, Наставна средства, Школски летопис, Главније наредбе и саопштења министарства просвете и црквених полова, Статистика ученика, Класификација ученика, Здравствено стање ученика, Наредбе за нову школску годину.

У последњој школској години радило је у Мушкој Учитељској Школи у Јагодини 10 наставника са 75 часова недељно. Ученика је било у почетку и на крају године 53: у првом разреду 25 и у другом разреду 28. По успеху било је ученика: одличних 3 (5,66%), врло добрих 45 (84,90%), добрих 3 (5,66%), понављају испит из по једног предмета 2 (3,78%).

*

Годишњи извештај Краљевске Српске Београдске Богословије. За школску 1899. и 1900. год. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. В. 8°, стр. 13.

У овоме је извештају врло кратак преглед о стању београдске Богосло-

вије на крају 1899.—1900. школске године, у којих дванаест одељака: Богословија, Наставничко особље, Седнички рад, Уџбеници, Наређења школске власти, Буџет, Благодејање, Школски летопис, Библиотека, Фонд сиромашних богослова, Статистика ученика, Наредбе за идућу школску годину.

У Богословији је, у последњој школској години, био само други разред. У тој години радило је у њој десет наставника са 86 часова недељно. Ученика је било: у почетку школске године 183, на крају школске године 164. По успеху је било ученика: одличних 5 (3,05%), врло добрих 15 (9,15%), добрих 77 (46,95%), понавља испите из појединих предмета 60 (36,58%), понавља разред 7 (4,27%).

*

Годишњи извештај о Вишој Женској Школи у Београду за школску 1899.—1900. годину. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. В. 8°, стр. 83.

Поред службенога дела, у коме је извештај о школи за минулу школску годину у овоме су извештају и ова два прилога: Преглед развитка Више Женске Школе, по званичним подацима израдио Јов. Ђ. Докић, управитељ, и Милица Стојадиновићева-Српкиња, Говор Кат. С. Павловићеве о св. савској прослави, 14. јануара 1900. године. У службеноме делу ови су одељци: Наставничко особље, Уџбеници, Лектира из живих језика, Писмени задаци, Научна средства, Школски летопис, Наредбе и претписи министра просвете, Статистика ученица 1899.—1900. школске године, Школска црква св. Наталије, Извештај о здрављу ученица, Класификација ученица, Наредбе за нову школску годину.

У минулој школској години радило је у београдској Вишој Женској Школи 39 наставника и наставница са 488 часова недељно. Ученица је било: у почетку школске године 522, на крају школске године 485. По успеху је било ученица: одличних 107 или

22,06%, врло добрих 167 или 34,43%, добрих 122 или 25,16%, полажу разредне испите 63 или 12,99%, понавља разред 26 или 5,36%.

*

Годишњи извештај о Вишој Женској Школи у Крагујевцу за школску 1899.—1900. годину. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1900. В. 8°, стр. 42.

И у овоме извештају поред одељака, у којима је извештај о школи и настави у њој, два су прилога: Говор Јерине Кадифеве о св. савској прослави и Школе у Француској у средњем веку, одломак већег састави културно-историјске садржине, од Д. С. Јовановића. Извештај о школи за минулу школску годину је у овим одељцима: Промене у наставничком особљу у току школске године, Наставничко особље на крају школске године, Уџбеници, Писмени задаци, Научна средства, Школски летопис, Главније наредбе министарства просвете, Статистика ученица, Класификација ученица, Награђене ученице, Гушићев фонд, Бачки фонд, Наредбе за нову школску годину 1900.—1901.

У прошлој школској години радило је у овој школи 15 наставника и наставница са 181 часом недељно. Ученица је било: у почетку школске године 165, на крају школске године 151. По успеху је било ученица: одличних 32 или 21,19%, врло добрих 12 или 7,95%, добрих 83 или 54,96%, полаже разредне испите 21 или 13,91%, понављају разред 3 или 1,99%.

УМЕТНОСТ

„Крунисање цара Душана“. — Слика академијскога сликара Паје Јовановића, израђена за рачун српске државе, изложена је на париској изложби и изазвала је опште допадање. Оцењивачки изложбени одбор одли-

ковао је Јовановића за ову слику златном медаљом првога реда.

*

Млади српски уметник одликован. — Питомец Матице Српске, Стеван Алексић, слушалац сликарске академије у Минхену, својим уметничким студијама постигао је врло леп успех. Он је ове године за своје слике одликован похвалницом, а једну од његових слика-студија, која се одликује необичном вештачком израдом, откупио је за свој атеље један професор минхенске сликарске академије.

*

Вајарски радови Ђоке Јовановића. — Ђока Јовановић, вајар, изложно је на париској светској изложби своје вајарске радове, и њима је постигао леп успех; оцењивачки суд париске изложбе одликовао га за ове радове златном медаљом.

*

Конгрес за позоришну уметност. — Сада, за време светске изложбе, приређују у Паризу низ најразноврснијих конгреса. У низу тих конгреса је и конгрес за позоришну уметност, који је одржан у другој половини месеца јула. На овоме конгресу су претресана и расправљана не само питања, која се тичу драмских писаца, глумаца и позоришних представа, већ и питања о унутрашњој и спољашњој архитектури позоришта, о безопасности гледалаца на случај пожара и других несрећа, о декорацијама, костимима. Претресало се и питање о приказивању класичних и савремених комада.

РАЗНО

О рудама у Србији. — У „Пестер-Лојду“ је штампан леп и прегледан чланчић о рудама у Србији. Тамо се вели: Од неколико година на овамо

развијају се у Србији рудокони и сада се све чешће улаже у њих страни капитал. Српска се влада труди, да унапреди рударство и даје велике повластице предузимачима. Да би се добила верна слика о садашњем стању рудништа у Србији, послата је на француску изложбу читава збирка разних руда и рудокошних производа из Србије. У исцрпном каталогу и приданим геолошким картама изнесени су геолошки односи у Србији и показано је, где се који минерали налазе. Прво место у овој збирци заузима злато. У Србији се налази злато понајвише на источним странама Ђенин, у углу између Дунава и Тимока. За експлоатацију рудника има већ више синдиката. Највише су обрађени и геолошки испитани рудници гувернера Банке, Вајферта; они леже у тимочком крају и обухватају 1200 кв. км. Сви потоци и речице, које се сливају са истока у Тимок, носе злато и у изложеним пробама има прилично великих парчади. Непредузимачи обрађају већу пажњу вађењу злата из рудника него из река. Јер се на Дели-Јовану налази злато у серпентинском камену, а у планини крај Благојева Камена има га и у мраморном камену. Једна тона оваквог камена даје често 40 до 60 грама злата, а кварцови дају и до 200 грама од тоне. Код Реснице крај Пека већ је отворен златан рудник; за експлоатацију овога рудника састављен је француски синдикат и од тоне ископана камена добива се 10 па до преко 100 грама злата. Већ одавно су наишли у Србији и на велике мајдане олова, у коме има сребра. Велики је број и старих рудника, у којима се још и пре римских времена у велико радило. Олово код Рипња, крај Београда, има осим сребра још и 7% цинка и експлоатише га једно енглеско друштво. Оловне руде у Кучајни имају највише злата и сребра и дају по тони 6—200 грама злата. Из њих се уједно и до 40% сребра добива. Код Црвеног Брега, недалеко од Врања, на-

лази се много сребра, и тамошње мајданске експлоатације један француски синдикат, који вади сребра просечно 8%. Највише је оловних рудника у Подрињу, округу подринском. Оксидна оловна руда из рудника даје просечно 70% олова. Ту има највише и антимонских руда. Мајдани су државни. На Црвеном Брегу код Јагодине и у Брезовици и Војновачи код Ваљева има такође антимонских руда. У антимонским мајданима крај Костајника и Зајечара успешно ради један француски синдикат. И бакарних је руда много у Србији. Рудник у Мајданпеку постоји већ више година. У последњим годинама добивало се више од 3% бакра, а сада су наишли на слојеве, који дају више и од 6%. Оксидна бакарна руда нађена је у Планиници округу ваљевском, и исто тако и крај Радановаца и у Повлену планини, где експлоатацију мајдана врши енглески синдикат. Хрома има код Премезе у близини Краљева. Код Ваљева су нађени многи слојеви литографског камена, у којима се налазе велике и јаке плоче, каквих је мало и у Селенховену. Са овим каменом вршени су огледи у Берлину, и испали су повољно, те је за експлоатацију и овога мајдана склопљен синдикат.

*

Против алкохолизма у Русији. —

У Русији је прекомерна употреба алкохолних пића врло раширена и већ се на све стране опажају врло штетне последице овога зла. Овога ради тамо се јавно читав покрет против алкохолизма и оснивају се нарочита друштва умерености, која имају задатак, да колико могу више сузбијају даље ширење овога зла. У руској царевини има сада 52 добро организована одбора, који воде борбу против злоупотребе алкохолних пића. Сваки од ових одбора добива годишње по 150.000 динара државне помоћи, ради остварења својих циљева. Поглавити рад ових одбора састоји се у томе, да колико могу више одвраћају народ

од употребе алкохолних пића, те овога ради отварају локале за одмарање и опорављање а у којима се посетиоцима не сме давати никакво алкохолно пиће. До сада је отворено 1713 локала за чај, 847 читаоница, 500 дворана за концерте и предавања и 91 позориште. Ови одбори већ показују успеха у своме раду.

ПОКОЈНИЦИ

† **Живко Милосављевић.** — Наша Велика Школа остала је без једнога ваљаног просветнога радника. 26. јула ове године изгубила је Живка Милосављевића, прво редовнога а за тим хонорарнога професора Римскога Права.

Пок. Живко рођен је у Пожаревцу 24. фебруара 1860. године. У месту рођења изучио је основну школу и прва четири гимназијска разреда, па је дошао у Београд и ту довршио гимназију и положио пенит зрелости. 1880. године ступио је на Велику Школу и уписао се у правни факултет. И у Великој Школи, као и у гимназији, био је одличан ученик. Тим и својом скромношћу и честитошћу привукао је пажњу на себе и 1885. године послат је о државном трошку у Париз, те је тамо свршио лисане права. По свршетку школовања вратио се у Србију 1888. године, и већ 7. августа идуће године постављен је за суплента у Великој Школи, за Римско Право. 19. септембра 1890. године наименован је за редовнога професора у правном факултету, и у томе је звању остао до 28. децембра 1899. године. Тада је, услед појављене потребе, да у највиши земаљски суд дође и неколико млађих снага, који одлично знају правне науке, постављен за члана Касационог Суда, а остављен и даље, да ради у Великој Школи на своме омиљеном предмету, као хонорарни професор.

Пок. Живко је с необично ретким жаром и вољом радио као професор Велике Школе и успео је, да се за кратко време истакне као један од најбољих млађих професора у правном факултету наше Велике Школе. Он је код својих ученика био један од најомиљенијих им наставника. Уз своје школске послове Живко је са успехом радио и на науци, и овај његов рад био је и плодан и успешан. Већи су му радови: *О сразмерној репрезентацији мањина у народном представништву и активно и пасивно право* (у Браничу за 1899. годину); *Историја правосуђа*, од Де Куланжа (превод); *Римско приватно право и његов утицај на јевропска законодавства и правичко образовање* (1890. године); *Нови законик о кривичном поступку за Босну и Херцеговину*, критичка студија (1893. године); *Јавно међународно право*, од Брантана Сорела (превод с францускога, 1893. године); *Држава старог века*, од Де Куланжа (превео с проф. Б. Прокићем, 1895. године); *Римско јавно право*, од П. Вилемса (превод с француског, 1898. године); *Први међународни адвокатски конгрес* (1899. године); *Римско приватно право*, св. I, лично и породично право (1899. године) и св. III, Наследно право (у штампи). За своје књижевне и научне радове одликован је о Цветицама 1899. године, орденом св. Саве IV редом, а био је и члан бер-

линскога „International. Vereinigung f. Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre“.

За прераво умрлим Живком жале не само његови рођаци и пријатељи, већ и многобројни ученици и други поштоваоци његова јавнога рада.

Нека му је вечан помен!

*

† **Јосип Торбар.** — Хрвати су изгубили једнога од најодличнијих својих људи. 13. јуна ове године умро је у Загребу *Јосип Торбар*, директор кр. велике реалке у миру и председник Југословенске Академије знаости и умјетности.

Пок. Торбар је рођен 1. априла 1824. године у Крашићу, од сељачких родитеља. Свршио је Богословију у Загребу, па после философију у Бечу. Био је професор а после и директор у кр. великој загребској реалци, у коме је звању остао до 1891. године. Бавио се поглавито природним наукама и био је плодан књижевни радник. Многе своје научне радове штампао је у Јагићеву Кућижевнику а по том у Radu Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti. У својим научним пословима радио је путем иницијације.

Торбар је умро у 77. години живота, оставивши себи у своме народу, многобројним својим радовима, вечити спомен.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 8 и више табака, на великој осмници. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (фрацака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.